Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Louis de Bils en de anatomie van zijn tijd

https://hdl.handle.net/1874/269232

A. an. 192, 1917

LOUIS DE BILS EN DE ANATOMIE VAN - - ZIJN TIJD - -

J. R. JANSMA

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK

LOUIS DE BILS EN DE ANATOMIE VAN ZIJN TIJD.

A. an. 192, 1919

LOUIS DE BILS EN DE ANATOMIE VAN ZIJN TIJD

- PROEFSCHRIFT -

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE GENEESKUNDE AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. H. VISSCHER, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GODGELEERDHEID, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE TE VERDEDIGEN OP DINSDAG 9 DECEMBER 1919, DES NAMIDDAGS TE 4 URE, DOOR —

JAN REINIER JANSMA, ARTS,
GEBOREN TE AMSTERDAM

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

HOOGEVEEN — C. PET — 1919

Aan mijne Ouders en mijne Vrouw.

Bij het eindigen mijner studie in de geneeskunde, dank ik de hoogleeraren in de natuurphilosophische en geneeskundige faculteiten der Amsterdamsche Hoogeschool voor het genoten onderwijs.

Met weemoed herdenk ik mijn te vroeg gestorven leermeesters STRAUB en PEL.

U, Hooggeleerde BOEKE, dank ik voor den steun, bij het bewerken van dit proefschrift ondervonden.

U, Zeergeleerde SCHOUTE, die mijn aandacht vestigde op de te Middelburg aanwezige testamenten van DE BILS en mij de eerste aanwijzigingen gaaft voor mijn onderzoek, ben ik zeer dankbaar.

U, Zeergeleerde ROOBOL, dank ik voor de hulp, mij verleend bij het bewerken van de Latijnsche literatuur.

Daarnaast dank ik het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, dat mij toestond het testament te publiceeren, en de velen, die mij bij het verzamelen van gegevens in bibliotheken en archieven behulpzaam waren.

Hoewel zulks slechts zijdelings met mijn onderwerp in verband staat, acht ik me verplicht op deze plaats Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Monseigneur VAN DE VEN, Bisschop van 's Hertogenbosch, te danken voor de, door bemiddeling van den Vicaris-Generaal, den Hoogeerwaarden Monseigneur POMPEN, verleende toestemming, de olie, in 1658 gevloeid uit het lijk van MARIA MARGARETHA VAN VALCKENISSE, te onderzoeken. De zoo uiterst welwillende medewerking van Z. D. H. wordt door mij op bijzonder hoogen prijs gesteld.

INHOUD.

	Blz.
INLEIDING	1
DEEL I. DE WERKEN VAN LOUIS DE BILS	2
HOOFDSTUK I. HET BALSEMEN	2
„ II. DE ONTLEDING ZONDER BLOEDVERLIES	12
„ III. HET CHYL- EN LYMPHVAATSTELSEL	17
„ IV. VERSCHILLENDE ONDERWERPEN . .	37
DEEL II. HET LEVEN VAN LOUIS DE BILS	42
SAMENVATTING	92
BIJLAGE I. TESTAMENT, INHOUDENDE DE BALSEMMETHODE	96
„ II. TESTAMENT, INHOUDENDE DE METHODE DER ONTLEDING ZONDER BLOEDVERLIES . . .	100
„ III. ETYMOLOGIE VAN CONSTANTIJN HUYGENS .	114

INLEIDING.

Daar DE BILS' leven nagenoeg geheel bepaald is geworden door de hem meest desillusies brengende wetenschappelijke neigingen, leek het ons gewenscht toe, eerst DE BILS' lettervruchten en den door hem veroorzaakten wetenschappelijken strijd te beschrijven en daarna zijn leven te schetsen.

Jonkheer LOUIS DE BILS, Heer van Coppensdamme en Bonem, is een zeer interessante, bijna romantische figuur uit de geschiedenis der geneeskunde in de 17de eeuw.[1])

Hoewel niet wetenschappelijk ontwikkeld, wist DE BILS tusschen 1650 en 1670 door eenige ontdekkingen een geweldige beroering in de geheele wetenschappelijke wereld te verwekken.

Hij deelde namelijk mede in staat te zijn lijken te balsemen en deze zonder bloedverlies te ontleden.

Als men bedenkt, hoe de dissecties in dien tijd binnen enkele dagen gestaakt moesten worden wegens het in ontbinding overgaan der cadavers, en er daardoor gedurende den zomer zelfs in het geheel geen sprake kon zijn van een ontleding, dan begrijpt men van hoeveel belang DE BILS' kunst voor de anatomische wetenschap moest zijn. Een veel nauwkeuriger onderzoek der lijken was nu toch mogelijk.[2])

DE BILS meende nu al dadelijk te kunnen aantoonen, dat aan de anatomische kennis veel ontbrak. In zijn publicaties beperkte hij zich tot het chyl- en lymphvatstelsel, en zijn beweringen over de anatomie en physiologie dier systemen verwekten groote opschudding, ongemotiveerd enthousiasme of te sterke tegenkanting.

DE BILS trachtte zijn methodes, die streng geheim gehouden werden, te verkoopen. Zijn Rotterdamsche onderneming in 1659 mislukte echter, terwijl hij later in Leuven weinig gelukkiger was.

Zoo kwam het, dat toen anderen er eindelijk ook in slaagden lichamen te balsemen en nauwkeurig te ontleden, men DE BILS voor een bedrieger bleef houden.

Hoofddoel van onze studie was, na te gaan of men hierin niet onrechtvaardig is geweest.

---

[1]) Het is ons niet mogen gelukken een portret van *De Bils* te ontdekken.

[2]) *W. Worm* vertelt van *Van Horne*, dat deze begon bij de rugspieren, vervolgens de ledematen en ten slotte zeer vluchtig de buik ontleedde. (*Th. Bartholini.* Epist. medicin. cent. II Ep. 36 p. 514, 2 Februari 1654.)

DEEL I.

De werken van Louis de Bils.

HOOFDSTUK I.

Het balsemen.

Over de balsemingskunst lezen we reeds in de eerste publicatie, welke DE BILS in 't licht zond, nl. het „Vertooch van verscheyde eyghene anatomische stucken".[1]) In den brief aan zijn neef PIETER BUYSSE (in dit werkje afgedrukt), spreekt hij over de vijf verschillende manieren om een lijk op te stellen: „te weten, eerst op de maniere als de Momien, sonder openinghe aen het hooft, ende teenemael sijn forme ende ghedaente te behouden, sonder te balsemen; ten tweeden, met sijn Spieren ende Senuwen omhangende; ten derden, in sijn Ingewant; ten vierden, in sijn gebeente; ende ten vijfden, in sijn Huyt."

Van de laatste twee bereidingswijzen had DE BILS in 1651 voorbeelden geschonken aan de Academie te Leiden. Professor J. VAN HORNE gaf hem een vleiende attestatie, welke ook in het „Vertooch" staat afgedrukt.

In latere geschriften is herhaaldelijk sprake van DE BILS' methode en veelal vindt men aanduidingen, hoe de balseming in zijn werk ging.

In het reeds genoemde „Vertooch" zegt LAURENS JORDAENS P.M.D. in een lofdicht: „hij (DE BILS) kan het gantsche Lyf opdroogen in syn Spieren en Senuwen".

In de „Declaration" van BURCHARDUS WITTENBERG[2]) vindt men vermeld, dat alle ingewanden op hun plaats gelaten worden, „il n'oste intestins, excrements, cervelle, ni yeux".

---

[1]) Vertooch van verscheyde eyghene anatomische Stucken door Jonckheer *Louis de Bils*, Heere van Coppensdamme, Boonem, etc. t' Amsterdam Anno 1655.

[2]) Declaration de Monsr. *Burchardus Wittenbergius*, docteur en medecine, et medecin de l' Hospital de Bruges, pour donner à connoistre à tout le monde la nouvelle dissection sans effusion de sang; et l'Embaumement de Monsr. *Lovys de Bils*, Escuyer, Seigneur de Coppensdamme, Boonem, Bailly de la ville d'Ardenbourg, Bruges, 1657, p. 2. Van dit werk verscheen de volgende vertaling:

Declaratio Domini *Burchardi Wittenbergii*, medicinae licentiati, nosocomii Brugarum medici ordinarii, Toti ut propaget universo, novam absque effusione sanguinis Dissectionem atque Embauma Nobilissimi viri Domini *Ludovici de Bils*, Toparchae in Coppensdamme, Bonem, Balivi Ardenburgi etc. Brugis 1658.

Dat de methode zeer kostbaar is, deelen zoowel ABR. PARENT[1]) als DE BILS[2]) zelf mede.

ZAS[3]) vertelt, dat DE BILS de cadavers ontleedde, alvorens ze te balsemen.

BARBETTE[4]) meent te weten, dat hij zout en aluin gebruikte.

De in zijn tijd zoo beroemde THOMAS BARTHOLINUS[5]) was zeer nieuwsgierig naar DE BILS' methode. Hij schreef er over naar BORRICHIUS,[6]) welke antwoordde, dat hij uit het aanschouwen der cadavers en uit DE BILS' woorden begrepen meende te hebben, dat DE BILS het cadaver, na het ontleed te hebben, in een grooten koperen ketel kookte, de overmaat van vocht en olie verwijderde en het cadaver nogmaals kookte in pisasphalt en andere balsamica. In de mummies was geen zout aanwezig, ze hadden een aangename geur.

Eenige maanden later was BORRICHIUS[7]) echter anders ingelicht. De cadavers werden niet gekookt, zooals DE BILS ieder wijsmaakte, olie en balsems werden alleen ter misleiding gebruikt. Hoe het dan wel geschiedde, deelt hij echter niet mede, hoewel BARTHOLINUS[8]) er later op aandrong.

De Leuvensche hoogleeraar GERARD VAN GUTSCHOVEN[9]), die een vijftal gebalsemde lijken van DE BILS onderzocht, deelt mede, dat bij het balsemen geen enkel ingewand is verwijderd, zelfs excrementen, bloed, hersenen en omentum zijn aanwezig, nergens ziet men balsem „à cause qu' il est tres subtil et penetrant par tout". Ook bevestigt hij de vroegere bewering van ZAS, dat het cadaver geheel ontleed wordt, alvorens te worden gebalsemd.

---

[1]) Anatomische Beschrijvinge van een Wanschepsel, geboren op de Elderschans buyten Aerdenburg, ontleet door Jonck-Hr. *Louis de Bils*, Heere van Coppensdamme, Bonem, etc., Bailliu der Stede en Schependomme van Aerdenburg; briefs-gewyse gesonden door d'Heer Doctor *F. de Raet* aen *A. Parent*, Phil. Med. Doct. Tot Middelburgh, 1659. p. 4 en 5.

[2]) Kopye van zekere ampele Acte van Jr. *Louys de Bils*, Heere van Koppensdamme, Bonem, etc. Rakende de Wetenschap van de oprechte Anatomye des Menselyken lichaams. Tot Rotterdam, 1659. Hiervan verscheen de volgende vertaling: Exemplar fusioris Codicilli, Authore Viro nobili *Ludovico De Bils*, Domino in Koppensdamme, Bonem, etc. In quo agitur de vera Humani Corporis Anatomia. Roterodami 1659.

[3]) Brief aen Den Grooten *Th. Bartholinus*, Koninglijken Professor en Phoenix der Ontleders in de Hooge Schole, Tot Coppenhagen. Rakende de mishandelinge van Jonkheer *Lowys de Bils*, Heere van Koppensdamme, Bonem, etc. Behendigen Navorsscher der Nature en Ongemeen Schei-Meester der levendige en der dooden. Tot Rotterdam, Anno 1661. p. 15. Hiervan verscheen de volgende vertaling: Epistola apologetica, ad magnum *Th. Bartholinum*, Regium in Regia Hafniensi Professorem Anatomicorum Coryphaeum. De Calumniis Nobiliss. *Ludovico Bilsio* à Coppensdamme, Bonem etc. Arcanorum Naturalium Scrutatori Subtiliss. nec non vivorum ac mortuorum Anatomico Incomparabili, perperam impactis. Romana veste donata, per Philalethium. Roteradami, 1661.

[4]) *Thomae Bartholini*, Epistolarum medicinalium a Doctis vel ad Doctos scriptarum Centuriae. Hag. Comit. 1740. Cent. III Ep. 47 p. 195, 30 Juli 1661.

[5]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III Ep. 86. p. 370. 9 Maart 1661.

[6]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III Ep. 89. p. 385, 386. 31 Maart 1661.

[7]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III Ep. 95. p. 410, 411. 24 November 1661.

[8]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III Ep. 96. p. 414. 30 November 1661.

[9]) Description de cinq Corps Embaûmez et Anatomisez par le Sr. *Louis de Bils.* Ecuyer Seingr. de Coppensdamme, Bonem, etc. faite par *Gerard de Gutschoven*, Professeur Roial de l'Anatomie et Mathematiques dans l'Université de Louvain. Bruxelles 1662.

CLAUDER[1]) vertelt in zijn geschrift over het balsemen, dat hij in 1660 de lijken van DE BILS te Rotterdam bezichtigde.

DE BILS was ziek en zijn amanuensis leidde hem rond. Er was geen balsemgeur, deze werd waarschijnlijk niet noodig geacht, daar CLAUDER zich niet als medicus bekend maakte. Met een natten vinger raakte hij een cadaver aan en proefde een zoute smaak. De bediende vertelde hem, dat drie maanden voor de bereiding noodig waren. (p. 135-137, 151).

CLAUDER beweert verder, dat DE BILS de ingewanden eerst uit het lichaam verwijderde, ze afzonderlijk balsemde en later weer op hun plaats terugbracht. (p. 4, 129, 136.)

CORNELIS VAN DIJK,[2]) „Apotheker en Natuurdoorsnuffelaar tot Medenblik", meent, dat DE BILS' balseming als volgt geschiedde. De gemakkelijk bedervende ingewanden werden uit hoofd, borst en buik verwijderd, terwijl de huid van de spieren werd losgepraepareerd. Gedurende acht dagen goot hij eenige malen per dag brandewijn en pekel op het cadaver. Vervolgens werden de spieren voorzichtig gescheiden en een zeer gecompliceerd „t'samentrekkend" poeder er tusschen gestrooid. Ten slotte werden alle deelen met een mengsel van oliën ingesmeerd.

De ingewanden werden eerst eenige dagen in pekel bewaard, vervolgens gedroogd en met was behandeld.

TOBIAS ANDREÆ, die in 1669 assisteerde bij het balsemen van één van DE BILS' cadavers, verdedigde diens balsemkunst tegen CLAUDER[3]). ANDREÆ maakt verschillende aanmerkingen op CLAUDERS methode (p. 12-77). Hierbij treedt vaak rotting op, de buik zwelt steeds (p. 37), terwijl lijkenlucht waarneembaar is (p. 34, 35), hetgeen bij DE BILS nooit geschiedde, zelfs niet bij cadavers, die reeds in staat van ontbinding zijn of waarin etterprocessen hebben bestaan. Het in 1669 te 's Hertogenbosch gebalsemde cadaver had een geheel veretterde linkerlong (p. 33). Een koud vertrek, zooals CLAUDER dat wenscht, is geen vereischte bij DE BILS' methode (p. 62).

---

[1]) *Gabriel Clauderus.* Methodus Balsamandi Corpora humana aliaque majora sine evisceratione et sectione hucusque solita. Altenburgi. 1679.

[2]) Collectanea medico-physica oft Hollants Jaar-Register door *Steph. Blankaart,* Amsterdam. 1680 I p. 3.
Het stukje is overgenomen in het Receptenboek van den Rotterdamschen chirurgijn *Barend Hovius,* berustende in het Archief der gemeente Rotterdam (zie Dr. *E. Wiersum* in Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde 1918, II p. 1300).

[3]) *Tobiae Andreae* Phil. et Med. D. Bilanx exacta *Bilsianae* et *Clauderianae* Balsamationis. Qua ostenditur *D. Clauderi* etc. inventam Balsamationem non minus ac Veterum longe à *Bilsiana* differre, efficaciâ, effectu et praestantiâ. Eademque occasione non pauca particularia et notabilia quae Negotium Balsamationis *Bilsianae* spectant recensentur.
Addita sunt: I Breve Extractum in Cadaveribus *Bilsiana* Methodo ab Authore Praeparatis II Anatomiae Balsamicae Descriptio ab Authore in Infantulo ex Inventione *Bilsiana* institutae III Attestatio Generalior de hoc Subjecto IV *Gutschovii* Quinque Cadaverum conditorum et dissectorum à *Bilsio* etc. descriptio.
Omnia per modum amicae Epistolae communicatae *Samueli Andreae* S. S. Th. D. Ejusdemque et Histor. Professori Celeber. Amstelodami. 1682.
Zie ook: Acta eruditorum Anno 1683. Lipsiae. 1683. p. 270-273.

Hierbij geschiedt geen exenteratie, zelfs geen enkele insnijding[1]) zooals bij CLAUDER (p. 38). Ook bij de cadavers te Rotterdam was geen exenteratie geschied, zooals DE BILS hem mededeelde en zooals wel blijkt uit de beschrijving van VAN GUTSCHOVEN. De balseming heeft vóór de dissectie plaats. Het schedeldak werd bij volwassenen afgezaagd (p. 25, 26). DE BILS' hoofddoel was de cadavers geschikt te maken voor langdurige dissectie. CLAUDERS verschrompelde cadavers zijn daar absoluut ongeschikt voor (p. 43). DE BILS' methode eischt twee maanden, die van CLAUDER drie of meer (p. 55, 56).

In CLAUDERS cadavers werden wormen en kakkerlakken gevonden, bij DE BILS' nooit (p. 71).

ANDREÆ is zeker, dat CLAUDER nooit een menschelijk cadaver balsemde doch slechts dieren (p. 56, 57).

CLAUDERS methode is dus in alle opzichten inferieur aan die van DE BILS (p. 77).

ANDREÆ vermeldt een groot aantal balsemproeven op een mol (p. 118), vogels (p. 120), visschen (p. 124), een hondenuterus (p. 127), een kippenei (p. 128), een schapenuterus (p. 129), een pasgeboren kind (p. 131) en geeft eenige attestaties van getuigen.

In dit geschrift komt nog de opmerking voor, dat DE BILS' balsemstof misschien wel therapeutisch toe te passen was bij gangraen (p. 102).

ANDREÆ vertelt, dat DE BILS de transfusio sanguinis kende en die op dieren had toegepast; voor zoover ANDREÆ kon nagaan, was DE BILS daarvan de ontdekker (p. 80, 81).[2])

Gelukkig heeft DE BILS zijn balsemingsgeheim in een wetenschappelijk testament,[3]) gedateerd 15 Februari 1669, neergelegd. Anders zouden we slechts kunnen raden, welke zijn methode geweest zou zijn, zooals uit bovenstaande literatuuropgaven wel blijkt.

Als balsemingsvloeistof gebruikte DE BILS een mengsel van brandewijn en wijnazijn, waaraan run, aluin, peper en zout werden toegevoegd, verder soms myrrhe en aloë.

Het lijk, waarvan het schedeldak was afgezaagd en borst- en buikholte geopend waren,[4]) werd eenige maanden in dit mengsel bewaard.

Het cadaver werd vervolgens gedroogd, met een balsemmengsel bestreken en bewaard in een luchtdicht gesloten kist.

Moest het lijk dienen tot anatomisch object, dan bleef de droging achterwege en hield DE BILS het cadaver vochtig.

Hoe DE BILS zijn methode, die vrij rationeel is, gevonden heeft, valt niet gemakkelijk op te lossen.

---

[1]) Bij het cadaver te 's Hertogenbosch werd de buikholte geopend, daar er zoo veel vocht in was.

[2]) Omstreeks 1680 vindt men een enorme literatuur over dit onderwerp. Daar ons niets verders over *De Bils*' kennis in dit opzicht bekend is, gaan we hierop niet in.

[3]) Zie bijlage I.

[4]) *De Bils* misleidde dus *Andreae*.

Het meest waarschijnlijk achten wij het, dat hij de methode van AMBROISE PARÉ, den grooten Franschen chirurg, als zooveel anderen, tot uitgangspunt van zijn proeven heeft genomen.

PARÉ publiceerde zijn balsemingswijze in het geschrift: „Discours de la Mumie, des venins, de la licorne et de la peste, Paris 1582". Zij komt ook voor in de „Oeuvres complètes d' AMBROISE PARÉ, Paris 1585", waarvan later nog een tiental herdrukken verscheen en o.a. een Hollandsche vertaling in 1649.[1])

PARÉ's methode was de volgende: van het cadaver werden de ingewanden verwijderd en lange diepe incisies in alle vleezige deelen gemaakt, vooral in de nabijheid van bloedvaten, teneinde het zoo gemakkelijk in rotting overgaande bloed te verwijderen.

Het cadaver werd dan 20—70 dagen in een vat met wijnazijn geplaatst, waarin allerlei aromatische stoffen, o.a. aloë en colloquint afgetrokken waren, terwijl er bovendien zout, aluin en 3 of 4 stoop brandewijn aan waren toegevoegd.

Vervolgens werd het cadaver gedroogd, de lichaamsholten en incisies met een zeer samengesteld aromatisch poeder gevuld en dichtgenaaid, de huid met terpentijn en aromatische oliën bestreken.

Het lichaam werd dan in een laken en wassen doek gepakt en met welriekende kruiden in een goed gesloten looden kist geplaatst.

PARÉ vertelt, dat hij een cadaver al 25 jaar in goeden toestand bewaarde en zoo nu en dan de nagels knipte, daar deze nog steeds groeiden.[2])

Vergelijking met DE BILS' handelwijze geeft vele punten van overeenkomst. DE BILS' methode was echter veel volmaakter!

Naast vele opgeblazen lofredenen in gedichten over DE BILS' balsemen zijn er verscheidene meer nuchtere beschrijvingen van DE BILS' werkstukken tot ons gekomen.

JOHAN VAN HORNE roemde in zijn Attestatie (1651) de skeletten en de gepraepareerde huid zeer.

Over de gebalsemde lichamen is hij ook vol lof; in de voor DE BILS toch heusch niet vriendschappelijke „Waerschouwinge" (1660)[3]) schrijft hij op p. 13: „Want sooveel alsser die toebereyde Lichaemen bij zijn Ed. hebben ghesien, moeten rondt uyt bekennen, tot noch toe geen raet te weeten, om sulx naer te volgen, veel min te verbeeteren."

In de cadavers te Rotterdam noemde VAN HORNE als iets bijzonders: eenige Aderen, Slachaderen ende Senuen, tusschen de Spieren

---

[1]) De Chirurgie ende Opera van alle de Wercken van Mr. *Ambrosius Paré*. Tot Amstelredam. Anno 1649 p. 377, 908.

[2]) Zie voor de geschiedenis der balseming:
J. N. Gannal. Histoire des Embaumements et de la préparation des pièces d' anatomie normale, d' anatomie pathologique et d' histoire naturelle suivie de Procédés nouveaux, Paris 1838; en de Duitsche bewerking er van:
Dr. *Jul. Magnus*. Das Einbalsamiren der Leichen in alter und neuer Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte der Medicin. Braunschweig. 1839.

[3]) *Johannis van Horne*, Anatomiae et Chirurg. Profess. Waerschouwinge, Aen alle Lieffhebbers der Anatomie. Teegens de gepretendeerde Weetenschap derselver, van Jonch. *Louys de Bils*, enz. onlangs uitgegeven. Tot Leyden, 1660.

doorloopende; sommighe Vaeten in de Borst ende Buyck gesepareert; de Herssens tot een consistentie van Korck gebracht; het neederdaelende Ruggemergh, met eenige Senuen van 't sesde paer[1]) aen 't selve hangende; de Scheyl-aderen ende Slach-aderen naer 't ghedarmpte loopende; 't gebalsemde Omentum; 't welck alle ons docht aenmerckens weerdich te wesen, ten aensien van haere toe bereydinge ende balseminghe, waer van ick de weetenschap wel voor my begeerde, om grooter ende curieuser dingen te doen als deese zijn, daer ick my sterck voor maecke (p. 27 en 28).

SAMUEL SORBIÈRE[2]) zag te Rotterdam de vier gepraepareerde cadavers. De gezichten waren ongeveer niets veranderd en de balseming was ongetwijfeld veel beter dan die der Egyptenaren, oogen, haren en hersenen waren niet verwijderd. De inwendige organen waren, volgens hem, echter verschrompeld.

PAULUS BARBETTE[3]) roemde DE BILS' „schone wetenschap van balsemen"; aan BARTHOLINUS[4]) berichtte hij echter, dat sommige cadavers van DE BILS zeer vochtig werden, andere tot stof vervielen.

N. STEPHANUS[5]) sloot zich hierbij aan.

DE MONCONYS[6]) bezocht in Augustus 1663 het Anatomisch theater te Leiden, hij vond de gedroogde menschenhuid (door DE BILS in 1651 geschonken) geen zeldzaam stuk. „Il est vrai que c' est de ses premiers ouvrages", voegt hij er echter bij.

Ook SWAMMERDAM[7]) bewonderde DE BILS' kunst, al schatte hij die van STALPERT VAN DER WIEL en RUYSCH hooger.

Aan GERARD VAN GUTSCHOVEN[8]) danken we de beschrijving der vijf cadavers, welke DE BILS aan de Staten van Brabant verkocht.

Het eerste lichaam is van een man, zes jaar geleden ontleed. De huid is geheel los gepraepareerd, er onder zijn de spieren, bloedvaten en zenuwen, nog bevestigd aan hun eindpunten, te zien. Het verloop der groote bloedvaten in borst en buik is te volgen. Verder ziet men hart, longen, lever, ingewanden, blaas, testikels gehuld in hun omhulsels, periost om de beenderen. Onder het schedeldak de dura mater, daaronder de hersenen, cerebellum met zeven paar zenuwen en het rete mirabile. Het gezicht is geheel intact, de haren nog aanwezig.

Het tweede lichaam is ook van een man, borst en onderbuik zijn geopend, alle edele deelen zijn te zien. In het hoofd weer de hersenen en hersenvliezen.

---

[1]) N. vagus *(Galenus)*.

[2]) *P. J. Blok.* Drie brieven van *Samuel Sorbière* over den toestand van Holland in 1660. Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, deel 22. 1901. p. 59.

[3]) Aenmerckingen van *Paulus Barbette*, der Medicynen Doctor, op d' Anatomische Schriften van Jonkheer *Lodowyk de Bils*. t' Amsterdam 1660.

[4]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 47. p. 195. 30 Juli 1661.

[5]) *N. Stephani.* Castigatio epistolae maledicae quam mense Aprili *L. de Bils* scripsit. Amst. 1661. p. 32.

[6]) Les Voyages de Monsieur *De Monconys*. Paris 1695. Suite de la seconde partie. p. 301.

[7]) *Johannis Swammerdami* M. D. Miraculum naturae sive Uteri muliebris fabrica Lugduni Batavorum 1679. p. 35, 36.

[8]) *Gerard van Gutschoven* l. c.

Het derde lichaam is weer mannelijk, de huid is los gepraepareerd behalve aan hals, handen en voeten. Pericard en hart zijn in natuurlijke positie gelaten. Vena arteriosa, arteria venosa, aorta en vena cava zijn geopend, teneinde de kleppen te laten zien. Diaphragma, lever, galblaas, ductus cysticus en choledochus, de vena portae met zijn meer dan duizend venen in het mesenterium, de arteria mesenterica met zijn takken, de maag met arteriën en venen, de milt met zijn vaten, de testikels met vasae spermaticae, de nieren met vasae emulgentes, uretheren en schaamdeel zijn waarneembaar.

Het vierde lichaam is evenzoo dat van een man, de huid is weer los gepraepareerd, longen, hart, trachea, oesophagus, de vena azygos met haar takken, de arteriae subclavia, axillaris, carotis zijn gepraepareerd, de zenuwen in de oksel zijn alle gescheiden en bevestigd aan haar inserties. Ten slotte ziet men den ductus chyliferus langs de wervelkolom naast de aorta descendens. Diaphragma, maag, lever, de galblaas met haar uitvoergang en kleppen, de ingewanden met arteriae en venae, de nieren nog bevestigd aan haar vaten, uretheren, blaas, testikels, prostaat zijn te aanschouwen.

Het vijfde lichaam is van het vrouwelijk geslacht. Hoofd, borst, buik en bovenbeenen zijn ontleed. Hersenen, oogen, hart, longen, lever, milt, nieren, maag, venen en arteriën zijn te zien. De zenuwen van de wervelgaten tot haar einde in verschillende lichaamsdeelen zijn alle tot in takken, fijner dan haren, gepraepareerd. De uterus is geopend. De ovariën met de spermatieke vaten, de clitoris en het orificium urethrae kan men opmerken.

Het oordeel van VAN GUTSCHOVEN over den toestand der cadavers luidde zoo gunstig, dat inderdaad later de koop doorging.

1 Mei 1664 werden ze aan de Leuvensche Academie overgegeven. Binnen korten tijd waren eenige in slechte conditie, het is echter wel aannemelijk, dat dit door kwaadwillige verwaarloozing veroorzaakt werd.[1])

Het beste bewijs voor de uitnemendheid van DE BILS' balseming is de moeite van alle illustere tegenstanders, als VAN HORNE, BORRICHIUS, BARTHOLINUS, CLAUDER, om achter het geheim te komen. TOB. ANDREAE vertelt zelfs, dat eens een medicus zich de opoffering van 240 rijksdaalders wilde getroosten om in de werkplaats van DE BILS binnen te dringen.[2])

Daarnaast echter legden zich velen op de balsemingskunst toe en weldra met succes.

---

[1]) Responsis *Lodovici de Bils*, Domini à Coppensdamme, Boonen, etc. Praetoris Civitatis et territorii Aerdenburgici, nec non Professoris Honorarii Universitatis Lovaniensis, ad literas ad ipsum datas et nuper transmissas à Celeberrimo et Clarissimo Viro Domino *Tobia Andreae*, Professore Medicinae et Philosophiae in Electorali Academia, quae est Duysburgi ad Rhenum, qua ostenditur verus usus vasorum hactenus pro lymphaticis habitorum. Cum adjecta delineatione suorum Actorum Anatomicorum; Nec non brevi ac compendiosa Historia eorum, quae spectant artem ac Scientiam Condiendi Balsamo singulari ac Methodo nulli hactenus communi humana cadavera. Roterodami, 1669. p. 40.

[2]) *Tob. Andreae.* Bilanx exacta etc. p. 85.

OL. BORRICHIUS[1]) meldde, dat VAN HORNE met vrij gunstig resultaat er in geslaagd was een arm te balsemen, zonder balsamica te gebruiken en nu zou trachten een geheel lichaam op een dergelijke wijze te conserveeren. Dit is hem echter nooit gelukt.

VAN HORNE[2]) berichtte later, dat de gebalsemde arm reeds 14 maanden in ongeschonden staat was gebleven.

N. STEPHANI[3]) prees dit object zeer.

Ook PAULLI[4]) gewaagt met lof van dit proefstuk van VAN HORNE, al stelt hij DE BILS' arbeid hooger.

RUYSCH[5]) vertelt, dat dit eenige specimen bij nat weer droop van de pekel.

Tegen 1670 gelukte het aan SWAMMERDAM, DE GRAAF, STALPART VAN DER WIEL en RUYSCH behoorlijke resultaten te verkrijgen; hun methodes zijn echter geheim gebleven.

Ook STENO legde zich volgens CLAUDER[6]) met, volgens ANDREÆ[7]) zonder succes toe op het balsemen. Ook zijn methode vonden we nergens vermeld.

CLAUDER[8]) gebruikte een mengsel van 2 deelen potasch, 12 deelen water en 1 deel salmiak, waarmede de maagdarmtractus en de lichaamsholten werden ingespoten en waarin het lichaam geheel ondergedompeld werd.

Nadat het cadaver zich hierin eenige maanden had bevonden, deed hij het 3 dagen in een oplossing van aluin en salpeter, waarna de droging plaats had (p. 156-167).

Een koele plaats was een vereischte voor deze methode (p. 158), een zwelling der buik trad steeds op (p. 157), terwijl een lijkenlucht zich ontwikkelde (p. 164).

De kritiek van ANDREÆ op deze methode vermeldden we reeds.

STEPHAN BLANCART[9]) kende een natte en een droge methode. Als vloeistof gebruikte hij òf een oplossing van aluin en zout, òf terpentijnolie, òf brandewijn, de eerste voornamelijk voor het vervoer van cadavers en voor het conserveeren van cadavers, welke als sectiemateriaal moesten dienen.

Maagdarmtractus en aderen werden ook met de conserveerende vloeistof ingespoten.

---

[1]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 91. p. 393. 21 April 1661.

[2]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 81. p. 346. 2/12 April 1662.

[3]) *N. Stephani.* l. c. p. 32.

[4]) *Jac. Henr. Paulli.* Anatomiae Bilsianae Anatome occupata inprimis circa vasa meseraica et labyrinthum in ductu rorifero. Argentorati, 1665. p. 14.

[5]) *Fredrik Ruysch.* Alle de ontleed-, genees- en heelkundige Werken. Amsterdam 1744. p. 1099.

[6]) *G. Clauderi* l. c. p. 134.

[7]) *T. Andreae* l. c. p. 45, 47, 105.

[8]) *G. Clauderi* l. c.

[9]) *Stephani Blancardi.* Anatomia reformata. Accedit ejusdem Authoris de Balsamatione Nova Methodus Lugd. Bat. 1688 II. p. 281.

Stephani Blancardi. Neue und besondere Manier alle verstorbene Cörper mit wenig Unkosten dergestalt zu balsamiren das solche in etlichen hundert Jahren nicht verwesen, noch Farbe und Gestalt verlieren können. Hannover und Wolffenbüttel 1690 en 1705.

De andere methode bestond uit het voorzichtig drogen van het cadaver en daarna bestrijken met vernis. Wegname der ingewanden was hierbij gewenscht. De aderen werden gewoonlijk ook opgespoten.
De door SCHRADER[1]) gepubliceerde methode van SWAMMERDAM, door middel van terpentijn, is waarschijnlijk niet de werkelijke geweest.

Van DE BILS' praeparaten is niets tot ons gekomen.
Volgens de attestatie van Professor JOHANNES VAN HORNE schonk DE BILS in 1651 aan de Universiteit van Leiden het volgende:
Eene uitgedroogde Huit van een mensch, wederom tot de menschelijke gestaltenisse opgeset, aanzienelijk met het hair van 't Hoofd, Baard ende Oogen. II. Drij Geraampten van menschen, zeer konstelijk uitgewrocht. III. De Geraamten van een Os, van een Paard, van een Ezel, van een Jachthond, van een Zwijn, van een Ram, van een Simme, van een jong Kind. IV. Een misvallen Kind tot zijn Geraamte gebracht. V. Het Hoofd van een Zeepaard, van een Leeuw, van een Wolf. VI. Het Bekkeneel van een Mensch waarin aanzienlijk is een dobbel Tafel ofte Panne, ende noch een ander Bekkeneel gemaakt op de forma van een Pot.
In 1655 werd er nog bijgevoegd: het beenig instrument des Gehoors, in vier deelen.
Veel bijzonders op anatomisch gebied was verder te Leiden niet aanwezig.[2])
In den in 1669 uitgegeven catalogus[3]) van het Leidsche Cabinet vindt men nog alle gegeven voorwerpen, echter staat de naam van DE BILS er niet bij vermeld. In dien van 1671 wordt DE BILS eenige malen als schenker genoemd.
In de verdere uitgaven, die mij bekend zijn: 1697, 1698, 1700, 1710, 1724, 1725, 1728, 1730, 1732 treft men DE BILS steeds minder aan, hoewel het meerendeel der geschenken nog wel aan de omschrijving te herkennen is.
Die omschrijving was veelal zeer typisch. In den catalogus[4]) van 1700 treft men o.a. aan: op p. 4 La squelete d' un asne, portant sur le dos une femme, qui a tué l' Enfant de sa Fille; present de Mons. DE BILS; op p. 12 Un Baron Français, qui a forcé, et tué sa soeur, decapité a Paris; Present de Mons. DE BILS; en La Squelette du Capitaine des Larrons nommé Kooy d' Amsterdam, assis sur un cheval; Present de Mons. DE BILS.
Als curiosum vermelden we nog, dat in den Catalogus[5]) van 1728

---

[1]) Observationes et Historiae Omnes et singulae è Guiljelmi Harvei libello. De Generatione Animalium excerptae etc. Ut et Observatiorum Anatomico-Med. Decades quatuor; denique Cadavera Balsamo condiendi modus. Studio *Justi Schraderi* M. D. Amstelodami. Anno 1674. p. 236-240.

[2]) *M. Siegenbeek.* Geschiedenis der Leidsche Hoogeschool. Leiden. 1832. Deel II p. 99.

[3]) Catalogus van alle de principaalste Rariteyten die op de Anatomiekamer binnen de stad Leyden vertoont werden. Leiden 1669.

[4]) Catalogue de ce qu 'on voit de plus remarquable dans la Chambre de l' Anatomie Publique de l' Université de la Ville de Leide par *Gerard Blancken.* Leide 1700.

[5]) Catalogus van alle de principaalste Rariteiten die op de Anatomie-kamer, binnen de stadt Leiden vertoond werden door *François Schuyl.* Leyden, 1728. p. 14.

op naam van DE BILS' tegenstander JOHAN VAN HORNE alleen geboekt staat: Een Herders Fluit van 't Eyland Maltha.

Volgens EDUARD SANDIFORT[1]) waren er in 1771 geen stukken van DE BILS meer aanwezig.

Van de gebalsemde lijken is ook niets tot ons gekomen, hetgeen echter niet tegen DE BILS' methode behoeft te pleiten, wanneer men bedenkt dat bijv. van RUYSCH' kunstige praeparaten ook niets bewaard is gebleven. De vijf Leuvensche cadavers werden in 1739 overgebracht naar het nieuwe anatomisch cabinet van PROF. REGA. Ze hebben het dus in ieder geval 80 jaar uitgehouden.[2])

DE BILS' weduwe schijnt getracht te hebben het geheim te verkoopen aan de Regeering van Amsterdam. Door het optreden van FREDERIK RUYSCH, die de verzekering gaf beter te kunnen balsemen, ging de koop niet door.[3])

TÖPLY[4]) vertelt, dat het testament later in handen kwam van Doctor CORRADI in Leiden en daarna in bezit van een zekeren PALLAS. Deze laatste publiceerde het in 1776 in het Peterburgisches Journal (uitgegeven te Riga).[5]) Het is ons niet mogen gelukken dit in handen te krijgen, doch de inhoud door MAGNUS overgenomen, is geheel juist.

Of het testament werkelijk een reis naar Rusland maakte, blijft een geheim, een feit is het echter, dat het in 1788 (26 Februari) door den heer VOSMÆR te 's Gravenhage aan het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen werd geschonken.

In de Verhandelingen[6]) staat vermeld: Deze stukken evenwel, na onderzoek, van dien aard bevonden zijnde, dat dezelven onder de Verhandelingen des Genootschaps niet welvoeglijk konden geplaatst worden, zijn dezelven onder de zeldsaamheden, ter bewaring, weggelegd.

DR. WILH. GREVE[7]) kwam hier in 1813 tegen op. Hij wees op het belang van het conserveeren van zeldzame dieren en praeparaten en wilde nu DE BILS' geheim gepubliceerd zien.

Nogmaals werden de testamenten toen 3 November 1813 aan een achttal medici en anatomici ter onderzoek gegeven. Een verslag verscheen echter niet. Wel zijn de copieën, toen gemaakt, nog aanwezig.

FOKKER heeft bij zijn studie in 1865 inzage er van gehad.

---

[1]) Museum Anatomicum Academiae Lugduno Batavae descriptum ab *Edvardo Sandifort*. Lugduni Batavorum. 1793. I Introductio p. XIII, XIV.

[2]) *P. F. X. de Ram*. Hagiographie nationale. Louvain. 1867. T. II p. 181.

[3]) Leer om leer, voor *Petrus van den Bosch*, Med. Stud., nevens een gelückwensching aen syn Vader Mr. *Gerard van den Bosch*, over het horribel mirakel, aen syne Soon geschiet, dat hy van stom sprekende is geworden, gedaen door *Gilles Hafacker*, Pharm. Stud. Tot Utrecht, 1678. p. 6.

Dit geschriftje is te Amsterdam aanwezig in den bundel: Verschil tusschen Dr. *B. van Dortmont* en Mr. *A. Boeckelman* II. No. 41.

[4]) Prager medicinische Wochenschrift 1887. p. 43. *Ludwig de Bils*. Ein geschichtlicher Abriss von *Robert Töply*.

[5]) Dr. *Jul. Magnus* l. c. p. 96.

[6]) Verhandelingen Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Deel XIV. 1790. Voorbericht p. XLI.

[7]) Konst- en Letterbode. 1813. II p. 183. Dr. *Wilh. Greve*. Iets voor de Liefhebbers van Anatomie en Natuurlijke Historie.

HOOFDSTUK II.

De ontleding zonder bloedverlies.

Voor het eerst leest men van het bestaan van de methode van DE BILS, om doode dieren geheel zonder en levende met slechts weinig bloedverlies te kunnen ontleden, in de „Declaration" etc. van BURCHARDUS WITTENBERG (1657).

Waarin deze methode precies bestaat, wordt men natuurlijk evenmin als bij het balsemen gewaar, al vindt men in de literatuur wel meer juiste aanwijzingen.

Volgens DE BILS was het alleen met deze methode mogelijk, den fijnen bouw van het menschelijk lichaam na te gaan,[1]) in een later geschrift[2]) spreekt hij over het doen opzwellen der aders.

JOHAN VAN HORNE[3]) uit het vermoeden, dat DE BILS' geheim in het afbinden van aderen bestaat, zelf had hij er echter niet veel succes mede, vooral niet bij het separeeren van spieren. Verder vertelt hij dat DE BILS beweert het bloed te kunnen dun maken en drijven in welke ader hij begeert. DE BILS gebruikt een bijzondere tafel voor zijn dissecties. VAN HORNE weigert echter aan de mogelijkheid eener bloedelooze ontleding te gelooven.

Later sprak VAN HORNE[4]) nogmaals zijn twijfel uit.

SAMUEL SORBIÈRE[5]) schreef 13 Juli 1660 aan Monsieur DE BAUTRU, dat DE BILS beweerde de vochten te kunnen laten gaan, waar hij wilde en dat hij ze kon laten stollen. SORBIÈRE geloofde er echter niets van.

ZAS vertelt in zijn „Dauw der Dieren"[6]) p. 4: „Dit voorrecht heeft Zijne Ed. (DE BILS) boven anderen, dat hij alle het bloed, hetwelke

---

[1]) Waarachtig gebruik der tot noch toe gemeende Gylbuis beneffens de verrijzenis der Lever, voorheen zoo lichtvaardig in 't graf gestooten door *Louis de Bils*, Heer van Koppensdamme, Boonem etc. Brieffgewijze bekent gemaakt aan d' Heer *L. Jordaan*, P. M. Doctor. Tot Rotterdam. 1658.

Hiervan verscheen de volgende vertaling: D. *Ludovici de Bils*, Toparchae in Koppensdam, Bonem, etc. Epistolica Dissertatio, qua verus Hepatis circa chylum et pariter ductus chyliferi hactenus dicti usus. Roteradami. 1659.

[2]) Kopye van zekere ampele acte, etc. 1659. p. 4.

[3]) *Johannis van Horne.* Waerschouwinge etc. 1660. p. 21, 22, 16, 30, 21.

[4]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 81. p. 346. 2/12 April 1662.

[5]) *P. J. Blok.* l. c. p. 58, 60.

[6]) Den Dauw der Dieren ende de Welle des Waters. In 't rouwe ontworpen, bijeen gebracht, en in bedenkinge gegeven door *N. Zas.* Tot bevestiginge der Ongemeene Ontledinge van Jonkheer *Lowys de Bils*, Heere van Koppensdamme, Bonem, etc. Tot Rotterdam. 1660.

hem ergens in hinderlijk zoude mogen zijn, zonder eenige bloedstortinge van de eene aan de andere zijde weet over te stieren: dezen bloedsprang doet vliezen die voor het gesichte enkel schenen, in drien splissen, ende brengt verscheide vaten, voor desen onsichtbaar, te voorschijn".

In het in de „Dauw der Dieren" afgedrukte lofschrift van J. OUDAAN leest men:

„En, tot een wonder aller volken,
Het bloed te jagen, of te stolken".

In zijn „Brief aan BARTHOLINUS" (1661) p. 9 geeft ZAS hierop de volgende variant:

„Hij zal tot wonder aller Volken
Het bloed doen vlieten en doen stolken".

Door de „bloedsprangs" vindt DE BILS voortdurend tot nu toe onbekende vliezen en vaten.

THOMAS BARTHOLINUS[1]) vroeg in denzelfden, aan OL. BORRICHIUS gerichten brief, waarin hij naar de balsemmethode informeerde, ook naar de bloedelooze ontleding.

BORRICHIUS[2]) wist het weer precies te vertellen. DE BILS dreef in het te ontleden lichaamsdeel het drievoudige quantum bloed en belette door ligaturen het terugstroomen; de scheiding van de verschillende deelen kon nu voorzichtig, deels door de vingers, deels door een beenen mes, zonder bloedverlies geschieden.

Eenige weken later, nl. 21 April 1661[3]), meldde BORRICHIUS aan zijn meester, dat hij uit DE BILS' woorden meende begrepen te hebben, dat deze bij een nog levenden hond de aorta of een andere arterie afbond, door de circulatie hoopte het bloed zich in de aderen op en in het bloedelooze deel kon de sectie nu zonder bloedverlies geschieden.

NIC. STENO[4]) vertelt ongeveer hetzelfde. Door ligaturen aan aorta en vena cava werd het onderste gedeelte van het lichaam bloedeloos gemaakt. Zelf had hij het echter niet geprobeerd.

N. STEPHANI[5]) beweert, dat DE BILS ontkende klemmen te gebruiken, hetgeen hij echter weigert te gelooven.

PAULUS BARBETTE[6]) meent, dat door het bloedstuwen van DE BILS de fijne bouw der deelen verstoord wordt, vandaar DE BILS' vreemde anatomische beschrijvingen.

In 1664 verkocht DE BILS zijn geheim aan de Staten van Brabant. Volgens het contract moest een anatoom ingewijd worden en daartoe werd Professor GERARDUS VAN GUTSCHOVEN te Leuven aangewezen; 16 April 1664 ontving deze het beschreven geheim en verklaarde, dat

---

[1]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 86. p. 370. 9 Maart 1661.

[2]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 89. p. 384, 385. 31 Maart 1661.

[3]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 91. p. 392.

[4]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 24. p. 94. 22 April 1661.

[5]) *N. Stephani.* Castigatio etc. 1661. p. 31.

[6]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 47. p. 195. 30 Juli 1661.

met deze methode inderdaad de fijnste deelen des lichaams konden worden nagegaan en dat zij door iemand met eenige anatomische ervaring gemakkelijk geleerd kon worden.[1])

PAULLI[2]) meende ook al, dat DE BILS' geheim wel op ligaturen zou berusten. Voor het openen van de borstholte spleet DE BILS het borstbeen overlangs doormidden, teneinde zoo weinig mogelijk bloedvaten te treffen. PAULLI deed dit na en bond toen aorta en v. cava af, de hond stierf toen echter plotseling.

Als origineel bij DE BILS' secties noemt PAULLI nog de wijze van openen van het mediastinum, nl. van uit den rug. (p. 18.)

Het behoeft geen verwondering te baren, dat slechts weinigen DE BILS hebben zien snijden; hij hechtte te veel aan het bewaren van zijn geheim.

Toch zijn er eenige mededeelingen van ooggetuigen tot ons gekomen.

De Leidsche student HENDRIK MEIBOOM[3]) bezocht in het voorjaar 1660 met een vriend DE BILS. Doordat zij zich als hovelingen uitgaven wantrouwde DE BILS ze niet en toonde in een levenden hond de nieren en den ductus thoracicus. Hij opereerde zeer handig en met buitengewoon weinig bloedverlies.

OL. BORRICHIUS[4]) woonde een jaar later een vivisectie bij. DE BILS toonde groote anatomische vaardigheid, maar de hond verloor meer dan een pond bloed, volgens DE BILS door een toevalllge beleediging van de lever. Weer werd de ductus thoracicus getoond.

Ze vermelden echter niets over DE BILS' methode, er was bij deze operaties dan ook waarschijnlijk niets bijzonders te zien geweest.

Bij andere publieke secties placht het object (meest een hond) reeds geheel ontleed klaar te liggen, wanneer de bezoekers verschenen.

Ook dit geheim is in een wetenschappelijk testament[5]), door DE BILS 15 Februari 1669 eigenhandig geschreven, tot ons gekomen.

Door een mengsel van Nantische brandewijn en wijnazijn, waaraan run, aluin, peper en zout werden toegevoegd, wist hij in nog levende dieren de lichaamsvochten te doen stollen, waarna een dissectie zonder bloedverlies mogelijk was. Bij de voorbereidende operaties, het openen der lichaamsholten, vermeed hij bloedverlies door consequent dubbel afbinden van alle te doorsnijden vaten.

De beschreven vivisecties zijn zeer barbaarsch. DE BILS beschrijft uitvoerig de bijzondere sectietafel en de wijze, waarop de proefdieren

---

[1]) Responsio *L. de Bils* etc. p. 30, 31.

[2]) *Jac. Henr. Paulli.* Anatomiae *Bilsianae* Anatome. Argentorati 1665. p. 20-22.

[3]) *Fr. de le Boe Sylvius.* Opera medica ed altera. Amstelodamensi 1680. Praefatio ad Lectorem p. 6. § 22.

Antonii Deusingii. Appendix exercitationum: In qua de admiranda Anatome Nobiliss. Viri *D. Ludovici de Bils,* Ad Nobilissimum et Excellentissimum Virum *D. Joannem Casparum Fausium.* Roterodami 1661. p. 50.

[4]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 85. p. 367. 3 Maart 1661.

[5]) Zie bijlage II.

er op bevestigd worden. De strot werd gewoonlijk afgesneden, teneinde het blaffen te beletten en met alle middelen werd getracht, de slachtoffers zoo lang als noodig in leven te houden.

Het kwijlen der honden trachtte hij tegen te gaan, daar ze anders te veel vocht verloren en de lymphvaten daardoor weinig gevuld waren.

Door verstikking bracht DE BILS ten slotte de dieren uit hun lijden.

DE BILS beschrijft een negental experimenten op honden, met het doel de juistheid van zijn physiologische theoriën en van zijn bloedelooze operatiekunst aan te toonen.

Door een hond langzaam te laten sterven of de vena cava af te binden, wist hij een stuwing in het aderlijke stelsel te verkrijgen, waardoor de bouw hiervan prachtig was na te gaan.

Door afbinding van slagaderen bewerkte hij een groote mate van bloedeloosheid in de door deze verzorgde gebieden, zoodat hij nu zonder zijn stremmende vloeistof nagenoeg bloedeloos kon ontleden. Deze methode achtte hij bij uitstek geschikt bij publieke demonstraties, waarbij dan het afbinden ongemerkt moest geschieden.

Het ontleden van levende menschen vond DE BILS niet geoorloofd, echter zou hij het wel gewenscht achten misdadigers door verstikking ter dood te brengen; ophangen en onthoofden gaven immers allerlei beschadigingen van vaten.[1])

Hoe DE BILS gekomen is tot zijn methode, is niet zeker uit te maken, daar hiertoe alle gegevens ontbreken. Waarschijnlijk lijkt het ons echter, dat DE BILS door het gebruik van zijn balsemingsvloeistof op het idee is geraakt. Deze vloeistof toch bracht het bloed tot stolling.

Misschien komt hier nog bij de bekendheid met het keurige ontleden door den Parijschen hoogleeraar J. RIOLANUS Jr.[2])

Ook op het gebied der bloedelooze ontleding heeft DE BILS veel navolgers gehad.

Algemeen streefden de anatomen er naar zoo nauwkeurig mogelijk te werken.

SWAMMERDAM en REGNERUS DE GRAAF[3]) slaagden er op verschillende wijzen in een dissectio incruenta te verrichten: 1°. door opspuiting der vaten met een stollend vocht,[4]) 2°. door met water

---

[1]) Het is veel voorgekomen, dat aan anatomen ter dood veroordeelde misdadigers werden afgestaan, teneinde ze op de voor de eerstgenoemden gunstigste wijze af te maken, meestal door verdrinking of vergiftoediening. Men leze o.a. het geval van *Fallopia* in *Ad. Burggraeve.* Précis de l' histoire de l' anatomie. Gand. 1840. p. 194.

[2]) *Jac. Henri Paulli.* l. c. p. 20.

[3]) *Regn. de Graaf.* Alle de werken. Amsterdam. 1686. p. 666. (Korte beschrijving van 't Gebruyck der Spuyt in d' Ontleedkunst.)
R. de Graaf. De Virorum organis generationi inservientibus, de Clysteribus et de usu Siphonis in Anatomia. Lugd. Bat. et Roterod. 1668. p. 228, 229.

[4]) De eerste opspuiting van vaten met was had plaats 21 Januari 1667 in het huis van *Van Horne. Johannis Swammerdam.* Bijbel der Natuur. 1737. inleiding.

het bloedvatstelsel door te spuiten en vervolgens dit water uit het te ontleden lichaamsdeel weg te drukken. De door DE GRAAF in 1668 uitgevonden injectiespuit werd hierbij natuurlijk gebruikt.

DE GRAAF vermeldt, dat hij verdere methodes geheim houdt.

Inderdaad gebruikten hij en SWAMMERDAM hier dezelfde principes als DE BILS.

Zelfs vinden we nog een publicatie van 1784, waarin DE BILS' methode gevolgd wordt; SHELDON[1]) dompelde, na stuwing in het chylvatstelsel opgewekt te hebben, de darmlis in wijngeest, waarna onmiddellijk stolling optrad.

---

[1]) The History of the Absorbent System. Part the first. Containing the Chylography by *John Sheldon*. London. 1784. p. 8.

HOOFDSTUK III.

Het Chyl- en Lymphvaatstelsel.

In de 17e eeuw had een groote wijziging in verschillende physiologische begrippen plaats door vele hoogstbelangrijke ontdekkingen. WILLIAM HARVEY[1]) publiceerde in 1628 zijn geschrift over den bloedsomloop, CASPAR ASELLI[2]) zag 23 Juli 1622 de chylvaten (eenige eeuwen voor het begin onzer jaartelling waren deze in een geit reeds opgemerkt door HEROPHILUS en ERASISTRATUS, doch voor bloedvaten gehouden), MORITZ HOFMANN en JOHANN GEORG WIRSUNG ontdekten in resp. 1641 en 1642 den afvoergang van het pancreas.

De oude opvatting, dat alle chylus door de bloedvaten werd opgenomen en naar de lever gevoerd, aan welk orgaan men sedert GALENUS een bloedvormende functie toekende, werd nu onhoudbaar.

De chylusvaten werden vooral bij honden geobserveerd, waar ze uitloopen in een complex van mesenteriale lymphklieren, het pancreas ASELLI; doordat men nu ook vaatjes zag loopen van de lever naar deze lymphklieren, hield men nog vast aan de oude leverfunctie en meende, dat de chylus van het pancreas ASELLI naar de lever liep.

Het ontdekken van den ductus thoracicus maakte deze opvatting onwaarschijnlijk.

De borstbuis, die EUSTACHIUS[3]) in 1563 had gevonden, doch als ader had beschouwd, werd na hem voor het eerst weer gezien in 1647 door JOH. PECQUET[4]), hoogleeraar te Montpellier, die haar echter als chylusweg herkende. In 1651 volgde de publicatie.

JOHANNES VAN HORNE[5]) vond in 1651 dezen ductus bij den mensch, naar men meent zonder iets van PECQUETS vondst te weten. Verder toonde hij aan, dat alle chylus door de venae lacteae naar de borstbuis stroomt, alleen op zenuwen gelijkende vezeltjes loopen naar de porta hepatis.

---

[1]) Exercitatio Anatomica de Motu Cordis et Sanguinis in Animalibus *Guilielmi Harvei* Angli, Medici Regii et Professoris Anatomiae in Collegii Medicorum Londinensi. Francofurti. 1628.

[2]) *Casparis Asellius.* De lactibus, sive lacteis venis, quarto vasorum mesaraicorum genere, novo invento. Milan. 1627.

[3]) *Bart. Eustachii.* Opuscula Anatomica. Venetiis. 1564. p. 301.

[4]) *J. Pecqueti.* Experimenta nova anatomica, quibus incognitum chyli receptaculum et ab eo per thoracem in ramos usque subclavios vasa lactea deteguntur. Ejusdem Dissertatio anatomica de circulatione sanguinis et chyli motu. Parisiis. 1651.

[5]) Novus Ductus chyliferus nunc primum delineatus et eruditorum examini expositus a *Johanne van Horne,* M. D. et Anatomes Professore in Acad. Lugd. Batav. Anno 1652.

Alleen het hart is in staat chylus in bloed om te zetten.
In hetzelfde jaar nam BARTHOLINUS[1]) nog aan, dat de chylvaten ten deele naar de lever, ten deele naar de borstbuis loopen. Aan F. ARNISAE schreef hij ook, dat er voor het bloed twee koks waren, de lever en het hart.[2])

In 1653 ontdekte BARTHOLINUS met zijn prosector MICHAËL LIJSER de vasa lymphatica, hij herkende de lacteae ASELLIANAE als lymphvaten (de lacteae ASELLIANAE zijn de lymphvaten, welke van de lever naar de mesenteriale lymphklieren loopen en welke men tot nu toe voor chylusvaten had aangezien, die de chylus naar de lever brachten).[3])

Behalve over de prioriteitsquaestie met OLAUS RUDBECK[4]) (deze was BARTHOLINUS vóór in de ontdekking der nieuwe vaten[5]), had BARTHOLINUS een heftigen strijd met den Parijschen hoogleeraar JOH. RIOLANUS Jun., die evenmin als van den bloedsomloop en den ductus thoracicus, iets van de lymphvaten wilde weten en de oude opvatting der chylusopname in de bloedvaten en de verwerking in de lever bleef huldigen.

In een geschrift, tegen RIOLANUS gericht, verklaarde BARTHOLINUS de lever voor dood en schreef er zelfs een geestig bedoeld grafschrift voor.[6])

Het is wel belangwekkend, dat ook HARVEY[7]) vasthield aan de oude GALENISCHE opvatting, dat alle chylus door de bloedvaten naar de lever gevoerd wordt.

In het „Waarachtig gebruik der tot noch toe gemeende Gijlbuis" verkondigde DE BILS in 1658 voor het eerst zijn theorie over den loop der vochten.

In de darmen wordt de chylus in drie deelen gesplitst, nl. de faecaliën en een „drabber en dunder vochticheid".

„De drabbachtigste vocht der spijse, eigentlijk gijl genoemt", gaat door de mesenteriale aderen naar de vena porta. „De oorzaak, van de voortgang die zij uyt de darmen in deze aderen heeft, is de natuurelijke perssinge der omgelegen deelen, en de gestaltenisse die haar zelve eigen is, waardoor de klapvliezen van de monden dezer aderen noodzaekelijk geopend worden om 'er (nergens bequamer heene koomen vindende) te ontfangen, en volgens de stellinge van 'er gedaante het wederkeeren naar de dermen te beletten".

---

[1]) *Th. Bartholini.* De lacteis thoracicis in homine brutisque nuperrime observatis, historia anatomica. Hafniae. 1652.

[2]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. II. Epist. 19. p. 465. 1 Mei 1652.

[3]) *Th. Bartholini.* Vasa lymphatica nuper Hafniae in animantibus inventa et in homine, et hepatis exequiae. Hafniae. 1653.

[4]) Volgens verschillende Engelsche schrijvers zou *George Jolyff* reeds in 1650 de lymphvaten ontdekt hebben.

[5]) Zie o.a. *Kurt Sprengel.* Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzneykunde. Vierter Theil. Halle 1827. p. 159-170.

[6]) *Th. Bartholini.* Defensio lacteorum et lymphaticorum contra *Riolanum.* Hafniae 1655.

[7]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. II. Ep. 62. p. 604. 17 Juni 1655.

De chylus wordt dan in de lever „wat ten ruigsten verkookt en van wezen verandert", om in het hart ten slotte tot bloed te worden. (p. 7.)

Een „waassem van de gijl" gaat uit de darmen naar de venae lacteae en condenseert daar tot de „dauw", die na door eenige kliertjes „gekleinst" te zijn, zich gedeeltelijk via de klier op de poortader door watervaten naar de lever, gedeeltelijk naar de cisterna chyli begeeft, waaruit de „Dauwvoerder" zijn oorsprong neemt. (p. 8.)

DE BILS beschrijft dan den loop van den ductus thoracicus naar boven. Vanaf „d' opperste ribbe, met eenige omkringen verwijderd, zwierd den Dauwdrager ontrent de uytspruitselen der Oxel en Kropaderen, op de Holader, aldaar doolhoffgewijze ineengewrongen. Van onder deze wrong vloeit hij met een opening door de Holader in 't hert". (p. 9.)

Vanuit de wrong spruiten allerlei takken: 1°. langs klieren in de borst naar het pericard, en langs longklieren naar de longen, 2°. nog een tak naar de borstklieren, 3°. twee takken naar boven, waarvan de rechter zich in drieën, de linker zich in tweeën splitst en welke uitloopen in twee klieren, links aan den hals gelegen, terwijl zijtakken naar de rechter halsklieren loopen. Vandaar gaan de watervaten verder naar twee spongieuse kliertjes onder de tong, waar de dauw tot speeksel wordt. (p. 9 en 10.)

De door DE BILS gegeven figuur wijst er op, dat we hier met een hondenanatomie te doen hebben, welke is toegepast op den mensch.

DE BILS beweert te kunnen aantoonen, dat deze dauw, die niet kan stollen, volgens de watervaten door het geheele lichaam gevoerd wordt.

In het geschrift wordt nog een experiment beschreven, dat DE BILS' beweringen moet bewijzen.

Bij een levenden hond werden van een gedeelte van het mesenterium arteriën en venen gescheiden en de eersten afgebonden. Na vier of vijf uur vond men dan, wanneer de hond kort voor de operatie had gegeten, dat de afgebonden arteriën leeg waren, de aderen daarentegen „vol van een drabbe vochtigheid, die donkergrau van kleur en glasachtig is". Dit was de chylus, welke volgens DE BILS in de lever „bij manier van kokinge of opwellinge" verandert, hetgeen bewezen werd door „dat men de Poortader onder de lever openende, daarin een veel geklonterder en doover vocht vint, als dat is, dat reets de lever behoorelijken doorvloejende in de Holader helder en lucht en gants ongelijk het ander bespeurt word". (p. 8.)

De dauw is heel iets anders dan de chylus, dit blijkt al hieruit, dat de eerste niet, het vocht uit de mesenteriale aderen daarentegen wel stolt. (p. 10.)

DE BILS beweert den centrifugalen loop der dauw door het geheele lichaam te kunnen aantoonen (p. 10); vooral van uit de cisterna chyli loopt een groot aantal watervaten. (p. 9.)

Deze dauw dient tot de bevochtiging van het lichaam en voor de uitscheidingen, het bloed heeft deze functies niet; een bewijs hiervoor ziet hij hierin, dat iemand, na 4 of 5 dagen overvloedig kwijlen, niet aanmerkelijk verzwakt, hetgeen toch zou moeten geschieden, wanneer er constant bloed verbruikt werd. (p. 11.)

De dauw is veel meer onmisbaar dan de chylus; iemand kan best

leven zonder eenige dagen te eten, terwijl een paar uur staken van dauwtoevoer naar het pericard onvermijdelijk den dood tengevolge heeft. (p. 10.)

Dat DE BILS niet alleen stond in zijn reactionnaire denkbeelden, bleek uit de ontvangst, die aan zijn geschrift ten deel viel.

JOHANNES VAN HORNE vertaalde het epistel in het Latijn, teneinde ook het buitenland er mede in kennis te stellen.[1])

Een jaar later schreef DE BILS[2]), dat zijn uitvinding een geheele wijziging in de therapie der ziekten zou geven, daar hij de veranderingen der vochten van klier tot klier kon vervolgen.

VAN HORNE[3]) bleek in 1660 het niet meer eens te zijn met DE BILS. De vochtbeweging in de watervaten en het bestaan der wrong houdt hij voor praatjes. Hij vertelt, dat een leerling van RUDBECK, PETRUS HOUFFWENIUS geneigd was den centripetalen loop der vochten te bewijzen. DE BILS ging er echter niet op in.

BARBETTE komt in zijn „Aenmerckingen" tegen DE BILS op. Dat de chylus onmogelijk uit de darmen in de mesenteriale venen kan komen, meent hij te bewijzen door een darmlis af te binden en te trachten lucht door een vene in het darmlumen te blazen, hetgeen niet gelukt. De overeenkomstige proef bij een chylusvat laat hij echter achterwege. (p. 9 en 10.)

BARBETTE ontkent het bestaan van kleppen in de monden der mesenteriale aderen. (p. 11.)

Hij beweert, dat de vloeistof, in de mesenteriale aderen gevonden, na de afbinding der arteriën, alleen bloed is. Door drogen blijkt, dat het heel iets anders is dan gedroogde chylus uit maag of darm; de massa is niet grauw doch zwart. (p. 13.)

Volgens BARBETTE wordt het bloed in de lever gezuiverd en van de gal gescheiden. (p. 13.)

Verder wijst hij er op, dat in melk- en watervaten niet hetzelfde vocht voorkomt, in de eerste is het wit en drabbig, in de laatste helder. De wand der melkvaten is driemaal zoo dik als die der lymphvaten.

De centripetale lymphstroom is door onderbinding gemakkelijk te bewijzen. (p. 14.)

De ontdekking der watervaten zal geen verandering brengen in de therapie, daar deze te diep in het lichaam liggen (p. 8), zoodat de geneesmiddelen, alvorens ze te bereiken, met het bloed het geheele lichaam passeeren moeten.

Als antwoord op deze aanvallen verscheen in 1660 nog DE BILS'[4])

---

[1]) *J. van Horne.* Waerschouwinge. p. 16. *Van Horne* beweert, dat er wijzigingen in zijn vertaling werden aangebracht.

[2]) *Louis de Bils* van Koppensdamme, Aan alle ware Liefhebbers der Anatomie. Tot Rotterdam. 1659.
Hiervan verscheen de volgende vertaling: *Ludovicus de Bils*, a Coppensdamme. Omnibus verae Anatomes Studiosis. Roterodami. 1660.

[3]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 22.

[4]) Kort bericht over de Waarschouwinge van De Heer *Joan van Horne*, Professor der Anatomie in de Academie tot Leiden. Aan alle Liefhebbers, etc. Alsmede een Antwoord op de Aanmerkingen van De Heer *Paulus Barbette*, der Medicinen Doctor tot Amsterdam. Op d' Anatomische Schriften van Jonkheer *Lodewijk de Bils*, Heer van Koppensdamme, etc. Tot Rotterdam. Anno 1660.

„Kort bericht over de Waarschouwinge" etc. Hij geeft hierin een fraaie afbeelding[1]) van ductus thoracicus, wrong en watervaten in een hond en vergelijkt die met de door hem ook afgedrukte figuur van VAN HORNE, uit diens geschrift over den „Novus ductus chyliferus" etc.

Hij vergeet echter mede te deelen, dat VAN HORNE de menschelijke borstbuis afbeeldde en niet, zooals de drukker JOHANNES NÆRANUS in een voorbericht mededeelt, die van een hond.

Er aan toegevoegd is een attestatie, gedateerd 16 Februari 1660, van negen Rotterdamsche doctoren, welke verklaren, dat de afbeelding van DE BILS juist is en dat de melkachtige kleur van het vocht in de melkaderen, bornput, dauwvoerder en wrong na den dood in een waterachtige veranderde. Bedoelde medici zijn: DIRK ZYSMUS, I. RIJKEWAARD, GERARD VAN NYDEK, N. ZAS, P. ZWAARDEKROON, ADRIANUS DE BACQ, LAMBERTUS BOLLE, CHR. EDMESSTON en LAURENS JORDAAN. (p. 14.)

Aan BARBETTE antwoordt DE BILS, dat de geneesmiddelen in de eerste plaats op de watervaten en klieren kunnen werken, omdat ze daar eerder in komen dan in het bloed. (p. 28.)

Dat lucht niet uit de mesenteriale aderen in den darm kan worden geblazen, verklaart DE BILS met de door hem gevonden kleppen. In gebalsemde darmen, door hem bewaard, kan hij toonen, dat in de binnenste rok daarvan bloedvaten voorkomen. (p. 30.)

DE BILS geeft dan een nadere omschrijving van de kracht, die de chylus in de aderen en den dauw in de melkaderen drijft; in de ademhalingsbewegingen van buikspieren en middelrif ziet hij de voornaamste factoren, terwijl de sappen door hare gestaltenis gemakkelijk overgaan; een niet onaardige kijk op een quaestie, welke nu nog niet is opgelost. (p. 32.)

DE BILS wijst BARBETTE op de dwaling, dat deze uit de darmen zuivere chylus wilde halen. (p. 37.)

De melkachtige kleur van het vocht in de melkaderen verklaart hij, doordat het schuimend is, en hij vergelijkt het met bier; het vocht der watervaten is nog iets helderder, daar het door de klieren meer „gekleinst" is. (p. 39 en 40.)

Dat de wanden der melkaderen dikker zijn dan die der watervaten, verklaart hij door te wijzen op het verschil in wanddikte der groote en kleine aderen. (p. 40.)

Door onderbinding kan men bij de watervaten niets bewijzen, daar ze zoo kronkelen en dooreen loopen. (p. 41.)

3 April 1660 schreef BARBETTE[2]) aan RIJKEWAART, dat DE BILS' antwoord diens Amsterdamschen vrienden zeer was tegengevallen en dat hij een weerlegging niet noodig achtte.

Dat DE BILS zijn tegenstanders niet overtuigd had, bleek uit de 12 Juni 1660 te Leiden door ARCHIBALDUS STEPHANIDES verdedigde

---

[1]) Vervaardigd door *R. a Persijn*; zie figuur I.

[2]) *Paulus Barbette* der Medicynen Doctor, aen de Heer *J. Rykewaert*, hooghvermaerde Geneesheer tot Rotterdam, tegens de Verdediging van Jr. *Louys de Bils*, Heer van Koppensdamme, etc. Amsterdam. 3 April 1660.

Figuur I.

Aanwijzinge der letters van de Plaat des Douwdragers.[1])

A. Den Douwvoerder van den Bornput tot aan zyn krinkels.
B. De scheidinge of spleet die ontrent des Borsts 5 a 6 wervel den Douwvoerder geeft.
CC. Den bornput.
1.1. de klieren beneffens den bornput (lgl. lumbalis aortica medialis).
D. de buize van den bornput naar de lieszen met alle zijn uitschietende spranken, die de watervaten maken (truncus lumbalis).
2. Twee klieren naar de lieszen daar de water-vaten door gekleinst worden (lgl. iliaca medialis).
E. de wrong die den Douwvoerder op het uitspruitzel van de Krop-ader uit de hol-ader maakt.
3. een gedeelte van de hol-ader onder de wrong.
F. de krinkelen die den Douwvoerder ontrent de wrong maakt.
G. een tak des Douwvoerders die uit de wrong na de borst-klieren sakt.
4. de borst-klier (lgl. mediastinalis caudalis).
H. een tak die onder de krinkels des Douwvoerders uit dezelve mede in de borst-klieren schiet.
I. opgaande tak des Douwvoerders na de hoogste halsklier (ductus trachealis sinistra, lgl. retropharyngea medialis).
K. een uitspruitzel der tak I die voort na boven gaat.
L. opgaande tak deszelfs naar de laagste hals-klier (vasa efferentia van lgl. cervicales superficiales).
M. verdeelinge der tak *L.*
5. benedenste hals-klier (lgl. cervicales superficiales).
N. den spijs-drager.
O. de Krop-ader.
P. een uitspruitzel van de Krop-ader.
Q. des oxeltaks.
R. de groote slag-aders stam.
S. de nederdalende stam van de groote slag-ader dewelke in de heup-takken verdeeld zijn.
T. de hol-aders stam insgelijks verdeeld zijnde.
V. het gedarmte omgeslingert.
W. de scheil-takken des poort-aders alsmede van de buikslagader.
X. de dau-aders, voor dezen de melk-aders genoemd.
YYY. de groote klier in 't begin des scheils dewelke ASELLIUS het klierbedde noemt met de andere klieren (complex mesenteriale klieren=pancreas ASELLI).
Z. buisen uit de klieren van 't scheil naar den bornput.
6. het twaalfvingerig gedarmte afgesneden.
7.7. den endeldarm afgesneden.
8.8. de nieren de eene op zijn rechte plaats de ander neffens geleid.
9. het holle deel van de lever met zijn sneden.
10. de galle blaas.
11. een gedeelte van de longe.
12. de wervelbeenderen met de ribben.

---

[1]) De namen tusschen haakjes zijn door ons toegevoegd.

stellingen, waarbij het bestaan der wrong ontkend en de attestatie der Rotterdamsche doctoren als op een dwaling berustend verklaard wordt.

N. ZAS kwam 22 Juli d.a.v. hiertegen op.[1]) DE BILS' theorie wordt uitvoerig uiteengezet. Van uit den dauwvoerder wordt de dauw, door ZAS welwater genoemd, door het geheele lichaam gevoerd, zonder of met inschakeling van klieren, waarin het welwater specifieke veranderingen ondergaat, tot de voeding van „alle de vliezen en rokken, zoo des maags zelve, der darmen, der nieren, als der aderen en slagaderen en zenuen. Dezen dauw maakt en voed het vet, geeft en sterkt de beenderen, pezen en banden, ende alles wat in de geneeskonste spermatijke of zadige deelen genoemt wert, uit deses wazem wert het gantsche lichaam bevochtigt, bedauwt ende doorwazemt.

Doch het bloed inde dieren wert voornamentlijkst aangeleid tot de voedinge der bloedige deelen, namentlijken des vleis en der spieren, ende tot de smeedinge des geestes".

Het welwater is verder het beste oplosmiddel van het zout en het smout van het bloed. (Inhoud des Boekx, p. 4 en 5.)

Zeer uitvoerig worden in dit merkwaardige boekje de functies van het welwater in het gezonde en zieke organisme uiteengezet. Melk, zaad, speeksel, tranen, lidwater, de wazem in de uitgeademde lucht, zweet zijn er producten van. (p. 10.)

Het bloedserum is welwater. (p 11.)

Pathologische producten zijn „quijl, rachebellen, snot, zuchtwater". (p. 20.)

Het welwater is opgehoopt in het „algemeene vlies" onder de huid en in de „moschachtige rokken". (p. 26.)

Uitvoerig schetst ZAS den gang der spijsvertering. Hij onderscheidt zes digesties: 1°. in de maag, waarin een zuur sap uit de milt wordt aangevoerd, 2°. in het duodenum, waar de zure reactie door de gal in een zoute verandert, het zoute sap wordt in het duodenum door het „ruige mosch (door DE BILS aangewezen) van de rokken der darmen gekleinst" en overgevoerd in de mesenteriale aderen en slagaderen, 3°. in de mesenteriale aderen, het voedsel wordt nu eerst tot gijl, 4°. in de lever, 5°. in het hart en de slagaderen, 6°. in de ledematen, waar door een zeer gecompliceerd proces bloedige lichaamsdeelen gevormd worden. (p. 33-38.)

Uitvoerig wordt het begrip fermentatie uiteengezet (p. 39-57.)

Het welwater en het bloed zijn eerst buiten het lichaam aan de zwaartekracht onderworpen. (p. 58.)

Een zure reactie van het welwater heeft als gevolgen: „pleuris, jicht (podagra), kouwe pisse en droppelpisse, sweeringen, schurf, enz." (p. 80.)

ZAS wijst op het belang der proeven van DE BILS, welke nagaan, na hoeveel tijd, bij verschillende voeding, vulling der melkvaten optreedt, daar zij leeren welke spijzen licht en welke zwaar verteerbaar zijn. (p. 83.)

---

[1]) *N. Zas.* Den dauw der Dieren, ende de Welle des Waters, etc.

Vruchtwater is welwater; als pathologische gevallen vermeldt hij een ovariaalcyste en een hydronephrose. (p. 86.)

In een Postscriptum bestrijdt ZAS de Leidsche stellingen. De wrong is ook gezien door de doctoren LANGTIJ (Dordrecht), VAN DALEN en STORMIUS (Delft), RHOMPH, VROEZEN, STALPAARD, SENA, DEN HERTOG ('s Gravenhage). (p. 106.)

Dat de dauw van het centrum naar de peripherie gaat, acht hij ook bewezen door de kleppen in den ductus thoracicus. (p. 110.)

ANTONY DEUSING gaf een, aan BARTHOLINUS opgedragen, verhandeling over de leverfunctie[1]), waarin DE BILS' opvattingen gehuldigd worden. Hij wijst er op, dat het lumen van den ductus thoracicus te klein is, om alle chylus door te laten. Bij afbinding van den ductus thoracicus heeft toch ontlediging der melkvaten plaats (naar de lever).

Ook in zijn geschrift aan den Heidelbergschen hoogleeraar CASPAR FAUSIUS, gedateerd 14 September 1660[2]), verdedigt DEUSING het optreden van DE BILS, hoewel hij van den centrifugalen loop der lymphe niet veel begrijpt. (p. 41, 43.)

De Leidsche hoogleeraar FRANS DE LE BOE SYLVIUS[3]) verdedigde de opvatting, dat alle chylus door den ductus thoracicus stroomt. Ook hield hij vast aan den centripetalen lymphstroom.

THOMAS BARTHOLINUS mengde zich in 1660 ook in den strijd.[4]) In het 7e hoofdstuk van zijn „Specilegium secundum" bespreekt hij de experimenten van DE BILS en de aanvallen daarop van VAN HORNE en BARBETTE. Uitvoerig wordt DE BILS' proef over het afbinden der mesenteriale slagaderen nagegaan. Met BARBETTE ontkent hij, dat het aschachtige vocht in de aderen chylus zou zijn. (p. 106). Bovendien twijfelt hij aan de waarde der proef, daar bij afbinding de duidelijke beweging der vochten verloren gaat. (p. 105.)

Alleen de melkvaten nemen het voedende vocht op. (p. 108.)

DE BILS verwisselt lymph- en melkvaten. De stroom in de leverlymphvaten is juist omgekeerd, hetgeen door een ligatuur is vast te stellen. (p. 109.)

Dit laatste argument klinkt vreemd na zijn bewering op p. 105.

Den 30 Januari 1661 reageerde ZAS[5]) hierop met een brief aan BARTHOLINUS. ZAS vertelt, dat DE BILS gaarne aan BARTHOLINUS den overgang van chylus in de venen en den centrifugalen loop der lymphe zal toonen. (p. 19.)

---

[1]) *Antonii Beusingii.* Dissertatio epistolica de hepatis officio. Groningae. 1660.

[2]) *Antonii Deusingii.* Appendix exercitationum: In qua de admiranda Anatome Nobiliss. Viri D. *Ludovici de Bils* ad D. *Joannem Casparum Fausium*, opgenomen in den bundel: Generosissimi Nobilissimi Expertissimique D. D. *Ludovici de Bils* à Coppensdamme, Bonem, etc.; D. Responsio ad admonitiones; D. *Joannis ab Horne*, in Academia Lugd. Bat. Anatomes ac Chirurgiae Profess. Ordinarii, ut et ad animadversiones; D. *Paulli Barbette*, Medici Amstelodamensis in Anatomica *Bilsiana*. Interprete *G. Buenio*. Roterodami. 1661. p. 40.

[3]) *Francisci de le Boe Sylvii.* Disputationum medicarum III, VIII. Lugduni Batavorum. 1660.

[4]) *Thomae Bartholini.* Specilegium secundum ex vasis lymphaticis, ubi Cl. vir *Bachii, Cattierii, Le Noble, Bardii, Whartoni, Charleton, Bilsii*, etc. sententiae examinantur. Hafniae. 1660.

[5]) *N. Zas.* Brief aan den grooten *Bartholinus* etc.

Nieuwe wetenschappelijke argumenten worden echter niet genoemd.

BARTHOLINUS[1]) antwoordde ZAS 18/28 Februari 1661. De Hollandsche vertaling van J. L. BLASIUS, advocaat te Amsterdam[2]), welke uitgegeven zou zijn, hebben we niet kunnen ontdekken. Wel werd het Latijnsche werkje in 1661 ook te Leiden uitgegeven. BARTHOLINUS wijst hierin, behalve op de afbindingsproeven, ook op de valvulae in de lymphvaten, welke de richting der vochtbeweging duidelijk maken. DE BILS weigerde in September 1660 aan HENRICUS à MOÏNICHEN te toonen, hoe de chylus in de lever kwam. (p. 10-12.)

DE BILS zou aan MOÏNICHEN geschreven hebben, dat, wanneer men hem kleppen in de lymphvaten kon toonen, hij alles zou herroepen.

Ook in een brief aan BORRICHIUS, gedateerd 19 Maart 1661, geeft BARTHOLINUS[3]) de kleppen en de ligaturen als voornaamste bewijzen van den centripetalen loop der lymphe.

Den 10 April 1661 antwoordde DE BILS[4]) op BARTHOLINUS' geschrift, echter zonder wetenschappelijk op de zaak in te gaan.

BORRICHIUS en STENO[5]) zagen bij een hond ter plaatse van DE BILS' labyrinth 3 of 4 vertakkingen van den ductus thoracicus. Den centripetalen loop der lymphe namen ze ook waar bij een juist onthoofd cadaver (!)

DE BILS deelde aan BORRICHIUS[6]) mede, dat hij niet hechtte aan afbindingsproeven, daar door een ligatuur de vochtstroom gestoord en verward werd.

BORRICHIUS vertelt in dezen brief ook, dat door ANTON EVERARDUS, in alle lichaamsdeelen van jonge konijnen, alleen met melk gevoed, bij sectie een uur na den maaltijd, melk wordt aangetroffen, langs den ductus chyliferus daarheen geleid. Zaad, melk en de vrucht dankten hun oorsprong en voeding niet aan het bloed.

BORRICHIUS is hierdoor eenigszins in twijfel geraakt, hij is echter overtuigd van den centripetalen loop der lymphe.

STENO[7]) zag, bij een sectie van een te voren gevoederden hond, de chylus in melkvaten en ductus thoracicus, doch ook tot in de liesklieren, hetgeen hij meent daardoor te moeten verklaren, dat na den dood de kleppen niet goed meer sluiten.

STENO[8]) kon geen verschil aantoonen tusschen het bloed van vena portae en dat van vena cava, wat DE BILS wel had gevonden. Hij zou het experiment nogmaals doen, ofschoon het hondengemartel hem tegenstond.

---

[1]) *Thomae Bartholini.* Responsio de Experimentis Anatomicis *Bilsianis* et difficili hepatis resurrectione, ad Clarissimum virum *Nicolaum Zas*. Hafniae. 1661.

[2]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 19. p. 75. 25 Maart Gregor. 1661.

[3]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 88. p. 378.

[4]) Brief van *Louys de Bils*, Heere van Koppensdamme, etc. aan *Th. Bartholyn*, Professor Tot Koppenhaven. Rotterdam. Anno 1661. Hiervan verscheen de volgende vertaling: *Ludovici de Bils.* Ad *Th. Bartholinum*, regium Hafniae professorem epistola. Roterodami. 1661.

[5]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 87. p. 375. 20 Maart 1661.

[6]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 89. p. 383 en 384. 31 Maart 1661.

[7]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 24. p. 93 en 94. 22 April 1661.

[8]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 57. p. 228. 12 September 1661.

ANTON EVERAERTS[1]) publiceerde in 1661 zijn reeds genoemde experimenten over de melkvaten van jonge konijnen, welke DE BILS' opvattingen steunden. (p. 17)

BARTHOLINUS, die eerst te kennen had gegeven zich niet meer met deze quaestie te willen bemoeien[2]), ging er in 1661 toch weer toe over.[3]) FR. DE LE BOE SYLVIUS[4]) had hem 18 Mei 1661 gevraagd, welke functie hij nu eigenlijk aan de lever toekende; de begrafenis van dat orgaan in het geschrift tegen RIOLANUS in 1655 had SYLVIUS als een eenigszins misplaatste grap beschouwd.

BARTHOLINUS[5]) antwoordde, dat hij aan de lever een filtreerwerking toekende, waardoor het bloed gezuiverd werd.

In het nieuwe geschrift, dat aan DEUSING gericht is als antwoord op diens publicatie over de leverfunctie, worden DE BILS' opvattingen tamelijk grondig weerlegd.

Alle chylus gaat door den ductus thoracicus; tegen de disproportie tusschen de aan- en afvoervaten (resp. de chylusvaten in het mesenterium en de nauwe borstbuis) weegt de snelheid op, waarmede de chylus zich door den ductus thoracicus beweegt. (p. 560-568.) BARTHOLINUS nam nooit waar, dat bij afbinding van den ductus de chylusvaten zich toch ledigden, evenmin zag hij de chylusopname in de mesenteriale aderen bij afbinding der arteriae. (p. 569-571, 583-588, 593-595.)

Velen hebben chylus- en lymphvaten niet onderscheiden.

De lever heeft een bloedzuiverende, galafscheidende functie. (p. 602-618.) Het feit, dat het bloed in de v. cava helderder is dan dat in de v. portae, bewijst dus niet, dat in deze laatste chylus aanwezig is.

BORRICHIUS[6]) deelde 9 Januari 1662 aan BARTHOLINUS mede, dat SYLVIUS bij een sectie een dubbele uitmonding van den ductus thoracicus waargenomen had. Zelf zag hij bij een levenden hond, dat de ductus thoracicus en de halslymphvaten afzonderlijk uitmondden.

Zeer vreemd doet het aan, als wij in een brief van VAN HORNE (2/12 April 1662) aan BARTHOLINUS[7]) eerst lezen, hoe hij diens laatste geschrift tegen DE BILS bewonderd heeft, maar dan vernemen van zijn veranderde meening, dat nl. de chylus wel degelijk ten deele door de mesenteriale aderen naar de lever gaat. Hij is hiertoe echter niet gekomen door de BILSIAANSCHE argumenten; wat hem er toe bracht, hoopt hij later mede te deelen.

---

[1]) Novus et genuinus hominis brutique animalis exortus. Authore *Anthonio Everardi*, Medioburgensi, Doctore medico-practico. Medioburgi. 1661.

[2]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 32. p. 112. 13/23 Mei 1661.
Th. Bartholini. Epist. medicin. Cent. III. Ep. 23. p. 84. 11 Juni 1661.
Th. Bartholini. Epist. medicin. Cent. III. Ep. 92. p. 396. 6 Juli 1661.

[3]) *Th. Bartholini.* Dissertatio anatomica de hepate defuncto, novis *Bilsianorum* observationibus opposita. Hafniae 1660. Opgenomen in: *Th. Bartholini.* Opuscula nova Anatomica de Lacteis Thoracicis et Lymphaticis Vasis. Hafniae. 1670. p. 549.

[4]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 33. p. 119. 18 Mei. 1661.

[5]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 34. p. 120-125, 12 Aug. 1661.

[6]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 97. p. 420 en 423.

[7]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 81. p. 347.

Het fijnste deel van de chylus gaat naar den ductus thoracicus, het grover gedeelte naar de poortader.[1])

STENO[2]) verwierp de door DE BILS uitgesproken meening, dat het speeksel een product van de centrifugaal stroomende lymphe zou zijn (p. 24.) Hij wijst weer eens op de waarde der ligaturen, welke de richting van den lymphstroom bewijzen, (p. 41-43.) verder op de kleppen der lymphvaten, wier aanwezigheid daaruit blijkt, dat het lastig is in de eene en makkelijk in de andere richting op te spuiten. (p. 45-47.)

Bij afbinding van den ductus thoracicus treedt chylusstuwing op, welke chylus men nu tot in de liesklieren kan vinden.

Door EVERHARD zijn slechts watervaten gezien. (p. 49-51.)

Het experiment van DE BILS over de afbinding der mesenteriale slagaderen beproefde hij en hij slaagde er niet in chylus in de aderen te vinden. Hij ontkent niet, dat de chylus door de bloedvaten zou kunnen worden opgenomen, doch heeft nog geen overtuigend experiment gezien. (p. 60-63.)

Nogmaals wordt de speekselsecretie besproken. (p. 69-71.)

DEUSING[3]) antwoordde eindelijk in het najaar van 1662 op het geschrift van BARTHOLINUS, echter zonder nieuwe wetenschappelijke argumenten aan te voeren.

EVERAERTS[4]) kwam in 1662 met een nieuw argument ten bewijze van de voornaamheid der leverfunctie. In een te Middelburg in Februari geboren monstrum ontbraken hersenen en borstingewanden, een groote lever was aanwezig met aan weerszijden holtes, waaruit bloedvaten hun oorsprong namen. De lever had hier dus een bloedvormende functie.

BARTHOLINUS schreef aan DEUSING[5]) en MARTIN BOGDAN[6]), dat in het Middelburgsche monstrum de holtes der lever van het hart afkomstig waren.

STENO[7]) berichtte 26 Augustus 1662, dat bij zijn proeven op konijnen niets was te vinden van den chylusstroom naar de peripherie.

BARTHOLINUS deelde aan J. TH. SCHENCK[8]) te Jena, BORRICHIUS[9]) en MARTIN BOGDAN[10]) mede, dat JAC. HENRI PAULLI had gevonden,

---

[1]) Kort begrijp der Ontleed- en Heelkonst van *Johannes van Horne*, vertaald door *Q. van Vissendiep*. Leyden. 1669. p. 23, 29.
Johannes van Horne. Microcosmus seu Brevis Manuductio ad Historiam Corporis Humani in gratiam discipulorum, etc. Lugduni Batavorum. 1663. p. 30, 39.

[2]) *Nicolai Stenonis*. Observationes anatomicae quibus varia oris, oculorum et narium vasa describuntur, novique salivae, lacrymarum et muci fontes deteguntur, et Novum Nobilissimi *Bilsii*. De lymphae motu et usu commentum, examinatur et rejicitur. Lugduni Batavorum. 1662.

[3]) *Antonii Deusingii*. Disquisitio ulterior de chyli motu et officio hepatis. Groningae. 1662.

[4]) Lux e tenebris affulsa, ex viscerum monstrosi Partus enucleatione; propositaq. ab *Anthonio Everardi*, Medioburgensi. Doctore Medico-Practico. Medioburgi. 1662.

[5]) *Th. Bartholini*. Epist. medicin. Cent. IV. Ep. 23. p. 98. 15 Aug. 1662.
[6]) „ „ „ „ „ „ Ep. 12. p. 45. 22 Augustus 1662.
[7]) „ „ „ „ „ „ Ep. 26. p. 105
[8]) „ „ „ „ „ „ Ep. 29. p. 121. 4 Maart 1663.
[9]) „ „ „ „ „ „ Ep. 52. p. 283. 7 April 1663.
[10]) „ „ „ „ „ „ Ep. 57. p. 312. 6 Maart 1663.

dat het BILSIAANSCHE labyrinth er heel anders uitzag dan DE BILS meende. Het werd gevormd door een vaak wisselende splitsing van den ductus thoracicus en de samenkomst met de halslymphvaten.

SWAMMERDAM[1]) bewaarde een dergelijk praeparaat.

DEUSINGS collega EYSSONIUS[2]) blijkt ook tegen de BILSIAANSCHE opvattingen te zijn geweest, hij spreekt over de bedriegelijke experimenten van DE BILS.

De Leuvensche hoogleeraar PLEMP[3]) beschrijft uitvoerig den door DE BILS verwekten strijd (p. 156-162), en is van meening, dat het grootste deel van de chylus door de venae meseraicae gaat, daar de ductus thoracicus te nauw is.

Dat de openingen der aderen in het darmlumen niet te zien zijn, zegt niets, die der chylusvaten zijn immers ook niet te vinden.

Aan den centrifugalen loop der lymphe gelooft hij voorloopig nog niet. (p. 162.)

De Harlinger medicus BERNHARD SWALVE[4]) was het oneens met DE BILS over de chylusopname, nooit had hij chylus in de mesenteriale aderen gezien en het experiment van DE BILS was niet bewijzend, daar door de heftige kwelling van den hond diens natuur veranderde.

NICOLAAS STENO[5]) verzekerde nogmaals in 1664, dat DE BILS' wrong niets anders was dan een samenstel van lymphvaten, zoo gevormd door de doortreding van bloedvaten en zenuwen.

JAC. HENRI PAULLI[6]) publiceerde eveneens het reeds door BARTHOLINUS medegedeelde; ook in de quaestie der chylusopname is hij een tegenstander van DE BILS. Deze toch had de kleppen der lymphvaten over het hoofd gezien, doordat hij deze vaten te sterk opspoot, waardoor kleppen geforceerd werden. (p. 82.)

JO. JAC. WEPFER, medicus te Schaffhausen, aarzelde nog eenigszins de leer der overgang van alle chylus in de chylusvaten te aanvaarden, daar de ductus thoracicus zoo nauw is. (p. 95.) Een argument er voor echter zag hij in door hem waargenomen haemorrhoïden, welke niet bloedden, hetgeen toch zeker wel geschied zou zijn, als de aderen open monden naar den darm hadden. (p. 94.)

DEUSING[7]) reageerde op het geschrift van PAULLI met veel woorden en weinig argumenten.

RICHARD LOWER[8]) kwam in hetzelfde jaar de opvatting steunen, welke aan de lever de bloedvormende functie ontnam. Bij dichtdrukken der borstbuis trad geen ontlediging der chylusvaten op.

---

[1]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. IV. Ep. 76. p. 393. 12 Mei 1663.

[2]) „ „ „ „ „ „ Ep. 83. p. 421. 4 Juli 1663.

[3]) *Vopisci Fortunati Plempii.* Fundamenta medicinae. Editio quarta. Lovanii 1664.

[4]) *Bernhardi Swalve.* Querelae et Opprobia Ventriculi. Amstelodami. 1664. p. 67, 68.

[5]) *Nicolai Stenonis.* De Musculis et Glandulis observationum specimen. Hafniae. Anno 1664. p. 38 en 39.

[6]) *Jac. Henri Paulli.* l. c. Caput. VI. p. 58. Caput. V. p. 40.

[7]) *Ant. Deusingii.* Examen anatomiae *Bilsianae.* Groning. 1665.

[8]) Diatribae *Thomae Willisii.* Med. Doct. et Prof. Oxon. De Febribus Vindicatio, Authore *Richardo Lower.* Amst. 1660. p. 44, 52.

THOMAS CORNELIS CONSENTINUS[1]) kwam in 1666 evenals DE BILS en VAN HORNE tot de conclusie, dat een groot deel van de chylus via de mesenteriale venen de lever bereikt.

De sanguinificatie is niet aan een bepaald orgaan gebonden. De voeding der weefsels geschiedt door het niet gekleurde bestanddeel van het bloed.

BARTHOLINUS[2]) kwam in 1666 nogmaals op de leverquaestie terug in een antwoord op DEUSINGS Disquisitio ulterior.

De wetenschappelijke argumenten, hierin voorkomend, zijn dezelfde als in zijn geschrift van 1661. Natuurlijk worden de vondsten van EVERHARD, STENO, PAULLI enz. ook besproken. (p. 676-687.)

Ook de argumenten van THOMAS CORNELIUS CONSENTINUS worden weerlegd. De chylusvaten bij vogels zijn zoo klein, dat we ze niet kunnen zien; bij vette menschen zijn ze verborgen tusschen het vet, evenals de nieren. (p. 688.)

BARTHOLINUS gelooft echter wel, dat er chylusvaten naar den uterus en de mammae loopen, zooals PECQUET, DE BILS, DEUSING en SCHENCK dit gevonden hadden. (p. 714, 715.)

SWAMMERDAM[3]) ontdekte 19 Juni 1664 te Saumur in Frankrijk de klepvliezen der lymphvaten.

Onafhankelijk van SWAMMERDAM vond RUYSCH[4]) omstreeks denzelfden tijd deze kleppen en hij haastte zich deze aan DE BILS te toonen, die het bestaan er van ontkend had.

DE BILS beweerde toen, dat de kleppen hem reeds lang bekend waren, doch dat hij dit geheim had gehouden als meer dingen. Zoo was hij het niet eens met zijn eigen bewering, dat de dauw, uit den ductus thoracicus, niet kon stollen. (p. 6.)

RUYSCH ontkende verder de chylusopname in de mesenteriale aderen. (p. 23.)

De Engelsche medicus NEEDHAM[5]) kwam in 1667 tegen de uitkomsten van EVERHARD op. De door hem beschreven vaten zijn, zooals uit afbinding blijkt, lymphvaten met centripetale vochtbeweging.

---

[1]) *Thomae Cornelii Consentini.* Progymnasmata physica. 1666.

[2]) *Thomae Bartholini.* Concertatio de hepatis exautorati desperata causa. Hafniae 1666.
Opgenomen in *Thomae Bartholini.* Opuscula nova Anatomica etc. p. 615. Op p. 654 wijdt *Bartholinus* eenige woorden aan den juist overleden *Deusing.*

[3]) *Johan Swammerdami.* Tractatus physico-anatomicus medicus de Respiratione Usuque pulmonum. Lugduni Batavorum. 1679. p. 90.
Reeds *Rudbeck* en *Bartholinus* waren in 1652-'53 overtuigd van het bestaan dezer kleppen; de regelmatige insnoeringen en de weerstand bij het in de verkeerde richting opspuiten wezen er op. *H. van Moinichen* bood in 1660 *De Bils* aan dit te toonen. Deze ging er niet op in.

[4]) *F. Ruyschii.* Dilucidatio Valvularum in vasis lymphaticis Hagae Comit. 1665. Nederlandsche vertaling in: Alle de ontleed-, genees- en heelkundige Werken van *Fredrik Ruysch.* Amsterdam. 1744. Deel I. p. 3.
Een vertaling van dit werkje door *G. Bidloo,* zooals o.a. *Fokker* aangeeft, hebben wij niet kunnen ontdekken.

[5]) Disquisitio anatomica de formato foetu. Authore *Gualtero Needham.* M. D. Londini. 1667. caput I.

NEEDHAM vermeldt reeds het later genoemde experiment van LOWER, hetwelk moest bewijzen, dat alle chylus door de chylvaten wordt opgenomen. (p. 12.)

Alle voedsel voor den foetus wordt er door het bloed heengebracht. (p. 13.)

DE LE BOE SYLVIUS[1]) sprak zich in 1667 nogmaals uit voor de opvatting, dat alle chylus den ductus thoracicus passeert.

DE BILS[2]) bleef toch vasthouden aan zijn theorie over den centrifugalen loop der vochten. Hij beweerde nu, dat de lymphvaten een dubbele wand bezitten, waartusschen ontelbare vaatjes loopen, op boommos gelijkend. Deze laatste zijn de eigenlijke watervaten, bezitten geen kleppen en voeren de ros of lymphe van het centrum naar de peripherie. De binnenste buis, fermentvat genoemd, bevat kleppen en voert het fermentum, dat door klieren wordt gezuiverd, naar het bloed, tot welks voeding en fermentatie het dient. De ductus roriferi komen ook voor in de wanden der bloedvaten en in de vliezen. (p. 6-9.)

DE BILS meent, dat de anatomen veel moeite zullen hebben den waren bouw der lymphvaten te ontdekken, ze hebben ook al negen jaar gezweet om het geloochende receptaculum tortuosum (de wrong) te vinden. (p. 15.)

Dat DE BILS werkelijk de kleppen in de lymphvaten kende, voor RUYSCH ze hem toonde, is zeer twijfelachtig. Wel beweert hij, dat VAN GUTSCHOVEN, na op 16 April 1664 kennis te hebben genomen van zijn 19 October 1661 te Rotterdam verzegeld geheim, verklaarde, gemakkelijk te kunnen nagaan, hoe de vochten van binnen naar buiten en van buiten naar binnen stroomen. (p. 31.)

In de Responsio vindt men de briefwisseling tusschen DE BILS en TOBIAS ANDREÆ over deze dupliciteit der vaten.[3])

RICHARD LOWER[4]) kwam in 1669 met een experiment voor den dag, dat moest bewijzen, dat alle chylus door den ductus thoracicus stroomt. Kneep hij namelijk bij een hond de borstbuis stuk, zoodat alle chylus in de pleuraholte stroomde, dan verhongerde (!) het beest, ondanks overvloedig voedsel binnen enkele dagen; in de rechterpleuraholte vond hij twee pond chylus. (p. 234.) Dus werd geen voedsel door de mesenteriale aderen opgenomen. De contrôleproef, of een hond ook sterft, wanneer hij geen septische operatie ondergaat, doch drie dagen geen voedsel krijgt, bleef achterwege.

Dit is wel weer een fraai voorbeeld van een wetenschappelijken gedachtengang.

---

[1]) *Francisci de le Boe Sylvii.* Praxeos medicae Idea nova. Liber primus. Lugduni Batavorum. 1667. caput 17.

[2]) Responsio *Ludovici de Bils* etc. 1668.

[3]) Zie ook Philosophical Transactions Vol. III. 1668. p. 791 en 792. An Extract of a Letter, lately written bij Monsieur *Lowys de Bils* to D. *Tobias Andreae*, Professor of Physick and Philosophy at Duysborgh on the Rhyn; touching the true Use of te Lymphatick-Vessels, etc.

[4]) *Richardi Lower*, M. D. Tractatus de corde item de Motu, Colore et Transfusione Sanguinis, et de Chyli in eum transitu: ut et de Venae Sectione. His accedit Dissertatio de Origine Catarrhi. Londini. 1669. caput. V. p. 217-246. (editio sexta Lugduni Batavorum. 1728.)

Bij een andere proef drukte hij den ductus thoracicus, na den maaltijd, gedurende een uur dicht. Een stuwing trad nu in het geheele chylvatstelsel op en zelfs drong er chylus in vele lymphvaten door. Hierdoor wordt het begrijpelijk, vertelt LOWER, hoe DE BILS en zijn aanhangers tot hun opvatting van den centrifugalen loop der dauw kwamen. (p. 238.)

Bij luchtopblazing van een darmlis trad geen lucht in de chylvaten. (p. 226.) De giststof in de maag komt uit het bloed, niet uit de milt. (p. 222.)

De proef van DE BILS, welke chylusopname in de bloedvaten zou bewijzen, lukte LOWER nooit. (p. 237.)

De melk wordt in de borsten uitgescheiden door het bloed.

SWAMMERDAM[1]) kwam in 1670 op voor de bloedmakende functie der lever; dit hoopte hij later te bewijzen.

In het jaarverslag der Duitsche Academia Naturae Curiosorum 1670[2]) komt een stuk voor van HERTODI, waarin de opvatting verdedigd wordt, dat bij zwangere vrouwen, van den ductus thoracicus uit een chylusstroom naar uterus en borsten aanwezig is.

KERCKRING[3]) acht de weerlegging van DE BILS' theorieën onnoodig.

REINIER DE GRAAF[4]) liet alle chylus naar den ductus thoracicus gaan.

Ook de Utrechtsche hoogleeraar IJSBRAND VAN DIEMERBROECK[5]) ontkende de opname van chylus door de bloedvaten; tusschen het bloed in de mesenteriale aderen en dat van andere venen was het hem en STENO onmogelijk verschil te vinden; het vocht, dat DE BILS vindt bij de afbinding der mesenteriale slagaderen, is zuiver bloed. (p. 53.)

Het labyrinth van DE BILS heeft VAN DIEMERBROECK verschillende malen gezien; het bestaat echter uit lymphvaten met een centripetalen lymphstroom. Wel neemt hij aan, dat zelden chylus naar de blaas stroomt en normaliter naar den uterus bij zwangeren en naar de borst bij zoogenden.[6]) (p. 51, 53.)

De theorie van den centrifugalen loop der lymphe wordt vernietigd door het aantoonen der kleppen in de lymphvaten en door de onderbindingsproeven. Hij vertelt hier, dat zijn collega REGIUS het wel met DE BILS eens was. (p. 52, 58, 61.)

Dat SWAMMERDAM chylus waarnam in de mesenteriale vaten en in de vena cava, acht hij onmogelijk.

---

[1]) *Johannis Swammerdami*, M. D. Miraculum Naturae Sive Uteri Muliebris Fabrica notis in D. *Joh. van Horne* prodomum illustrata, et tabulis. Lugd. Batav. 1670. p. 40 (Edit. 1679.)

[2]) Miscellanea Curiosa medico-physica Academiae Naturae Curiosorum. Lipsiae 1670. Observatio VI D. *Johan Ferdinandi Hertodi* à *Totenfeld*. De Lactis in Mammis Generatione, et Ulcere mammarum.

[3]) *Theodori Kerckringii*. Spicilegium Anatomicum. Amstelodami. 1679. p. 71, 173.

[4]) Tractatus anatomico-medicus de succi pancreatici natura et usu. Authore *Regnero de Graaf*. Lugd. Batav. 1671. p. 124.

[5]) Anatome corporis humani, conscripta ab *Isbrando de Diemerbroeck* Med. et Anatomes Professore. Ultrajecti. 1671.
Isbr. de Diemerbroeck. Opera omnia Medica et Anatomica. Ultrajecti. 1685.

[6]) Zie ook de mededeeling in de Philosophical Transactions. 1670. p. 2083.

De door DE BILS gevonden digestietijden van verschillende voedselsoorten acht hij zeer onzeker en wisselend en daarom van geen practische beteekenis. (p. 28.)

De Engelsche anatoom GLISSON[1]) sprak zich in 1676 ook uit voor de opvatting, dat alle chylus door de chylusvaten wordt opgenomen.

CASPAR BARTHOLINUS[2]), de zoon van THOMAS, kwam in hetzelfde jaar op tegen de opvatting van SWAMMERDAM over de lever. Hij was het eens met de begrafenis van de lever door zijn vader.

MARTIN LISTER[3]) bewees den overgang van chylus in de chylvaten, doordat hij kleuring der melkvaten zag optreden na injectie van een indigo-tinctuur in den darm van een hond.

SWAMMERDAM[4]) beklaagde zich over het optreden van CASPAR BARTHOLINUS, die woedend was, daar SWAMMERDAM hem zijn geheimen niet mededeelde. SWAMMERDAM had nog geen voldoende experimenten gedaan om de bloedmakende functie der lever te bewijzen (p. 675.); het ontbreken der chylusvaten bij kikkers wees er wel op. (p. 830.)

CORNELIS VAN DE VOORDE[5]), die zich in 1658 zoo enthusiast over DE BILS uitgelaten had, schijnt later bekeerd te zijn. Alle chylus gaat door den ductus thoracicus, (p. 93-101) de duplicatuur der vaten wordt niet aangenomen, (p. 95) de speekselbuizen onder de tong zijn waarschijnlijk echter wel takken van DE BILS' dauwvoerder. (p. 181.)

FRANS VAN DEN ZIJPE[6]) is het over de chylusopname met DE BILS oneens (p. 42, 43); takjes van den ductus thoracicus loopen naar de mammae, (p. 50) echter niet naar de nieren en uterus (p. 83, 194.) De lymphstroom is centripetaal. (p. 76, 77.)

Ook DRELINCOURT[7]), hoogleeraar te Leiden, liet alle chylus door den ductus thoracicus stroomen.

Evenzoo STEPHANUS BLANCARDUS[8]).

De Leidsche hoogleeraar CRAANEN[9]) gaat DE BILS' experimenten

---

[1]) Tractatus de Ventriculo et Intestinis, cui praemittitur alius de partibus continentibus in genere et in specie de iis Abdominis. Auth. *Francisco Glissonio* M. D. etc. Londini. 1676. cap. 21 p. 344—353.

[2]) *Caspari Bartholini, Thomae* filii. Diaphragmatis structura nova, una cum methodo praeparandi Viscera etc. Parisiis 1676.

[3]) Philosophical Transactions 1683. p. 6.

[4]) *Johannis Swammerdam.* Bijbel der Natuur. 1737.

[5]) *Cornelis van de Voorde.* Nieuw Lichtende Fakkel der Chirurgie, uitgegeven door *A. de Heyde.* Middelburg. 1680.
Op p. 145 deelt *v. d. Voorde* mede, dat volgens *De Bils* bij iederen hartslag een halve scrupel bloed wordt voortgedreven.

[6]) *Franc. Zypaei* in alma Universit. Lovaniensi Medicinae licent. Et Anatomiae tam sine, quam cum Sanguinis effusione ad normam magni *Bilsii* Professoris Regii vacantiarum ordinarii. Fundamenta medicinae physico-anatomica. Bruxellis. 1683.

[7]) *Caroli Drelincurtii.* Experimenta anatomica ab Vivorum Sectionibus petita. edit. sec. Lugd. Batav. 1684. p. 47-50.

[8]) *Steph Blancardi.* Anatomia reformata. Lugd. Batav. 1688. I p. 46, II p. 36.

[9]) *Theodori Craanen.* Tractatus physico-medicus de Homine, edente *Theodoro Schoon.* M. D. Lugd. Batav. 1689.

na, doch het is in niets met hem eens. (p. 119-125, 252.) Alleen bij voedingsclysmata acht hij opneming van voedingsstoffen in de bloedvaten mogelijk. (p. 95.)

ANTON NUCK[1]) schreef in 1691, dat de wand der lymphvaten uit twee lagen bestaat, waartusschen echter geen ruimte aanwezig is. (p. 43.)

Door opspuitingsproeven bewees NUCK, dat er geen communicatie bestaat tusschen den ductus thoracicus en de uitvoergangen der melkklieren; opspuiting der de klieren verzorgende arterien deed vocht uit de tepels stroomen, weshalve hij concludeerde, dat er directe samenhang tusschen arteriën en melkgangen bestaat. (p. 39.)

VERDUE[2]) laat nog alle chylus naar den ductus thoracicus gaan, al geeft hij uit den aard der zaak geen enkel steekhoudend bewijs. De proef van DE BILS, die den chylusovergang in het bloed moest bewijzen, wordt afgewezen.

RUYSCH[3]), die aanvankelijk den overgang van chylus in de bloedvaten ontkende, veranderde later van meening. Bij oude menschen schrompelden de klieren van het mesenterium, zoodat geen chylus meer door de chylusvaten kon passeeren.

BOERHAAVE[4]) roemt DE BILS' beschrijving der borstlymphvaten doch kan zich natuurlijk niet met zijn physiologische denkbeelden vereenigen.

Uit DE BILS' testament blijkt, dat hij tot zijn dood overtuigd is geweest van de juistheid zijner theorie. Hij beschrijft hierin, op welke wijze de wrong, de dauw- en fermentvoerders het beste kunnen worden gezien door de vochten in de gevulde vaten te doen stollen.

Typisch is het experiment met den zevenden hond, waar hij den korteren weg[5]) van het gedronken water naar de nieren, dien velen vermoed en gezocht hadden, gevonden meent te hebben, n.l. in de „mostelicke deelen van de emulgent aders en arterien".

De proef, welke opname van chylus in de mesenteriale aderen moest bewijzen, n.l. afbinding der mesenteriale slagaderen, vindt men nu, aangevuld met afbinding der vena portae, terug. Toch vond hij nu de aderen gevuld. DE BILS houdt hier geen rekening met de verbindingen met het veneuse gebied der vena cava en met het afsterven

---

[1]) Adenographia curiosa et uteri foeminei anatome nova, cum epistola de inventis novis. Authore *Antonio Nuck.* M. D. Lugd. Bat. 1691.

[2]) *J. B. Verdue.* De l'usage des parties, traité physiologique. Tome premier. Seconde édition. Paris. 1711.

[3]) *Fredrik Ruysch.* Alle de werken enz. Tweede tiental van Aantekeningen No. 7 p. 1012, Derde Tiental No. 7 p. 1073.

[4]) *Hermanni Boerhaavi.* Methodus discendi Medicinam. Venetii. 1727. p. 300, 301.

[5]) O.a. *Bartholinus* en *Pecquet.* De laatste meende in 1667 een communicatie met de linker niervene, in 1672 met beide niervenen en lumbaalvenen te ontdekken. (Journal des Savants 1667. p. 107, 1672.) *Walter Needham* kwam hier tegen op; bij afbinding van den ductus thoracicus bij den hals, eenige uren na den maaltijd, vond geen ontlediging van de cisterna chyli plaats. (Philosophical Transactions 1672. p. 5007.) Zie verder de proef in de Philosophical Transactions 1670. p. 2083 en 1671. p. 2149, waarbij na afbinding der ureteren toch weer vulling der blaas optrad, zoodat hier aan een verbinding tusschen ductus thoracicus en blaas gedacht werd.

van den darmwand, zoodat deze proef ook geen bewijskracht heeft voor zijn wel juiste onderstelling, dat een deel der voedselbestanddeelen in de mesenteriale aderen wordt opgenomen.

We zouden de literatuur-opgaven over de quaestie der voedselabsorptie[1]) nog lang kunnen voortzetten, doch zullen ons beperken tot een zeer kort overzicht.

In de 18e en 19e eeuw werd de opvatting, dat alle chylus in de chylusvaten wordt opgenomen, het meest gehuldigd. Slechts weinigen deelen DE BILS' opvattingen, hun argumenten zijn dan ook zwak.

Die van den grooten VON HALLER[2]) zijn: 1°. bij opspuiten van de mesenteriale aderen in een cadaver treedt vocht in het darmlumen; 2°. bij oude lieden zijn de chylusvaten verstopt (RUYSCH)[3]); 3°. vogels bezitten geen chylusvaten; 4°. snelle urineloozing na vochtopname; 5°. de chylusvaten zijn te nauw om alle chylus te laten passeeren; 6°. chylus is te zien in de aderen.

SÖMMERLING[4]), die een Duitsche uitgave van VON HALLER bewerkte, had natuurlijk weinig moeite deze argumenten te weerleggen.

HUNTER[5]) en andere, meest Engelsche, onderzoekers toch hadden gezien, dat bij inbrenging van een indigoblauw-oplossing in het darmlumen, de melkvaten wel, de bloedvaten niet zich blauw kleurden. Bij het experiment van DE BILS zagen ze geen chylusopname in de aderen, terwijl bij lagere dieren wel chylusvaten aanwezig waren.

Eerst na 1870 werd door de school van LUDWIG[6]) op indirecte wijze aangetoond, dat het grootste deel der voedingstoffen door het veneuze systeem naar de lever gevoerd wordt. Qualitatief en quantitatief onderzoek van, uit een ductus thoracicus fistel loopende, chylus bewees dit. Onderzoek van het veneuze bloed gaf veel minder resultaat.

DE BILS' experiment heeft voor ons geen bewijzende kracht, daar de, door de uitschakeling van den bloedsomloop, beginnende afsterving van den darmwand, het trekken van physiologische conclusies gewaagd maakt. Echter is het voor zijn tijd zeker ingenieus.

De witte strepen, door SWAMMERDAM gezien in het bloed van het poortadersysteem, zijn ook niet bewijzend, daar deze gedurende de digestie in al het bloed voorkomen.

De langzame chylusstroom in den ductus thoracicus maakt het echter onbegrijpelijk, dat hierover niet eerder quantitatieve onderzoekingen gedaan zijn.

---

[1]) Geheel volledig zijn ze niet, hun weinig boeiende opsomming geeft, dunkt ons, genoeg bewijzen voor den grooten invloed van *De Bils* op de medische wereld.

[2]) Elementa Physiologiae Corporis Humani. Auctore *Alberto v. Haller*. Tomus septimus. Lugduni Batavorum. 1765. p. 63.

[3]) Wel komt er nog chylus in den ductus thoracicus, maar langs een anderen weg.

[4]) *Alberto von Haller*. Grundrisz der Physiologie für Vorlesungen durch Herrn Hofrath *Sömmerling*. Berlin. 1788.

[5]) *J. Hunter*. Med. Comment. 1.

[6]) *L. Luciani*. Physiologie des Menschen. II. Jena. 1906.

DE BILS' leer van den centrifugalen vochtstroom leefde niet lang, al vindt men zelfs soortgelijke ideeën nog gehuldigd in een in 1825 bekroond antwoord op een prijsvraag der Académie des Sciences te Parijs (de groote Cuvier was lid der jury).[1])

Deze theorie moeten we DE BILS niet te zeer kwalijk nemen; door zijn, voor dien tijd, goed onderzoek der lymphvaten[2]) kwam hij, de niet gestudeerde, met zijn tweede rangs-aanhangers tot deze dwaalleer.

Als men nagaat, welke onzinnigheden door de grootste geleerden uit die dagen werden verkondigd, dan wordt men wel wat zachter in zijn oordeel.

DE BILS' theorie is niet veel dwazer dan die van het voedende zenuwsap, vooral door Engelsche onderzoekers op den voorgrond gebracht.

Het feit, dat bij stuwing in het chylvatstelsel ook chylus in de lymphvaten treedt, maakt DE BILS' vergissing verklaarbaar. VON HALLER wees hier ook nog eens op. (A. VON HALLER Elementa etc. p. 230.)

Ook de gemakkelijke verklaring van groote melk- en speeksel-secretie maakte deze theorie aanlokkelijk.

BARTHOLINUS' begrafenis der lever vinden we een grooter fout dan DE BILS' dauwstroom, maar ook daarover moet men niet te streng oordeelen.

„Denn wo gibt es etwas noch so Haarsträubendes das nicht irgend ein Mann der Wissenschaft in vollem Glauben für wahr erachtet und verfochten hätte", schrijft TÖPLY[3]) terecht.

---

[1]) Précis de l'histoire de l'anatomie par *Ad. Burggraeve* Gand. 1840. p. 454.

[2]) *De Bils* wordt nog met lof vermeld door *M. Portal.* Remarques sur la structure du canal thoracique et sur celle du reservoir du chyle. Histoire de l'Academie royale des sciences. 1770. Paris 1773. p. 399.

De door *De Bils* gegeven afbeelding van het einde van den ductus thoracicus gelijkt werkelijk op een van de vele varianten.

Zie de uitvoerige studie: Das Lymphgefäszsystem des Hundes, von *Hermann Baum.* Archiv für wissenschaftliche und praktische Tierheilkunde. Band 64 Supplement. Berlin. 1918. p. 521.

[3]) *Robert Töply.* Prager medicinische Wochenschrift 1887. p. 43.

HOOFDSTUK IV.

Verschillende onderwerpen.

I. *Gehoorapparaat.*

In het voorjaar van 1655 hield DE BILS te Sluis een demonstratie van het gehoorapparaat. Het os petrosum werd door hem, volgens de naden, in vier deelen gesplitst, waarna de gehoorbeentjes en zenuwen getoond werden.

ABRAHAM PARENT en LAURENS JORDAEN gaven hiervan een verslag,[1]) gedateerd 12 Maart 1655, voorzien van eenige vrij juiste afbeeldingen.

In hetzelfde jaar schonk DE BILS dit praeparaat aan de Leidsche Academie. VAN HORNE gaf hier weer een attestatie voor af.[2])

Later schreef hij nog, dat deze splitsing van het os petrosum zeer bewonderenswaardig en origineel was, maar alleen mogelijk bij kalveren en andere jonggeboren schepselen,[3]) hetgeen zeer begrijpelijk is.

Welke DE BILS' methode geweest is, blijkt nergens.

Het geschrift werd opgenomen in den Latijnschen bundel van G. BUENIO[4]), DIEMERBROECK[5]) nam de illustraties over.

II. Monstrum.

In 1659 publiceerde ABRAHAM PARENT[6]) de beschrijving van een, 27 November 1657 buiten Aardenburg geboren, wanschepsel, door DE BILS ontleed.[7])

Een Latijnsche vertaling verscheen in de Specimina Anatomica van G. BUENIO. (p. 7.)

---

[1]) Anatomisch Vertoon van het Ghehoor, by den Wel-Edelen Heere, Joncker *Louys de Bils*, Heere van Coppensdamme, Boonem, etc. Aen ons onderschreven gedaen, Ende in dese by-gaende plaetjens den Liefhebbers ghemeyn ghemaeckt. Te Brugghe, 18 Martij 1655.

[2]) Afgedrukt in *L. de Bils.* Vertooch van verscheyde eyghene Anatomische Stucken.

[3]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 13.

[4]) Generosissimi, Nobilissimi, Expertissimique, Di. Di. *Ludovici de Bils* à Copensdamme, Bonem, etc. Di. Urbis atque Territorii Ardenburgici Praetoris, Specimina Anatomica, Cum Clariss. Doctissimorumque Virorum Epistolis aliquot et Testimoniis. Interprete *G. Buenio.* Schiedam. Roterodami. 1661. p. 17.

[5]) *Isb. de Diemerbroeck.* Opera Omnia Medica et Anatomica. Ultrajecti. 1685. Tabula XV p. 416.

[6]) Anatomische Beschrijvinge van een Wanschepsel etc.

[7]) Bij het vermelden van ziektegevallen was men in die tijden gewoon naam en positie der patienten mede te deelen; ook hier worden vader en moeder van het monstrum met naam en toenaam genoemd. (p. 9.)

FORTUNIUS LICETUS[1]) nam twee der drie platen over en gaf de geheele beschrijving.

BLANKAART[2]) deed dit evenzoo. DE LINT[3]) gaf één der afbeeldingen van den dicephalus tetrabrachyus (door ons overgenomen).

Daar deze beschrijving van een sectie van DE BILS de eenige is, die we bezitten[4]) en daar ze ons eenig idee geeft van DE BILS' anatomisch kunnen, laten we ze geheel volgen. (p. 9—12).

Explicatio ſecundæ Tabulæ.

FIgura hæc *Monſtroſum Fœtum* apertum atque omnem omninò eviſceratum exhibet. Literæ lineæque interiorum loca partium in ſupremis cavitatibus, ventreque repertarum, ut & clavículas duplices.

Ao. *Ca-*

Figuur II.

Verklaringe van de 3. Plate.

Dese Figure vertoont het Wanschepsel, geopent ende van alle de inwendige deelen, tot de Ruggraeten toe, gesuyvert. De Letteren ende strepen aen-wijsende de plaetsen van de inwendige deelen die in de bovenste holligheden, en in den Buyck bevonden zijn: als-mede het af-gesneden Borst-been ende de dobbele sleutel-beenderen.

Ao. het Hooft van het Meysken.
AA. het Hooft van het Knechtjen.
NN. de Wijn-braeuwen.
Xo. het Mannelijck Lidt.
X. de Oogen.

---

[1]) *Fortunius Licetus.* De monstris, ex recensione *Gerardi Blasii.* Amstelodami. 1665. Appendix. p. 294-299.

[2]) *Steph. Blankaart.* Collectanea medico physica etc. 1680. I. p. 71.

[3]) Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 1917. II. p. 1607.

[4]) Behalve het sectieverslag van het lichaam van *Maria Margaretha van Valckenisse.*

R. het Fundament.
M. den Endel-darm af-gesneden.
6. de Dobbel-sleutel-beenderen.
4. het af-gesneden Borst-been.

Nota: De deelen, welcke hier volgen, met twee gelijcke Letters, zijn dobbel bevonden, ende werden haer plaetsen in de Figure, aen weder-zijden, met eenderley Letter aen-gewesen.

D.D. de twee Spys-dragers ende de twee Longer-pijpen.
A.A. de twee Wervel-beenderen.
H.H. de twee Middel-schot-vliesen.
Eo. de scheydinge van de twee Rugh-graeten.
B.B. de twee-mael ses Ribben boven.
C.C. de twee-mael twaelf Ribben aen weer-zijden.
E.E. de twee Longen.
F.F. de twee Herten.
No.No. de twee groote Slagh-aders.
L.L. de twee Hol-aders.
G.G. de twee Herte-sacxkens.
Y. het Middel-rift.

De deelen welcke volgen, zijn bevonden in den Buyck, ende waren enckel; uyt-genomen datter twee Magen ende dobbel gedarmten bevonden zijn.

Zo. de Lever.
Z. de Galle-blaes.
L. de Hol-ader.
W. de Poort-ader.
No. de groote Slagh-ader.
O.O. de twee Magen.
Q.Q. het gedarmte dobbel.
P. de Milt.
K. het Maegh en Darm verwarmende Net.
S.S. de Nieren.
1.1. de Water-peesen.
T. de Blaes.
2.2. de Zaet-vaten
3.3. de Clooten.
V. de Lijf Moeder.
M. den Endel-darm.
5. de Huyt.
7. het Darm-been.
8. het Heyligh-been.
9. de Vrouwe Schamelheyt.

Welck wanschepsel wy, met den Heer LOUIS DE BILS bevonden hebben, van dese navolghende ghestaltenisse:

Namentlijck met twee Hoofden en hare Halsen, ontrent een half vierendeel van malkanderen: waer van het eene Aenghesicht schoon van ghedaente was, in alles behoorlijck ghestelt; doch het tweede Aenghesicht was geheel mismaeckt, hebbende twee Ooghen dicht byeen, in eene ende de selve openinghe daer de Mondt most staen,

sonder Ooghleden, doch twee hairighe Wijnbraeuwen, boven de plaets daer de Ooghen behoorden te staen. Tusschen de Ooghen en de Wijnbraeuwen, was een Mannelijck Lidt, van behoorelijcke proportie, vervolghens de groote des Lichaems.[1]) Daer was noch Neuse noch Mondt, maer onder de Kinne een kleyne openinge. De Hoofden waren beyde tamelijck ruygh en langh van hair. Voorts hebben wy bevonden, vier Armen met vier Handen, twee langhst elcke zijde neder-legghende, twee cruyswijs over malkanderen achter om den Hals, het eene Handtje rechts, het andere averechts om-ghekeert zijnde. Het Lichaem was boven van dobbele breete, naer beneden verminderende, tot ontrent de Navel, van waer wy een behoorlijcke breete bespeurden. Voorts hebben wy ghevonden dry Mammekens, aen elcke zijde een op de ghewoonelijcke plaetse, en het derde boven tusschen beyde de Hoofden. Wy bevonden mede een Navel, met een Navel-strenghe: met Beenen met twee Voetjes, waer van het slincker Voetje heel krom was; onder was het een Vrouws-persoon; de lenghte van het Wanschepsel een half elle.

Wat aengaet de innerlijcke ghestaltenisse, den Buyck gheopent zijnde, hebben wy daerin bevonden een Darm verwarment Net, vast zijnde aen twee Maghen, met twee Darmen: Een legghende aen de rechter zijde, en was van het Meysken, en een aen de slincker zijde, en was van het Knechtjen; den Endel-darm van het Meysken, nam syn behoorelijcke wegh, naer het Fundament toe: maer den Endel-darm van het Knechtjen, liep tusschen de Rugh-graet, en deur-boorende het Middel-rif, liep voorts neffens de Wervel-beenen van de Rugh, naer het gat dat onder de Kinne stondt. De Spijs-dragers, zoo van het Knechtjen als van het Meysken, liepen door een en het selve gat van het Middel-rif, de eene naer de Mondt van het Meysken, de andere naer het gat dat onder de Kin van het Knechtjen was; al waer den Spijs-dragher en den Endel-darm, met een dick Vlies, van malkanderen ghescheyden wierden; soo dat de natuer het selve gat tot twee diensten gheschapen heeft: te weten om door den Spijs-dragher de spijs naer de Maghe te senden, en van daer door de Maegh ghepasseert zijnde, sijn selven van de vuyligheydt, door het selve gat te ontlasten. Wy bevonden oock een groote Lever, met haer Poort-ader, Galle-blaes, en vijf loben ofte sneden: een Milt: twee Nieren, ende voorts alle de andere deelen van een Vrouws-persoon. In de Borst bevonden wy twee Herten met hare Herte-sacxkens: en aen weersijden een Longh, met twee sneden, ende haer Longerpijpen. Uyt de slincker holligheyt van 't hart, liep een Tack, van de groote Slagh-ader: soo van het Meysken als van het Knechtjen, naer beneden; en soo haest sy het Middel-rif raeckten, om het selve te deur-booren, menghelden sy haer in eenen struyck, gaende voort naer beneden.

De Hol-ader, soo van het Knechtjen, als van het Meysken, loopende uyt de rechter holligheydt van 't Hert, vereenighden haer mede, in 't deurbooren van 't Middel-rif, en gingen voorts met een struyck naer de Lever. De andere Tacken die naer boven gingen, met de andere deelen, hadden de ghestalte van een natuerlijck Lichaam. Het Hooft van het Knechtjen geopent zijnde, saghen wy een dwarsse scheydinge;

[1]) Wel een leuke beschrijving van de cebocephalie.

aen weder-zijden waren weynich Hersenen: in het midden, recht boven de Zenuwen van de twee Ooghen, vondt men een groote menighte van Water, doch gheen Water-peesen noch Clooten, noch Zaet-vaten: maer alleen een Buys in het Mannelijcke Lidt, gaende tot in de Hersenen, met een Clap-vlies van het Water af-gescheyden, het welcke, een priemken in 't Mannelijck Lidt gesteken zijnde; door de gemelde Buys men dede uyt-vloeyen.

Wat belanght den ydelen Romp, daer in bevonden wy vier Sleutelbeenderen, ses-en-dertigh Ribben, twee Rugh-graeten, een Heyligh-been.

De eenige opmerking, die we over dit geschrift vonden is er een van G. SEGERUS,[1]) dat in de 3e figuur wel de ingewanden hadden mogen worden geteekend.

---

[1]) *Th. Bartholini.* Epist. Medicin. Cent. III. Ep. 35. p. 127. 4 Juni 1661.

DEEL II.

Het leven van Louis de Bils.

LOUIS DE BILS werd, zooals herhaaldelijk door hem zelf is medegedeeld,[1]) te Amsterdam geboren.

Wanneer dit echter geschied is, hebben we niet kunnen uitmaken. In de uit dien tijd te Amsterdam aanwezige doopregisters was DE BILS niet te vinden.

Zijn geboortejaar kunnen we echter wel ongeveer bepalen. DE BILS[2]) deelde in zijn eerste publicatie namelijk mede, dat hij van zijn dertiende jaar af de anatomie beoefende en LUDOVICUS DE BOURGOGNE[3]) schreef in 1657, dat hij dit reeds twintig jaar deed. De combinatie van deze beide gegevens levert ons 1624 als geboortejaar.

Bij zijn ondertrouw in 1646 gaf DE BILS als leeftijd 25 jaar op, waarschijnlijk smokkelde hij hier echter eenige jaren.

Daar 28 Maart 1624 te Rouen[4]) een waarschijnlijk jongere broer van DE BILS gedoopt werd, lijkt het ons het meest waarschijnlijk, dat 1623 het geboortejaar is.

Zooals het ons onmogelijk is te bewijzen, dat DE BILS te Amsterdam geboren (gedoopt) werd, even onmogelijk is het voor zeker te zeggen, dat dit niet te Rouen geschiedde.

Vast staat, dat in 1624 te Rouen in het Quartier St. Vincent LOUIS' vader CHARLES DE BILS woonde, gehuwd met SUZANNE ELEZINE FOLET (of NOBLETS?). De doopregisters der Hervormde kerk zijn echter slechts aanwezig over de jaren 1594—1609, 1619—1624, 1631—1661 enz. Nu bestaat natuurlijk de mogelijkheid, dat LOUIS jonger was dan zijn in 1624 geboren broeder PIERRE en dat zijn doopdatum tusschen 1624 en 1631 valt, waarschijnlijk achten wij dit echter niet.

DE BILS was van adel en noemde zich steeds Heer van Coppensdamme en Bonem. Hoewel door zijn tijdgenooten hieraan nooit is

---

[1]) Ondertrouwacte deel 463 fol. 79 Amsterdam. 13 April 1646.
Poorterboek Middelburg. 3 Maart 1654.
L. de Bils. Vertooch van verscheyde eyghene Anatomische Stucken. 1655. (brief van *J. Moerman*).
L. de Bils. Kort bericht over de Waarschouwinge etc. 1660. p. 11.
N. Zas. Brief aan den Grooten *Th. Bartholinus.* 1661. p. 21.

[2]) *L. de Bils.* Vertooch etc. (brief aan *Pieter Buysse* en brief aan *J. Moerman*).

[3]) *L. de Bils.* Specimina anatomica etc. p. 24.

[4]) Deze en volgende opgaven uit Rouen danken we aan den Heer *N. Weiss*, secretaris van de „Société de l'histoire du protestantisme français".

getwijfeld, hebben FOKKER[1]) en KRUL[2]) dit wel gedaan; de laatste vertelt zelfs, dat deze heerlijkheden op de maan liggen.

Met weinig moeite konden we constateeren, dat Coppensdamme[3]) en Bonem[4]) werkelijk bestaan, ze liggen resp. onder Gent en Brugge, Coppensdamme in de parochie van Everghem, ressorteerend onder het leenhof van St. Baefs (St. Bavon) en Bonem in het ambacht Oostkercke, parochie van St. Cathalina, buiten Damme, ressorteerend onder het leenhof van Brugge.

Over LOUIS DE BILS' jeugd konden we weinig ontdekken; hij bracht ze waarschijnlijk te Rouen door. Behalve in 1624 werd daar in 1630 een broer ANTOINE gedoopt, die 1 October 1638 begraven werd, 12 Januari 1631 is de doopdatum van MARIE en 24 Augustus 1633 die van CATHERINE DE BILS. De laatste werd 13 December 1651 begraven. Tusschen 1624 en 1630 zijn zeker nog wel enkele kinderen geboren, waaronder waarschijnlijk JUSTE.

Verdere bewijzen voor DE BILS' verblijf te Rouen vindt men bij VAN HORNE[5]); deze noemt DE BILS een Fransche Vlaming, die niet in staat is een stuk Hollandsch te schrijven.

SORBIÈRE[6]) vertelt in één zijner brieven aan Monsieur DE BAUTRU, gedateerd Parijs 13 Juli 1660: „Monsieur DE BILS est un gentilhomme Flamand qu' un certain instinct a porté dès l'âge de treize ans à la dissection, et qui s'y est exercé en son particulier à Rouen, en Flandres et à Rotterdam, où il s' est retiré."

De opvoeding van LOUIS was niet wetenschappelijk: het Latijn was hij zelfs niet machtig.[7]) Vermoedelijk was zijn vader koopman en werd DE BILS evenals zijn broeders PIERRE en JUSTE ook voor koopman opgeleid.

Wat kan DE BILS er toe gebracht hebben reeds op dertienjarigen leeftijd de anatomie te beoefenen? De beroemdheden JEAN RIOLAN JR. en THOMAS BARTHOLINUS deden dit weliswaar ook reeds als kind, maar zij waren zonen van geneeskundigen.

---

[1]) Dr. *A. A. Fokker. Louis de Bils* en zijn tijd. Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 1865.

[2]) Dr. *R. Krul. Louis de Bils.* Een negende singulier. De Tijdspiegel. 1898. II. p. 383. Dr. *R. Krul.* Dr. *Cornelis Solingen.* Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 1885. p. 1077.

[3]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. deel 8. acte 543. 16 Juni 1660 en acte 549. 21 October 1660.
Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Gand. Tome VII par *D. Berten.* Bruxelles. 1904. p. 89-90.

[4]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. deel 8. acte 531. 12 Juli 1659. Protocol van den notaris *W. Guldemont.* 's Gravenhage. No. 609. fol. 81. 25 Maart 1668. Kaart No. 1340. Rijksarchiefdepôt, Middelburg.
L. Gilliodts van Severen. Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Coutume du Bourg de Bruges. Bruxelles. 1885. T. III. p. 74. Bonem is een hoofdleen met vijf achterleenen.

[5]) *J. van Horne.* Waerschouwinge. p. 15.

[6]) *P. J. Blok.* l. c. p. 57.

[7]) *L. de Bils.* Vertooch etc. brief aan *Pieter Buysse.*

Misschien geschiedde dit door den invloed van een familielid en we denken hier aan zijn oom JOOS DE BILS, wonende te Gent,[1]) de plaats, waar de familie DE BILS waarschijnlijk thuis hoorde.

In 1607 werden namelijk te Genève als student ingeschreven JODOCUS en LUDOVICUS DE BILS, Gandavenses Flandri.

Deze JODOCUS of JOOS heeft zich het lot van LOUIS DE BILS zeer aangetrokken, in 1632 schonk hij hem het leengoed Bonem, „simulaet belast met 4000 guldens."[2]) Is deze JOOS medicus geweest, dan is het geheim opgelost. Tot onzen spijt hebben we dit niet kunnen uitmaken.

In een pamflet[3]) vonden wij vermeld, dat DE BILS te Rouen lichaamsdeelen van geëxecuteerden roofde, teneinde aan zijn anatomische neigingen te kunnen gevolg geven. Tweemaal werd hij betrapt en „als een Toovenaar of galgroover aangetast, hetwelk zijn vader wel ses of zevenduisend gulden gekost heeft".

Op zijn zestiende jaar zou De BILS van den Koning van Frankrijk consent hebben verkregen tot het bekomen van lichamen van ter dood gebrachten.

Wanneer DE BILS voor het eerst naar Holland ging, is ons onbekend.

In het voorjaar van 1646 vestigde hij zich te Amsterdam. In het lidmatenregister der Waalsche Gemeente van die stad staat aangegeven: „LOUIS DE BILZ a produict sur tesmoignage de Rouen du 15 janvier 1646, approuvé le 1 juin suivant".

Eenige maanden later trad hij in het huwelijk met ELISABETH VAN PEENE. De ondertrouw had te Amsterdam plaats, de acte[4]) vermeldt: „13 April 1646. LOWYS DE BIELS van A oud 25 jaar wonende op de fluweelen burgwal[5]) vertoonende een brief van consent en LYSBET VAN PEEN van A oud 26 jaar de moeder siekelijk, wonende in de Nes. (get.) LOUIS DE BILS. ELISABETH VAN PEENEN." Terzijde staat: „De geboden zijn in de Walsche Kerke gegaan sonder verhindering W.K. Deze personen zijn den 2 Mei 1646 tot 's Gravesande getrout door JACOBUS SWALMIUS, predicant aldaar."

Te 's Gravesande konden we het huwelijk niet nagaan, aangezien het huwelijksregister aldaar eerst met 1653 begint. JACOBUS SWALMIUS was er predikant van 1634 tot zijn emeritaat in 1687.

Bij dit huwelijk gaf DE BILS zich waarschijnlijk te oud en zijn bruid te jong op, hetgeen toen usance was, wanneer de vrouw ouder was dan de man. In 1669 berichtte ELISABETH VAN PEENE namelijk, dat ze bijna zestig jaar oud was.[6])

---

[1]) Het mocht ons niet gelukken uit Gent inlichtingen te krijgen over de familie *De Bils*.

[2]) Inventariale memorie van alle de stucken ende documenten, proces te Aardenburg 1654-55. Rijksarchief-depôt Middelburg.

[3]) De tweede Amsterdamsche Buuren-Kout, Handelende van verscheide aanmerkens-weerdige Zaken door *H. van V.* In Middelburg bij *Jan Effenddenweg*. Anno 1661. p. 40.

[4]) Deel 463 fol. 79. Gemeente-archief Amsterdam.

[5]) De tegenwoordige Oudezijdsvoorburgwal.

[6]) Resoluties Staten Generaal. 20 September 1669.

Nog in hetzelfde jaar trok het echtpaar naar Frankrijk. In het Registre des Sortants van de Waalsche gemeente te Amsterdam vindt men: „13 octobre 1646, LOUIS DE BILS pour retourner en france."

Den 22 Octobre d.a.v. passeerde DE BILS te 's-Gravenhage een testament voor notaris P. VAN GROENEVELT, waarin hij zijn vrouw benoemde tot eenige en universeele erfgename en tot voogdes over de kinderen, zoo die geboren mochten worden.[1])

Als woonplaats gaf DE BILS bij deze gelegenheid Engeland op, wat vermoedelijk er op wijst, dat hij via Engeland naar Frankrijk ging, daar de passage door de Zuidelijke Nederlanden wegens den heerschenden oorlogstoestand wel bezwaarlijk zal zijn geweest en buitendien de zeereis wel prettiger was.

Lang bleven zij niet in Frankrijk: 31 Maart 1647 werd hun zoon PIETER KAREL te Amsterdam gedoopt.[2])

Te Amsterdam maakte DE BILS kennis met DE LE BOE SYLVIUS en BARBETTE; hun anatomische besprekingen vlotten niet bijzonder, daar DE BILS de officiëele benamingen niet kende, doch er een eigen nomenclatuur op na hield.[3])

Spoedig hierop vestigde DE BILS zich te SLUIS.[4]) Dit blijkt wel uit de geboorte en het overlijden van een aantal kinderen. In het doopboek te Sluis komen voor: 25 November 1648 CORNELIA, 27 Augustus 1651 JOHANNA, 5 Augustus 1654 JEAN ANTHOINE, 23 Januari 1656 ISABELLA LUCRETIA. Als begraven in de kerk te Sluis worden genoemd: 13 December 1648 CORNELIA, 17 September 1652 een ongedoopt kind, 19 Augustus 1654 JEAN ANTHOINE, 20 Augustus 1656 ISABELLA LUCRETIA.

Ook DE BILS' schoonmoeder ging waarschijnlijk te Sluis wonen: 16 December 1652 werd daar begraven Jonckvrouwe HELENA TACK, weduwe van Jonckheer JEAN VAN PEENE.

Dat DE BILS, toen hij besloot in de Republiek te blijven, zich in Sluis vestigde, behoeft ons niet te verwonderen. Het Vrije van Sluis toch was de hervormde rest van het Vrije van Brugge, waar bezittingen van de familie DE BILS lagen. Hier had DE BILS dus waarschijnlijk vele relaties, terwijl zijn vrouw er familie had.

DE BILS legde zich te Sluis weer op de anatomie toe; hij zette vooral veel geraamtes in elkaar en was volgens zijn zeggen meermalen in de gelegenheid werkstukken voor flinke sommen of andere „beneficien" aan „groote persoonen" te verkoopen[5]) o.a. aan de „voorsaten" van VAN HORNE.[6]) Hij is hier echter nooit toe overgegaan.

---

[1]) Protocol van den notaris *Pieter van Groenevelt*, 's Gravenhage. No. 117 fol. 227.

[2]) Doopboek Walekerk Amsterdam: 31 mars 1647 *Pierre Charles* fils de *Louis de Bilz* et *Elisabeth van Peene*, tesmoins *Pieter van Peenen* et *Lucretia van Peenen*.

[3]) De tweede Amsterdamsche Buurenkout etc. p. 44, 45.

[4]) *Fokker* l. c. p. 6 vermeldt, dat *De Bils* tot 1656 te Amsterdam woonde. Dit is natuurlijk onjuist.
Tegen onze verwachtingen vonden we in de notariëele archieven van Sluis en Aardenburg niets, wat betrekking heeft op *De Bils*.

[5]) *L. de Bils*. Vertooch etc., brief aan *Pieter Buysse*.

[6]) *Otto van Heurne*. 1577-1652, *A. van Valckenburg*. 1650, hoogleeraren te Leiden?

Toen VAN HORNE[1]) in 1651 van zijn buitenlandsche studiereis terugkeerde en op zijn verzoek tot buitengewoon hoogleeraar in de Anatomie te Leiden benoemd werd, schijnt hij DE BILS ontmoet te hebben en deze kennismaking ging spoedig in vriendschap over.

DE BILS toch schonk in Mei 1651 een groot aantal van zijn kostbare praeparaten aan de Leidsche Academie.[2]) VAN HORNE was opgetogen over deze gift, al ontkende hij later, dat hij de geraamtes zou omhelsd en gekust hebben, zooals DE BILS beweerde.[3])

DE BILS liet zijn wapenbord schilderen, waarop attestatie en gift vermeld werden; dit werd opgehangen aan den ingang van het anatomisch theater bij de trap en is nu nog te Leiden aanwezig. (Zie figuur III.) VAN HORNE schonk DE BILS de genoemde attestatie, waarvan we de Hollandsche vertaling, zooals die o.a. in het „Vertooch" etc. voorkomt, hier laten volgen.

Attestatie van de Heer Joannes van Horne, Professor der Anatomie.

Onder soo meenichvuldige uytnemende selsame Stucken gesogt door de gantsche Werelt, met de welcke veel doorluchtige Persoonen van Stamme, ende mannen door verre Reysingen ende studien vermaert, het Tooneel van de Anatomie hebben willen verçieren, verdienen wel een van de hoochste plaetsen, de giften nu laetst alhier gestelt van den seer Edelen Heere, Jonckheer LOUIS DE BILS, Heere van Coppensdamme, Boonem etc., die soo veel meer zijn te achten, als zijnde Eygen vruchten van syne wonderlijcke vernuftigheyt aen ons Tooneel mildelijck toeghe-eygent, want als andere, Vliegende-visschen, Viervoetige ende diergelijcke uytlantsche Dieren, aen de nakomelinghen voor eene gedachtenisse hebben achterghelaten, desen heeft die Gheraempten konstelijck met sijn eygen handt opgherecht, uyt een liberale jonste tot profyte van de Republicque der Medecinen op-geoffert. In de welke waerachtelijk niemant genoech en kan verwonderen, soo de vernuftheyt van den Edelen ende Genereusen Heer (wiens wapenen hier boven vertoont staen) sijn onvermoedelijcke Studie ende sijne begeerte om te kennen de gestaltenisse van 't menschelijcke lichaem, alderprofijtelickste anschoussel voor alle degene aen de welke haere sterfelijcke nature bekent is; aen welcke menschen wat isser meer eyghen, ende meer nootsaeckelicker aen dit Thooneel als de Geraemten, principalijck soo wanneer degene die hier noch sijn, ofte door Ouderdom vervallen, ofte door onachtsaeme handen gebroken zijn; maer dat al te bove gaet is een uytgedroogt Doot Menschen Lichaem,

---

[1]) Zie over *Van Horne*: *G. C. B. Suringar.* Het geneeskundig onderwijs van *Albert Kijper* en *Johannes Antonides van der Linden.* De Ontleedkundige school van *Johannis van Horne.* Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde 1863 p. 193.

[2]) Volgens *De Bils* zouden de Prins van Oranje en eenige heeren uit Amsterdam een som van ettelijke duizenden hebben geboden voor zijn skeletten. (Brief van *Louys de Bils* aan *Th. Bartholijn*, p. 6, 7.)

[3]) *L. de Bils.* Vertooch etc., brief aan *Pieter Buysse.*
J. van Horne. Waerschouwinge etc. p. 10.

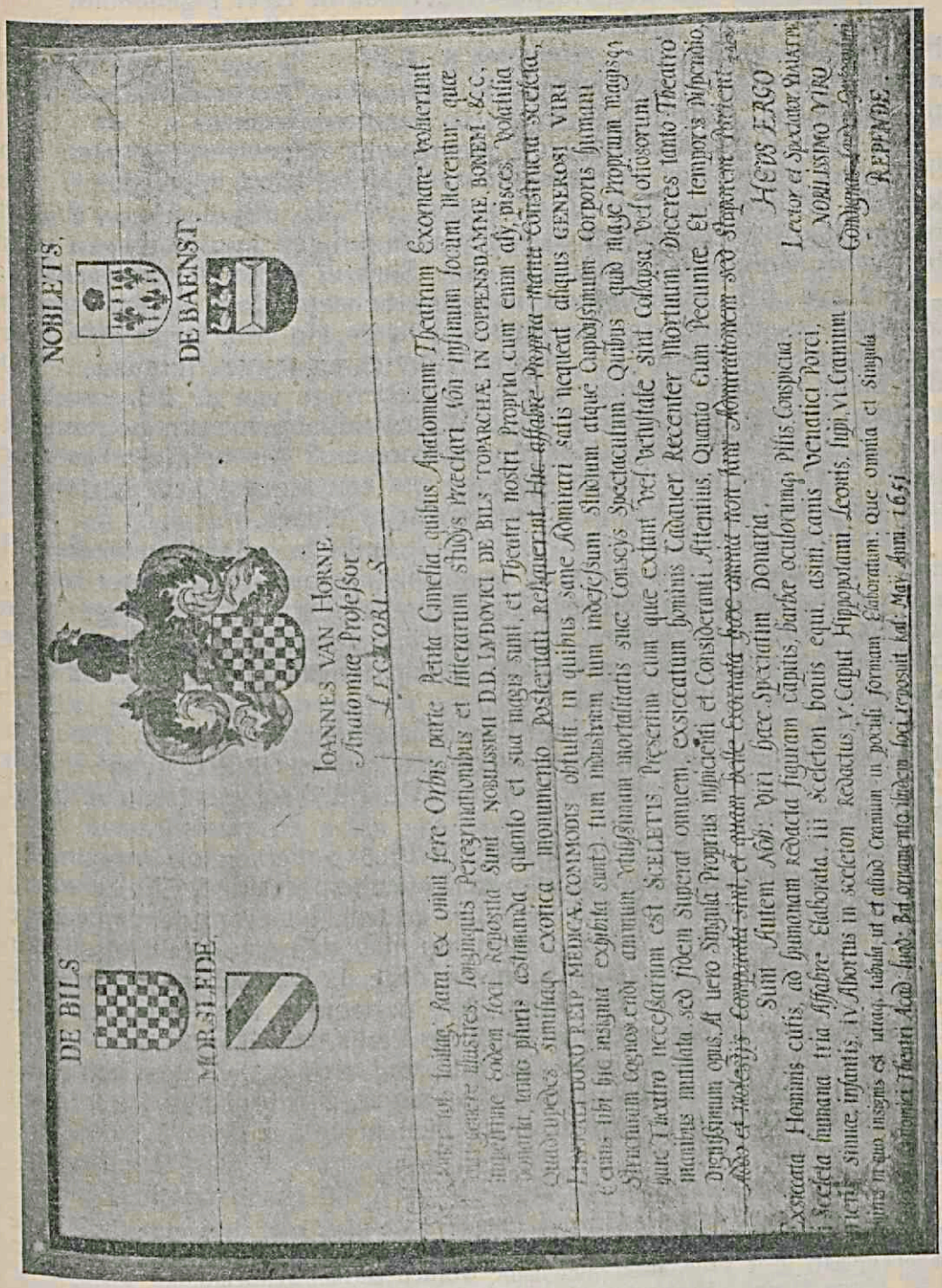

Figuur III.

dat me seggen sou maer vers doot te wesen, het waerdichste stuck werck voor sulck een Thooneel. Maer soo wie alle dese dinghen van nae by wil insien ende aendachtelijck over peynsen, met wat koste van gelt ende tijdt, ja moeyte die gekrege sijn, ende hoe fraey sy alle verçiert syn, sal niet alleenlijk met verwonderinge, maer oock met verbaestheyt overwonnen worden.

Dan volgt de lijst der praeparaten, reeds in Deel I genoemd.

DE BILS gaf als reden voor zijn gift op: de liefde voor de Republiek en het gebrek aan geraamtes te Leiden; hij gaf nu de zijne „om aldaer ten toon te staen ende voor Patroonen te verstrecken om andere nae te maken, ende tot de lessen te moghen dienen."[1])

Dat DE BILS werkelijk zoo edelmoedig is geweest, zal men zoo licht niet aannemen, wanneer men zijn latere handelingen kent. We kunnen de bewering van VAN HORNE wel als juist beschouwen, dat het in DE BILS' bedoeling lag steun te krijgen in zijn dingen naar het schependom van het Vrije van Sluis. VAN HORNE schrijft: „Want syn Ed. aspireerende naer het Scheependom van 't Vrije in Vlaenderen, staende ter dispositie van haere Ho. Mo. vermeynde door recommandatie van de Ed. Heeren Curateuren, ende Burgemeesteren der Stadt Leyden, sittende in de Vergaederinge van de Ed. Gro. Mo. Heeren Staeten van Hollant ende West-Vrieslant, tot syn ooghmerck in 't Collegie van haere Ho. Mo. te koomen." Als bewijzen hiervoor bezat VAN HORNE eenige brieven en een request hem gezonden, met het verzoek dit bij de Curatoren in te dienen.[2])

DE BILS trachtte dus een bezoldigd ambt te krijgen, hetgeen wel tijd werd, daar hij als edelman waarschijnlijk op grooten voet leefde, zijn anatomische liefhebberij zeer kostbaar was en daartegenover weinig inkomsten stonden. Vermoedelijk sprong zijn schoonmoeder hem bij, terwijl eenige jaren later blijkt, dat hij ook groote sommen van zijn vader geleend had.

Kort na 1651 zag VAN HORNE te 's Gravenhage „een bereyt Lichaem met sijn Senuen ende Spieren omvangen", door DE BILS gebalsemd.[3]) Dit verblijf te Den Haag zal wel met DE BILS' sollicitaties in verband hebben gestaan.

Kort daarop, in 1653, overleed DE BILS' vader en dit maakte dat DE BILS spoedig zijn anatomische werkzaamheid staakte.[4]) Zijn broeders weigerden hem namelijk het vaderlijk erfdeel, benevens dat van eenige ooms, uit te betalen. Hij begon nu met den steun te vragen der Staten-Generaal en werkelijk schreven deze 12 December 1653 brieven aan den Koning van Frankrijk, het parlement van Rouen en den Hollandschen Ambassadeur BOREEL te Parijs.[5])

Succes had dit echter niet. DE BILS zag zich gedwongen een eisch tot arrest, betreffende de nalatenschap tegen zijn broeders PIERRE en JUSTE[6]), kooplieden te Rouen, in te dienen.

---

[1]) *L. de Bils.* Vertooch etc.. brief aan *Pieter Buysse.*

[2]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc., p. 10, 11.
In het archief der Staten-Generaal vonden we niets over deze quaestie. In de Resoluties van 7 Maart 1653 wordt wel gesproken over sollicitanten naar een vacante Schepenplaats in 't Vrije, maar met name worden ze niet genoemd.

[3]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc., p. 13.

[4]) Anatomische beschrijvinge van een Wanschepsel etc., p. 4.

[5]) Archief Staten-Generaal. Uitgaende brieven 1653 en Resoluties 12 December 1653.

[6]) Dit is misschien de *Justo de Bils*, van wien sprake is in de Resoluties der Staten-Generaal van 9 Maart 1658: „ende dat denselven *De Bils* over al aen de havenen van Vranckrijck soude swieren, gevolcht van twaalf kloecke matrosen, om ergens bij overval ofte gewelt eenig Nederlants schip te verrassen, soo als hij driemael al voor desen hadde gedaan."
De in de Resoluties van 8 Maart en 9 April 1659 genoemde „fameusen rover" *Charles de Bils* is waarschijnlijk dezelfde.

Het merkwaardige van de zaak is, dat hij arrest legde op het geld, door hem verschuldigd aan den boedel van zijn vader.

Het proces had plaats te Aardenburg[1]) en duurde zeer lang; op de rol komt het voor op de volgende data: 1654 15 Januari, 19 Maart, 14 Mei, 10 Juli, 13 September, 13 October, 22 October, 29 October, 1655 11 Februari, 25 Maart, 8 April en 29 April. Burgemeesters en Schepenen schoven het voortdurend op de lange baan, daar ze er blijkbaar niet al te goed weg mee wisten; 24 September 1654 besloten ze o.a. rechtskundig advies in te winnen, kostende £ 2, te betalen door den eischer. Voor DE BILS trad als procureur een zekere DE RIJCKE op.[2])

Gedurende dit proces veranderde DE BILS van domicilie; 3 Maart 1654 liet hij zich als poorter van Middelburg inschrijven en betaalde 2 £ poortergeld,[3]) waaruit blijkt, dat hij een vermogend persoon geweest moet zijn.

Van DE BILS' verblijf te Middelburg hebben we verder geen spoor kunnen ontdekken, terwijl 5 en 19 Augustus 1654 zijn zoon JEAN ANTHOINE resp. gedoopt en begraven werd te Sluis. In het vonnis, dat eindelijk 29 April 1655 werd uitgesproken, wordt echter nog Middelburg als woonplaats genoemd.

Als curiosum laten we dit vonnis in zijn geheel volgen.

„Burgemeesters ende Schepenen oversien hebbende het schriftelyk proces voor hunluyden beleedt bij ende verwegen Jonkh. LOWYS DE BILS, Heere van Coppensdamme, Bonem etc. inwoonende Borger der stadt Middelburgh heesscher arrestant ten eenre, contra Jonkheers PIERRE ende JUSTE DE BILS, Cooplieden en woonende tot Rouanen in Vranckrijck, gearresteerden ende gecontumaceerden gedaeghdens ter ander zijde, gesien heysch met verificative bewijsen ende depositien, personele insinuatien, acten van verstecq van contradictien, voordere documenten ende 't geene ter materie dienende, ende connen moveeren, doende recht, verclaren het arrest soo ende inder maniere dat is gedaen goedt ende van waarden condemneerende gedaeghdens in de betalinge van de somme van drij duijsent zeven hondert ende tachentig guldens geldt tot veertigh grooten 't stuck over derthien jaren pacht van den jare 1632 tot ende met den jare 1645 by Jor. CHARLES DE BILS 's eyschers arrestants vader van 't goedt Bonem genoten, met den interest van dien jegens zes percento int jaar van den jare 1632 tot ende met den jare 1653, gereserveert d'jaren quydscheld ende eenige water geschoten, alsmede by provisie in de somme van vier duysent Caroliguldens wegens een vijfde part in de naergelaten goederen van Jor. JOOS DE BILS 's eijschers oom met den interest van dien te rekenen 't zedert de dood van den voornoemden Jor. CHARLES DE BILS met de costen latende 's eijschers voorder pretentie diesaengaende onverleth om deselve t'institueeren daer ende soo hy te rade wert.

Aldus gepronuntieert in de Vierschare den 29 April 1655."

---

[1]) Waarom *De Bils* te Aardenburg procedeerde en niet te Sluis, hebben we niet kunnen ontdekken.

[2]) Archief van de Rechtbank van de stad Aardenburg, Rechtspraak van Crimineele en Civiele zaken. Berustend in het Rijksarchiefdepôt in Zeeland te Middelburg.

[3]) Poorterboek van Middelburg en Ontvang van de rekening van de stad Middelburg over 1654.

Tusschen de processtukken van Aardenburg vonden we de „Inventariale memorie van alle de stucken ende doccumenten, die Jor. LOUIES DE BILS, heere van Coppendamme, Bonem etc.a heeft gefurniert in soodanigen proces als hij voor de Eerwaerde heeren burgemeester ende scheepenen der steede ende scheependomme van Ardemburch in de qualiteyt als eysscher bij arreste heeft geintendeert gehadt op ende jaegens srs. PIERRE ende JUSTE DE BILS, sijne broeders, cooplieden tot Rouan in Vranckrijk, gedaechdens."

Jammer genoeg, dat DE BILS al die stukken „gene uijtgesondert, alhier ter steede ende greffie van Ardemburgh heeft gelicht, om sijn recht ende verdere pretentie tot laste van de voornoemde PIERRE ende JUSTE DE BILS te verhaelen daer ende soo hij in rade werden sal, dan of deese dient tot recipisse," (gedateerd 24 Mei 1655 en onderteekend: LOUIS DE BILS de Coppensdamme.)

Onder deze stukken worden o.a. genoemd het testament van zijn oom JOOS DE BILS, een lijst van de nagelaten goederen en middelen van zijn ooms LOUWIES en JUSTE DE BILS (hiervan eischt hij ook een vijfde deel op), de origineele „letteren van donnatie inter vivos" van zijn overleden oom JOOS, betreffende het leengoed van Bonem, bewijsstukken, dat zijn Vader Jhr. CHARLES DE BILS gedurende de in het vonnis genoemde jaren de inkomsten van het goed Bonem heeft genoten, en dat hij na den dood van zijn broeder JOOS diens middelen heeft beheerd.

Verder worden o.a. nog genoemd DE BILS' moeder en Jo.rs JOOS en FRANCHOYS DE BAENST, waarschijnlijk familieleden.

Aldus had DE BILS ten deele bereikt, wat hij wenschte.

Een practisch resultaat verkreeg hij echter niet, daar zijn broers zich niets aantrokken van het gerecht te Sluis.

DE BILS wendde zich nu weer tot de Staten-Generaal; evenals in 1653 schreven ze een drietal brieven, echter zonder gevolg.[1])

Later schijnt DE BILS verder over deze quaestie geprocedeerd te hebben; 29 Juli 1659 machtigde hij zijn vrouw om voor hem op te treden tegen zijn broeders voor den „Ed. Gerechte van Middelburch."[2]) In het gemeentearchief te Middelburg is echter niets van dit proces te vinden.

In Maart 1655 toonde DE BILS te Sluis aan een aantal vrienden, onder wie de doctoren ABRAHAM PARENT en LAURENS JORDAEN, de scheiding van het os petrosum volgens de naden.[3]) Dit praeparaat werd ook weer aan de Leidsche Academie geschonken en zeer door VAN HORNE bewonderd.[4])

Tevens ging DE BILS op aandrang van zijn hierboven genoemde vrienden en zijn neef PIETER BUYSSE over tot zijn eerste publicatie, het „Vertooch van verscheyde eyghene Anatomische Stucken", waardoor hij zich algemeen bekend maakte.

---

[1]) Archief Staten Generaal. Uitgaende brieven 1655 en Resoluties 1655 29 Juni. Hierin wordt bij vergissing gesproken van *Charles de Bils.*

[2]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. Reg. 8. acte 532.

[3]) Anatomisch Vertoon van het Ghehoor etc.

[4]) *L. de Bils.* Vertooch etc., brief aan *Pieter Buysse.*

Het geschriftje bevat een tweetal brieven, de attestaties van VAN HORNE en eenige lofdichten, doch niets wetenschappelijks.

Typisch is, wat DE BILS aan PIETER BUYSSE schrijft, namelijk, dat hij aan VAN HORNE precies vertelde, hoe het os petrosum gescheiden en de beenderen gepraepareerd werden. Toen VAN HORNE echter aandrong op het openbaren van zijn balsemingsgeheim, gaf DE BILS te kennen, daarmede nog wel wat te willen wachten.

Het wapen van DE BILS staat ook afgebeeld. Het is als volgt:

DE BILS[1]): geschakeerd van goud en zwart in zeven verticale en negen horizontale rijen. Helmteeken: een aanziend gestelde uitkomende Moor met de rechterhand voor de borst en de linkerhand voor den buik, om het hoofd een band van zilver en blauw.

De kwartieren zijn:

1°. Vaderszijde. DE BILS
MORSLEDE: in goud twee roode schuinbalken.

2°. Moederszijde. NOBLETS: in hermelijn drie roode lelies (rechts, links en beneden) en in een schildhoofd een roode roos in zilver.
BAENST: in zwart een zilveren dwarsbalk, vergezeld boven van drie zilveren merletten naast elkaar.

Voegen we bij deze gegevens nog den naam van LOUIS' grootvader PIETER, welke in een notarieele acte voorkomt,[2]) dan is ons dus van de familie DE BILS het volgende bekend:

PIETER DE BILS—MORSLEDE NOBLETS—BAENST

JOOS, LOUIS, JUSTE, CHARLES SUSANNE ELEZINE NOBLETS

LOUIS, PIERRE, JUSTE enz.

MORSLEDE, NOBLETS en BAENST zijn bekende Vlaamsche geslachten, vooral het laatste.

Dat de familie DE BILS niet van de onaanzienlijkste was, blijkt verder uit het huwelijk 19 September 1648 gesloten tusschen LOUIS' broeder PIERRE en MADELEINE ROUSSEL, een meisje uit een voornaam geslacht te Rouen.

In 1656 gelukte het DE BILS eindelijk een ambt te verwerven. Ofschoon er nog verschillende andere sollicitanten waren, werd hij 2 Februari van dat jaar benoemd tot baljuw van Aardenburg, als opvolger

---

[1]) Het wapen van *De Bils* komt o.a. voor in: Boomgaert der Wapens van *M. Smallegange.* Nieuwe Cronyck van Zeeland. Middelburg. 1696.

[2]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. deel 8 acte 531.

van den overleden JACOB D' ASSIGNIES[1]). Het inkomen werd echter verminderd van 40 tot 30 £ (*f* 180) per jaar[2]). Den 10 Februari legde DE BILS den eed voor de Staten-Generaal af en den 21sten verscheen hij voor het eerst in de vergadering van Burgemeesters en Schepenen van Aardenburg.

DE BILS woonde waarschijnlijk reeds weer te Sluis, want spoedig deed hij opnieuw moeite tot Schepen benoemd te worden en één der eischen voor de verkiesbaarheid tot Schepen was, dat men minstens zes maanden vrijlaat of poorter in 't Vrije van Sluis moest zijn.

Ongelukkig voor DE BILS werd 19 Februari 1656 door de Staten-Generaal aan de bovengenoemde eischen toegevoegd, dat men minstens 18 gemeten land in 't Vrije van Sluis moest bezitten[3]). Dispensatie van de bepalingen zou nooit te verkrijgen zijn.

DE BILS bezat geen gronden in het Vrije van Sluis en wendde zich nu tot de Staten-Generaal[4]), om te vragen, of hij „eligibel" was tot het „Schependom van de Landen van den Vrije, resideerende tot Sluys in Vlaenderen als behoorlyck gegoet synde in de Landen van de Vrye, ressorteerende onder Brugge".[5])

Het request werd ter rapporteering in handen gesteld van de heeren VAN RAESVELT en andere H. Ho. Mo. Gedeputeerden tot de Zaken van Vlaanderen.

Bij resolutie van 16 Augustus 1656 handhaafden de Staten-Generaal echter den eisch van grondbezit in het Vrije van Sluis; dus zag DE BILS zich den weg naar hoogere staatsbetrekkingen afgesneden.[6])

Aanvankelijk vervulde DE BILS zijn functie als baljuw nog al behoorlijk, zooals de archiefstukken getuigen.[7])

Den 23 Maart 1656 werd hij overdeken van het „vette warniers gilde".

De animo in zijn werk verminderde echter snel, terwijl zijn bewonderaars bleven aandringen op verdere anatomische openbaringen.

---

[1]) Resoluties Staten Generaal 21, 28 en 29 Januari, 1 en 2 Februari 1656.

[2]) 16 Januari 1656 hadden Burgemeesters en Schepenen van Aardenburg een request ingediend bij de Staten-Generaal tot verlaging van het tractement van den baljuw van 40 tot 25 of 30 £. De Staten-Generaal stelden dit request 21 Januari d.a.v. in handen van den Raad van State ter adviseering, 1 Februari stelde de Raad van State een verlaging tot 30 £ voor en 2 Februari gingen de Staten-Generaal daarmede accoord.

[3]) Tenzij men 30 jaar vrijlaat was.

[4]) Resoluties Staten Generaal 7 Juli 1656.

[5]) Het leengoed Bonem was groot 45 gemeten, 2 lijnen, 22 roeden.

[6]) Bij de benoeming van *Philips de Chautraine dit Broucqsault* tot schepen in 't Vrije op 31 Mei 1659 werd hiervan echter afgeweken.
Den 4 Juni d.a.v. rieden de Staten-Generaal hem aan zich van grond te voorzien, zooals de resolutie van 19 Februari 1656 eischte.
Waarschijnlijk waren er tegen *De Bils* wel andere bezwaren; deze had toch wel in het bezit van den vereischten grond kunnen komen.

[7]) Resolutie of Notulboek der Stad en Schependomme van Aardenburg. 27 April 1644—18 October 1666 (aanwezig te Aardenburg).
Archief van de rechtbank van de Stad Aardenburg. Rechtspraak in crimineele en civiele zaken (aanwezig in het Rijksarchiefdepôt in Zeeland te Middelburg).

Daarbij kwam nog, dat zijn medische vrienden PARENT en JORDAEN Sluis verlieten en zich naar Middelburg en Rotterdam begaven, waardoor zijn gehechtheid aan Sluis wellicht minder groot werd. Zijn kans op anatomisch succes zou elders zeker grooter zijn.[1])

In Augustus 1657 diende DE BILS een request in bij de Staten-Generaal, verzoekende zich te mogen doen substitueeren als baljuw. Dit request werd 14 Augustus ter adviseering in handen gesteld van de heeren VAN BARENDRECHT en andere Gedeputeerden tot de zaken van Vlaanderen.

Volgens resolutie van 21 Februari 1658 werd „den suppliant geauthoriseert, om een bequaem persoon te dispicieren, om hem te dienen als substituijt, mits denselven bekent maeckende aen haere Ho. Mo. ten fine van approbatie".

Burgemeesters en Schepenen van Aardenburg protesteerden in een request, dato 23 Maart 1658, tegen DE BILS' verzoek en de Staten-Generaal besloten de zaak nogmaals te onderzoeken en hun besluit op te schorten.

Van een verder besluit der Staten-Generaal is niets te vinden vóór 1669.[2]) DE BILS vertrok in 1659 naar Rotterdam en sedert dien komt hij slechts zoo nu en dan in de verslagen der rechtdagen voor; meestal is hij vervangen door den burgemeester „van de courpse."

De belangstelling in DE BILS' geheimen werd ondertusschen gaande gehouden.

BURCHARDUS WITTENBERG[3]), medicus te Brugge, publiceerde een verklaring vol lof over DE BILS' kundigheden. Hij wijst er op, dat DE BILS op den duur de kosten van zijn liefhebberij niet zal kunnen dragen en tracht DE BILS over te halen Sluis te verlaten en zich in dienst te stellen van een prins of republiek, die dan finantiëel zou moeten bijspringen.

DE BILS zelf trachtte, door bemiddeling van een Monsieur DE LA RIVIÈRE, luitenant van een te Sluis liggende compagnie, VAN HORNE te bewegen met hem samen te gaan werken, doch deze ging er niet op in, daar er sprake was van groote onkosten[4]).

Niet lang daarna schijnt DE BILS kans te hebben gehad op finantiëelen steun van eenige medici uit Middelburg[5]) en DE BILS gaf nu als voorlooper van de beschrijving van den „nieuwen mens", (door zijn bloedeloos ontleden was hem namelijk gebleken, dat er niet veel deugde van de anatomie dier dagen) zijn geschrift over den Gijlbuis uit.[6])

VAN HORNE was zeer verrast door de uitgave van dit geschrift[7]),

[1]) Daarbij kwam nog de afwijzing van een verzoek tot het bekomen van een gelijk tractement als zijn voorgangers genoten hadden. Resoluties Staten Generaal 1 Juni 1657.

[2]) Zie nog Resoluties Staten Generaal 8 Augustus 1658.

[3]) *Burchardus Wittenberg.* Déclaration ect. 1657.

[4]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 14.

[5]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 17.

[6]) *L. de Bils.* Waarachtig gebruik der tot noch toe gemeende Gijlbuis etc. 1658.

[7]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 14.

daar DE BILS hem er nooit iets van had medegedeeld. Hij haastte zich echter een Latijnsche vertaling te geven van dit werk[1]), waarvan hij beweert, dat DE BILS als Fransche Vlaming onmogelijk de auteur kon zijn.[2]) Bij de uitgave der Latijnsche vertaling werd volgens VAN HORNE van de door hem gegeven copie afgeweken[3]).

VAN HORNE's nieuwsgierigheid schijnt zeer geprikkeld te zijn geweest; hij bood DE BILS tenminste een „treffelijck stuck Silver-werck" aan, wanneer deze hem wilde toonen „op wat wijse de Gijl in de Scheyladeren quam, ende niet in de geseyde Melck-aderen", waarop deze echter niet inging.[4])

DE BILS ondervond, zooals ieder anatoom in dien tijd, groote moeilijkheden met het verkrijgen van menschenlijken voor zijne ontledingen. Hij richtte daarom een „ootmoedige supplicatie" aan de Staten-Generaal, waarin hij vertelt van zijn anatomische neigingen, zijn giften aan de Leidsche Academie memoreert en voorgeeft met nog meer ijver dan vroeger te werken, „ten eynde om een pertinente demonstratie van de Constitutie van 't Menschelyke Lichaam te doen, ende alle abusen voor te komen, waar naar perfecte Platen Figuuren ende Beschryvingen konnen gemaakt werden." Hij verzocht dan om octrooi „dat alle Lichamen, door handen van de Justitie, soo Politicq, als Militair, geëxecuteert werdende, of vreemde Personen, sonder nalatinge van Vrunden in de Hospitalen komende te sterven, in Vlaenderen onder het Ressort van desen Staat, hem Suppliant mogen overgelevert werden."

De Staten-Generaal besloten 9 Augustus 1658[5]) „t'authoriseeren, gelyk Wy authoriseeren mits desen, den Burgemeester en Schepenen 's Lands van den Vrye resideerende tot Sluys, ende de respective Magistraten, mitsgaders die van den Krygsraat in Vlaanderen, onder 't Gebied ende Ressort van desen Staat, omme naer gelegentheyd van saeken, denselven Suppliant in 't geene voorschreve is, behulpelyk te syn, ten waare om goede redenen ter contrarie."[6])

Verder begon DE BILS de anatomie grondig te bestudeeren uit de Hollandsche vertalingen van de anatomieboeken van BARTHOLINUS en BARBETTE.[7]) BARBETTE zelf had hem dit laatste werkje geschonken.[8])

Van den finantieelen steun der Middelburgsche medici kwam echter niets, ondanks de lofrede van CORNELIS VAN DE VOORDE;[9]) dus moest DE BILS andere maatregelen beramen.

---

[1]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc., p. 16.
[2]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc., p. 15.
[3]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc., p. 16.
[4]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc., p. 14, 15.
[5]) Zie Resoluties Staten Generaal 9 Augustus 1658.
A. Velingius. Redenvoering over de Illustre Schole van 's Hertogenbosch. 's Hertogenbosch 1760. p. 54.

[6]) Voordien scheen *De Bil*s niet altijd op eerlijke wijze aan zijn cadavers gekomen te zijn. *Parent* spreekt over de „Nachtrusten en ghevaren sijn Ed. tot het bekomen van doode Lichaemen onder gaen heeft, en noch daghelijcks met groote moeyte en kosten ondergaet". Anatomische beschrijvinge van een Wanschepsel etc., p. 4. (Zie ook p. 40.)

[7]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc., p. 13.
[8]) De tweede Amsterdamsche Buuren-Kout etc., p. 45.
[9]) Oratie ofte Eerste Inleydinghe, ghedaen in de Chirurgyns Anatomie-Kamer, door den Hoogh-geleerden Heer *Cornelis van de Voorde*, Ordinaris Stadts-Doctor en Medicyn der Anatomie en Chyrurgie der Stadt Middelburgh in Zeelandt, den 17 July 1658. p. 11. (29 Mei 1659 in druk uitgegeven door *Ferdinandus Gruiwardt*, M. D.)

In het begin 1659 uitgekomen werkje over het door DE BILS ontlede monstrum[1]) wordt wederom, nu door PARENT, aangedrongen op „belofte van ontlastinghe van kosten, die sijn Ed. vorder soude ondergaen, in 't Ontleden, Balsemen, Plaet-snyen, Drucken, etc., nootsaeckelijck tot het uyt-geven van een nieuw en konstlijck Anatomisch Werck." Deze liefhebberij had aan DE BILS reeds ettelijke duizenden ponden gekost.

PARENT stelt nu voor „indien yeder Collegie van Doctoren en Chirurgijns (oft ten minsten die haer daer toe sullen laten beweghen) in 't ghemeen, oock yeder Liefhebber der Snykonst in 't bysonder, yet van 't hare gheliefden uyt te leggen, tot het by-een-brengen van een hooft-somme van Penningen, waer door de Onkosten van dit hooghnoodighe Werck souden konnen ghedraghen werden: soo soude eyndelijck de wensch, van soo veel Geleerde en Konstlievende Mannen, door 't ontdecken van de Ontledinghe sonder bloedt-storten, (welcke het eenighe Fondament is waerop dese Konst ghebouwt is) ende bysondere maniere van Balsemen, voldaen, en het groote licht der Medicijnen op den kandelaer gestelt werden."[2])

DE BILS is ten slotte bezweken voor den aandrang van zijn vrienden en volgde den weg door PARENT gewezen.

Tegen den zomer van 1659 vestigde hij zich te Rotterdam[3]), waar hij van de Stedelijke Regeering „door intercessie van een goet Vriendt"[4]) de beschikking over het Engelsche Courthuis[5]) had gekregen om er een theatrum anatomicum op te richten.

Reeds 26 Mei 1659[6]) werd voor notaris LEONARD VAN ZIJL te Rotterdam een acte gepasseerd, waarin DE BILS mededeelt op aandringen van vele vrienden zijn anatomische werkzaamheden weer hervat te hebben[7]), hiertoe ook aangespoord door de toewijzing van cadavers door de Staten-Generaal.

DE BILS memoreert dan de beschikbaarstelling van de Engelsche Court door de Stedelijke Regeering van Rotterdam en weidt dan lang uit over zijn geheime methoden van ontleden en balsemen en over de groote onkosten door hem bij zijn dissecties reeds gemaakt.

---

[1]) Anatomische Beschrijvinge van een Wanschepsel etc.

[2]) Anatomische Beschrijvinge van een Wanschepsel etc. p. 5, 6.

[3]) Volgens *Fokker* l. c. p. 9 geschiedde dit in het najaar van 1658; hiertegen pleit, dat *De Bils* 30 December 1658, 6 en 27 Januari 1659 aanwezig was in de vergadering van Burgemeesters en Schepenen te Aardenburg. In een notarieele acte van 24 Juni 1659 wordt Sluis nog als woonplaats aangegeven, in een van 12 Juli d.a.v. echter Rotterdam. Ook *Parent* spreekt nog in het 1659 verschenen stukje over het monstrum van de praeparaten tegenwoordig bij *De Bils* te Sluis te zien (p. 5.)

[4]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 18.

[5]) Door de verplaatsing van den Engelschen stapel in 1656 naar Dordrecht was dit gebouw beschikbaar, in 1664 werd het in gebruik genomen voor een werk- of tuchthuis (*S. Lois*, Cronycke ofte Korte waere beschrijvinge der Stad Rotterdam. 1744. op de genoemde jaren). Tegenwoordig staat op de plaats, waar zich vroeger de Engelsche Court bevond, het groote verkoophuis van *Cohn. Bonnay.*

[6]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. deel 6.

[7]) Na zijn gift aan Leiden, „bij de veertien jaren gestaeckt"; dit zal vier jaar moeten zijn.

Ofschoon reeds verscheidene malen door een „andere Souveraine Macht" aangezocht om zijn geheim te verkoopen, heeft hij daartoe niet willen besluiten. „Soo Is 't : Dat hij bij desen allen den geenen wien de welvaert van het menschelycke geslacht ende de nutte wetenschappen van dien sich laet aengelegen syn, syn voornemen bekent maeckt, ende noodicht om 't selve behulpsaem te syn, op voorwaarden daertoe hem verscheyden voornaeme geleerde mannen selffs allangh gepersuadeert hebben, ten fine om niet veel min als vyftich lichamen op te stellen, ende balsemen daeruyt dan plaeten gesneden ende boecken geschreven connen worden, ende dienvolgens voor 't algemeene beste om redenen boven verhaelt men kan besluyten syne sonderlinge maniere van ontleden ende balsemen te openbaren, aen allen ende een yegelyck die lust heeft om tot haer voordeel syn aengenomen werk te helpen bevorderen met het contribueren van eenen geringen penningh, die door veele handen aangroeyende, wel haest een capitaele somme van twintich duysent pont Vlaems sal comen uyt te maecken, considerende dat de geseyde lichamen eer die geanatomiseert ende naer den eysch gebalsemt syn, ettelycke duysende guldens sullen comen te staen, behalven andere oncosten die al bereyts dies aengaende gedaen syn, ende noch te doen staen, derhalven alle wie tot de gemelte kennisse lust heeft, ende tot de bevorderinge van dien, die brenge of sende met syn naem de somme van twintich[1]) Carolyguldens eens ; ofte die gesint is meerder somme in te leggen tot meerder acceleratie ende bevorderinge, kan het selve doen naer syn believen, om alsoo de geseyde capitale somme gesamentlyck uyt te maecken aen dewelcke den comparant by solemnele obligatie onder syn hant ende zegel, hem sal verbinden van haer binnen den tijt van anderhalf jaer, ingaende den eersten July 1659 volle openinge ende contentement te doen by geschrifte van hem heer comparant selffs onderteyckent."

De aandeelhouders mochten aanwezig zijn bij de balseming en de ontleding van een lijk. Tegen betaling van een rijksdaalder kon men, alvorens een aandeel te nemen, vier gebalsemde en ontlede menschencadavers komen bezien.

Mocht binnen anderhalf jaar de vereischte som niet bijeen zijn, dan verbond DE BILS zich tot terugbetaling van de gestorte gelden, zijn persoon en zijne goederen stelde hij als borg. Bij mogelijk overlijden van DE BILS zou zijn vrouw zijn verplichtingen overnemen en òf de gelden terug betalen òf DE BILS' kennis openbaren. DE BILS had daartoe zijn geheimen op schrift gesteld, in een blikken doos geborgen en deze doen verzegelen door den notaris VAN ZIJL.

De Rotterdamsche medici JUSTUS RYCKEWAERT en LAURENS JORDAEN traden als getuigen op.

De blikken doos werd 29 Mei 1659 in tegenwoordigheid van twee klerken in een behoorlijk verzegeld couvert gesloten en in handen van DE BILS gesteld.

Een copie van deze acte, gevolgd door een mededeeling, dat de gelden ook in stadsbewaring konden gegeven worden, en door de

---

[1]) In de acte is „thien" vervangen door „twintich."

attestaties van VAN HORNE, verscheen in brochurevorm.[1]) Deze copie is niet geheel gelijk aan de oorspronkelijke acte. Zoo wordt in het gedrukte stuk de grootte der inschrijvingen op 25 Caroliguldens bepaald.

VAN HORNE stelde zijn knecht ter beschikking om deze actes te helpen verspreiden.[2])

Later werden de actes echter ook in plano gedrukt en opgehangen in de „Voorhuysen van de voornaemste Herbergen, eevenals de Loterije-kaerten, of Breuck-snijders operatien,"[2]) waarover VAN HORNE niet al te best te spreken was. Deze uitgave in plano is ons onbekend.

Ten einde aan zijn werk te kunnen beginnen had DE BILS geld noodig. Hij machtigde zijn vrouw op zijn naam *f* 8000 te leenen voor den tijd van twee jaar.[3]) In de betreffende notarieele acte vindt men een nauwkeurige beschrijving van het leengoed Bonem.

Zijn schoonzuster LUCRETIA VAN PEENEN machtigde hij om te ontvangen „alle soodanige tractementen emolumenten mitsgaders andere proffyten die ten regarde van syn heere comparants voorsegd ampt tot Aerdenburch voorseyt als andersints aldaer in Vlaenderen ende andere plaetsen."[4])

DE BILS' geldgebrek blijkt ook nog uit een acte van 29 Juli 1659[5]), waarbij hij zijn vrouw machtigde voor het gerecht te Middelburg in zijn naam op te treden tegen zijn broeders PIERRE en JUSTE, „ten eynde hy heere comparant 't effect van deselve vonnissen genieten mach." (het Aardenburgsche vonnis van 29 April 1655.)

De te Rotterdam tentoongestelde, uit Sluis aangevoerde, gebalsemde cadavers[6]) schijnen, ondanks de zeer hooge entreegelden, druk bezocht te zijn.

VAN HORNE ging er heen in gezelschap van DR. GERARD VAN NYDECK uit Rotterdam en GERRIT COURTEN, dienaar van de anatomiekamer te Leiden. Hij beweert echter niet in de gelegenheid gesteld te zijn de cadavers goed te bekijken; men verweet hem, dat hij alleen meer tijd noodig had dan 25 anderen. Toch animeerde hij doctoren uit Delft en studenten uit Leiden de lijken te gaan bezichtigen.[7])

Zoo nu en dan hield DE BILS publieke secties op honden: de geheel gepraepareerde doode hond werd gedemonstreerd en van de ontleding

---

[1]) Kopije van zekere ampele Acte van Jr. *Lowys de Bils*, Heere van Koppensdamme, Bonem, etc. Rakende de Wetenschap van de oprechte Anatomye des Menschelijken Lichaams. Rotterdam. 1659.

[2]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 18.

[3]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Deel 8 acte 531.

[4]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Deel 8 acte 531.

[5]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. Deel 8. acte 532.

[6]) Het waren vier ontlede cadavers en een niet ontleed foetus (*G. Clauderi* l. c. p. 136). Één van deze cadavers zou *De Bils* voor *f* 8000 aan eenige Amsterdammers hebben kunnen verkoopen. (Brief van *Lowys de Bils* aan *Th. Bartholijn.* p. 8.)

[7]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 24, 25.

zonder bloedverlies en den loop der vochten kreeg men niets te zien. Zoo'n demonstratie hield DE BILS o.a. voor een aantal doctoren uit 's Gravenhage.[1])

De tentoonstelling werd ook door vele niet-medici bezocht; jegens hen schijnt DE BILS altijd zeer voorkomend en mededeelzaam te zijn geweest, zoodat medici zich vaak als hovelingen of iets dergelijks uitgaven om iets meer van DE BILS' kunst te weten te komen.

ZAS[2]) schreef later aan BARTHOLINUS: „Hoedanige de stukken zijn, die wij alreede hebben gesien, daar van kunnen verscheyde Princen, Graven en Heeren, Koninglijke Ambassadeuren en hare Medicijns, onder anderen ook hare Excellentien de twee laatste Gezanten, van wegen zijne Majesteit van Denemarken, bij haare Hoogmogende resideerende, getuigenisse geven."[3])

Aandeelen in de onderneming werden niet of zeer weinig genomen. Aanvankelijk schijnt de grootte der inschrijvingen op *f* 10 gesteld te zijn geweest[4]), en VAN HORNE had DE BILS met een aantal studenten „solemneelick" willen bezoeken, maar toen het inleggeld van *f* 10 tot *f* 25 verhoogd werd hadden de „Messieurs" er niet toe kunnen besluiten.[5]) Hieruit blijkt wel duidelijk, dat VAN HORNE van den beginne af op de hoogte was van DE BILS' optreden en er mede accoord ging.

Nog in het jaar 1659 echter schijnt de breuk tusschen DE BILS en VAN HORNE tot stand te zijn gekomen. Zooals te begrijpen is, verdween nu bij zeer velen het vertrouwen in DE BILS, de animo in de inschrijvingen daalde tot nul en spoedig werd het duidelijk dat de onderneming op niets zou uitloopen.

DE BILS deed nog een poging het gevaar te bezweren door, op het eind van 1659, een open brief uit te geven, waarin hij op heftige wijze zijn tegenstanders uitmaakt.[6]) Het begin luidt: „Ik had noit konnen gelooven dat de huidendaagsche Wereld, geoeffend en zoo doorzienig in alle wetenschappen, haer tot haar eigen nadeel van quaataardige warre-geesten zoo onpasselijk kon laten ringel-ooren, dat zy, in zaken van groot gevolg, liever het nijdig en onverstandig opgeven van eenige baatsuchtige Menschen, als haar eigen oogen en oordeel vertrouwen zoude willen: maar d'ervarentheid geeft mij daar dagelix zekerheid af, die zoo wel 't geheele Menschelijke geslagte als mij ten hoogsten schadelijk is."

Hij vertelt dan, hoe hij op aandringen van velen besloten heeft, zijn wetenschap te openbaren en daartoe nu reeds bijna acht maanden

---

[1]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 20.

[2]) *N. Zas.* Brief aan Den Grooten *Th. Bartholinus* etc. p. 15. Zie over *Zas*: Historisch Verslag over de geneeskundige school te Rotterdam door Dr. *C. Ph. F. Groshans.* Rotterdam. 1853.

[3]) Als een bewijs van de belangstelling van leeken in *De Bils*' optreden dienen de uitgaven in 't Latijn van twee bundels werken van *De Bils* in 1661 door *Gideon Buenius*, den rector van het gymnasium te Schiedam, en de vele lofdichten op *De Bils* gemaakt.

[4]) In de acte te Rotterdam is overal „thien" door „twintich" vervangen.

[5]) *J. van Horne.* Waerschouwinge etc. p. 25.

[6]) *Louys de Bils* van Koppensdamme. Aan alle ware Liefhebbers der Anatomie. Rotterdam. 1659.

in het gewezen Engelsche Courthuis resideert. De animo van zijn aandrijvers is nu echter sterk verminderd door kwaadsprekerij. Om nu zijn goede trouw te doen blijken, noodigt hij ieder liefhebber uit, de demonstratie van de melk- en watervaten en klieren benevens van den wrong in een hond bij te wonen. Hij herhaalt dan zijn afkeurend oordeel over de tegenwoordige anatomie, reeds in de ampele acte uitgesproken, maar gaat nu verder: „Ik zal hem ook met dezelve lichtigheid doen begrijpen dat de hedendaagse practijk der Medicijnen gants onredelijk, zorgelijk en voor een Edel gemoed (dat meer het weldoen als het geld bemint) onverdragelijk en ten hoogsten bedenkelijk is: en dat men door mijne uitvindinge en kennis der waarachtige werkingen van alle Vochtigheden en Gistingen,[1]) die 'er in ons zijn, zoude konnen geraken tot een vaste en wiskunstig gebruik van alle hulpmiddelen, dewijl ik hare veranderingen van klier tot klier vervolgen kan."

Deze uitval van DE BILS is wel te begrijpen. De handelwijze van VAN HORNE, die hem tot nu toe gesteund en bewonderd had, ondertusschen steeds pogende achter DE BILS' geheimen te komen, is niet erg bewonderenswaardig; onzens inziens is de afgunst hier wel de voornaamste drijfveer geweest naast invloed van BARTHOLINUS'[2]) school.

SORBIÈRE[3]) schrijft hierover: „Le fond de l'affaire est, à ce que nous dit Monsieur VAN HORNE, que, comme il a estimé que le procédé de Monsieur BILS tenoit du visionnaire ou du charlatan, il n'a plus voulu en estre l'approbateur, ny permettre qu 'il se servist de son nom et de quelques bonnes paroles qu'il luy avoit données pour l'encourager."

Hoe het ook zij, na de publicatie van DE BILS' open brief, trad VAN HORNE spoedig onomwonden als tegenstander op, door zijn „Waerschouwinge" in het licht te geven.

VAN HORNE kan niet gelooven, dat DE BILS „uyt syn eygen mouvement" zijn brief geschreven zou hebben. (p. 5.). Wanneer DE BILS werkelijk alles kon doen, wat hij beweert, zou VAN HORNE verzekerd zijn, „dat de Liefhebbers gesaementlijck souden contribueeren om een Silveren Beeld den soodaenigen tot gedachtenisse op te offeren." Maar „seggen en doen, segt den Hollander, syn twee. 't Is niet genoech te blaaskaecken, ende breet op te snijden." (p. 7.)

Na nog geopponeerd te hebben tegen de bewering, dat studenten bij DE BILS in een half uur meer zouden leeren, dan bij hem in een paar jaar, (p. 8) acht VAN HORNE zich verplicht uitvoerig mede te

---

[1]) Wel een gewaagd gezegde van iemand, die niets van chemie en pharmacie afwist. *T. Andreae.* Bilanx exacta etc. p. 96.

[2]) De Zweedsche student *Petrus Houffwenius*, oud-leerling van *Rudbeck*, bood aan den centripetalen loop der vochten aan *De Bils* te toonen. Deze ging er niet op in. *Houffwenius* was zeer bekend door het maken van een koperen skelet, waarop de zenuwen en vaten als verschillend gekleurde draden gemonteerd waren. Zie *Van Horne.* Waerschouwinge. p. 22, 23. *Blok.* l. c. p. 66, 67. *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 91. p. 393. 21 April 1661.

[3]) *Blok.* l. c. p. 62, 63.

deelen, wat hij met DE BILS uit te staan heeft gehad, maar slaagt er toch niet in duidelijk te maken, hoe zijn houding ten opzichte van dezen nu plotseling is veranderd.

Als tegenhanger van zijn lof in de attestaties vertelt hij nu, dat de door JOANNES HOVIUS M. D. en hem zelf opgezette skeletten die van DE BILS verre overtreffen. (p. 12.)

In Londen zag VAN HORNE een Adam en Eva, „op de maniere van Jonckheer DE BILS in haere Huyt bereyt, daar deesen Fransman, die zijn Ed. aen d' Anatomie alhier heeft vereert, niet by en komt." (p. 15.)

Het balsemen van DE BILS bewondert hij echter nog steeds: „Want soo veel alsser die toebereyde Lichaemen bij zijn Ed. hebben ghesien, moeten rondt uyt bekennen, tot noch toe geen raet te weeten, om sulx naer te volgen, veel min te verbeeteren." (p. 13.)

Wat DE BILS verder beweert, is bedriegerij (p. 19), hij wordt door geldzucht gedreven (p. 18), heeft hij werkelijk iets bijzonders gevonden, dan is het onbehoorlijk dit niet te publiceeren. (p. 31.) DE BILS wil zeker tot Professor Anatomiæ benoemd worden, „om voor de Duytse Clercquen in Duyts te leesen." (p. 30.)

DE BILS is iemand, „die daer en booven op syn affkomste ende Adel pocht en snorckt, ende niet als van Heerlyckheeden en van ettelijcke duysenden spreeckt." (p. 31.)

„Evenwel moet men looven ende extimeeren zynen yever in het ondersoecken, ende zijne neersticheyt in het uytvinden van deese saecken." (p. 32.)

Zooals men ziet, wisselen hatelijkheden met lof; men krijgt den indruk van een aarzelend optreden.

Ook de Amsterdamsche geneesheer PAULUS BARBETTE voelde zich geroepen tegen DE BILS op te treden.[1]) Het stuk is meer wetenschappelijk dan dat van VAN HORNE; in elf stellingen bestrijdt hij DE BILS. Verder ontkent hij de baatzuchtigheid der hedendaagsche geleerde wereld. BARBETTE zegt, dat de kennis der „Philosophie, Chymie, Astronomie, Geneeskonst en dagelijkse practijk" absoluut vereischt is voor het begrijpen der werkingen van de lichaamsdeelen; (p. 6) „nu sal een ongelettert gast, die my onlangs selfs bekent heeft, dat hy voor twee jaeren noch de naemen van onse lichaemelijcke deelen niet en wiste, den groten meester speelen, en d' aldergeleertste soo oude als nieuwe schrijvers van valsheit overtuygen. Ick vreese dat deesen nieuwen Oculist, die andere wil doen sien, al sneeuw blind is geworden, en dat hy op sulck een brossen ys wat gaende, lichtelyck in een wrack sal vallen." (p. 6, 7).

DE BILS antwoordde zoo snel mogelijk; 12 Maart 1660 verscheen het geschrift.[2]) Eerst wendt hij zich tot VAN HORNE. Naast het wetenschappelijk betoog ontbreken natuurlijk de voor dien tijd zoo typische scheldpartijen niet. „'t Is wonderlijk tot verstommens toe, dat een man, aan wien ik honderd en geen geringe verplichtingen gegeven heb, en wien ik mijn meeste geheimen openhartig vertrouwende,

---

[1]) *Paulus Barbette.* Aenmerckingen op d' Anatomische Schriften van Jonkheer *Lodewyk de Bils,* Heer van Koppensdamme etc. 't Amsterdam 1660.

[2]) Kort bericht over de waarschouwinge van de Heer *Joan van Horne* etc. 1660.

mijn groote vriend achte, mijn goede vriendschappen en diensten, zo ondankbaarlijk en ongerijmt ontmoet met zijn vuile en onpasselijke Waarschouwinge, dat zelf daar uit, tot zijn eige schande, alle onpartijdige zijn slinxen handel met mij verfoeien en verdoemen." (p. 6).

VAN HORNE heeft alleen uit jalouzie gehandeld, daar DE BILS hem in de anatomie de baas is (p. 7). Zijn handelwijze is meer „schurkachtig als Professoraal." (p. 8).

DE BILS protesteert tegen de beschuldiging van bedriegerij, „want, dewijle het de Ed. Achtbare Heeren Regeerders dezer Stad, door hare zonderlinge gunst gelieft mijn hier te lijden en mijne voornemens goed te keuren, die met wensselijke gelegentheden gunstelik voortzettende, hoe wil hij hier het gevaar voorbij, van haar Ed. Achtb. niet te brandmerken als medecomplicen van Jonkheer DE BILS bedriegerijen? vooral nu ik mij op haar beroep als mijne Rechters." (p. 9).

Hij geeft VAN HORNE in overweging „met een Edelmoedig berou zijn vuile misslag te verbeteren." (p. 11).

In het daarop volgend antwoord aan BARBETTE protesteert DE BILS weer tegen de beschuldigingen van geldzucht (p. 20). Over de Philosophie, Chymie enz., die BARBETTE noodzakelijk acht voor een anatoom, merkt hij op, dat „een redelijk mensch, wiens herssens van geen vooroordeelen der schoolsche oeffeningen zijn ingenomen, door onvermoeide besicheyd en eige naarstige opmerkingen, veel eer en gevoegelijker zal geraken tot het begrijp van een ding, dat hem de natuur eenigsins dwingt te zoeken, als de best geletterde muffert van de heele Wereld." (p. 24).

DE BILS wederlegt dan de elf stellingen van BARBETTE en eindigt met de uitspraak: „dat de gemeene hedendaagsche practijk (wort zij van geen dringender voorspraak met grooter reden in haar stoel bevestigt) noch al op de zelve losse stelten rijd, daar mijn laatste benooding haar op gezet heeft." (p. 41.)

Op p. 14 vindt men de reeds eerder medegedeelde attestatie der Rotterdamsche medici met de door R. à PERSIJN geteekende plaat.

BARBETTE dankte in een brief, dd. 3 April 1660, DR. J. RIJKEWAERT[1]) voor zijn gunstig oordeel over de Aanmerkingen „en hadde mede wel gewenscht, dat den nieuwen ontleder by sijn honden gebleven, ende niet, met ongewasschen handen, voor het bedde der siecken was gekomen." DE BILS heeft hem niet voldaan, DE BILS' vrienden evenmin. Een weerlegging van dit antwoord acht hij onnoodig. Hij wenscht, „dat de Jonker de Geneeskonst, die suyvere Godin, al knielende om vergiffenis bidde, over de rachebellen die hy, of quaedaerdigh of onnoosel, in haer blinckend aengesicht heeft gespogen, en te vrede sy, als sy hem tot antwoort quam te geven, U hooge sprongen syn, Heer Meester, al gedaen."

---

[1]) *Paulus Barbette* der Medicynen Doctor, aen de heer *J. Rijkewaert*, hooghvermaerde Geneesheer tot Rotterdam, tegens de Verdediging van Jr. *Lowys de Bils*, Heer van Koppensdamme etc. 3 April 1660.

(Niet te vinden in de „Pestbeschrijving met historische aanmerkingen vermeerdert", zooals *Fokker* l. c. p. 12 aangeeft).

Justus Rijkewaert was nog wel getuige geweest bij de acte van 26 Mei 1659, doch bevond zich nu ook reeds in het kamp der tegenstanders.

Niet alleen DE BILS' tegenstanders, doch ook DEUSING was van oordeel, dat DE BILS te ver gegaan was in zijn aanval tegen de geheele medische faculteit.[1])

Op de 12 Juni 1660 door den Schot ARCHIBALDUS STEPHANIDES verdedigde stellingen, waarin het bestaan der wrong ontkend en DE BILS een bedrieger genoemd werd, reageerde DE BILS' vriend DR. N. ZAS[2]) 22 Juli met zijn boekje „Den Daaw der Dieren, ende de Welle des Waters"; DE BILS wordt hierin geweldig opgehemeld, terwijl zijn theorie over de vochtbeweging verder wordt uitgewerkt en het ontstaan van „quyl, rachebellen" en meer dergelijke smakelijkheden duidelijk wordt gemaakt. Merkwaardig is ZAS' uitlating: „Ik hebbe meer van dien Edelen Heere gesien, als ik durve schrijven en vrij meer als hij zelve weet, dat hij te voorschijn brengt." (p. 4.)

Het postscriptum, waarin de te Leiden verdedigde stellingen aangevallen worden, eindigt met de volgende woorden, tot VAN HORNE gericht: „Doch Heer JAN wat zullen de schapen denken, als sij de Rammen dus tegen elk anderen zien rammen? ik vergunne haar dat zij zulx van mij leeren, al ramt en stormt men tegen de waarheid, zij mach schudden; maar zal echter standvastig en onverwonnen blijven staan. Deze mach gedrukt; maar zal niet onderdrukt werden: Uit warren wachte ik de waarheid." (p. 112.)

In dienzelfden tijd verscheen er een anoniem schimpdicht[3]) op JOHAN VAN HORNE, ook naar aanleiding van de bovengenoemde stellingen.

Omstreeks denzelfden tijd deed ook FRANS DE LE BOE SYLVIUS[4]) zich als tegenstander van DE BILS kennen in een zuiver wetenschappelijk betoog.

Tijdens dit begin van den steeds heftiger wordenden strijd tusschen de beide vijandige groepen, bleef DE BILS te Rotterdam, waar hij nog meermalen bezoek van anatomen ontving, die meestal met de bedoeling kwamen, iets van zijn geheimen te vernemen. HENDRIK MEIBOOM[5]) en een vriend, beiden student te Leiden, gaven zich als hovelingen uit, ten einde DE BILS er toe te brengen, een sectie te verrichten.

Ook SAMUEL SORBIÈRE[6]) bezichtigde in het voorjaar van 1660 de

---

[1]) Brief van *Conders van Helpen* aan den heer *Van Peenen*, een zwager van *De Bils*, gedateerd Groningen 17/27 Mei 1660.

[2]) Zie over *Zas*: Dr. *J. Ph. Elias*. Overzicht van de geschiedenis der geneeskunde in Rotterdam. Rotterdam 1912. p. 29.

[3]) Den laatsten uitslag Der hopen van d' Heer Professor *Joan van Horne*. Over zijn Quaadwillige Thesen Tegen Jr. *Louys de Bils*. Rotterdam 1660. Het is onderteekend: Uit het gelukkig Eiland. Exemplaren zijn aanwezig in de Provinciale Bibliotheek te Middelburg en in de bibliotheek der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. *Fokker* drukte het als bijlage af. Misschien is het een product van den dichterlijk aangelegden *Zas*.

Ook *Constantijn Huygens* maakte een schoon toepasselijk gedicht, dat we vonden in een: Opera Omnia van *De Bils*, te Amsterdam aanwezig. We geven het als 3e bijlage.

Het pamflet van *Jan van Horne*, ter verdediging van zijn gelijknamigen oom, den Leidschen hoogleeraar, tegen *Zas* geschreven, is ons onbekend. De tweede Amsterdamsche Buuren-Kout etc. p. 39.

[4]) *Fr. de le Boe Sylvius*. Disputatio de vasis lymphaticis etc. 1660.

[5]) *Fr. de le Boe Sylvius*. Opera etc. p. 6. § 22. (Praefatio).

[6]) *P. J. Blok*. l. c. p. 57, 58, 59.

cadavers. Hij deelt mede, dat DE BILS nog steeds geen 4800 nieuwsgierigen à *f* 25 had kunnen ontdekken. Ook kreeg DE BILS geen steun van de Staten-Generaal, de Staten van Holland of de Academies.

Het is wel merkwaardig, dat SORBIÈRE in één adem DE BILS en den grooten CHRISTIAAN HUYGENS noemt; verder constateert hij, dat DE BILS en DESCARTES juist omgekeerd werken: „Il s'y est pris en quelque façon d'une manière toute contraire à celle dont feu Monsieur DESCARTES se prit au reste de la Physique, car il s'est mis à pratiquer la dissection des animaux sans théorie comme l' autre s'appliqua à la theorie sans avoir toutes les expériences qui luy estoient nécessaires."

In den zomer van 1660 werden onderhandelingen[1]) gevoerd over een samenkomst van DE BILS met zijn tegenstanders VAN HORNE en SYLVIUS te Rotterdam,[2]) waarbij dan uitgemaakt zou worden, hoe de lichaamsvochten zich nu werkelijk bewegen. De zaak ging echter niet door, daar men het niet eens kon worden over het uur der demonstratie; de Leidenaars wenschten, in verband met hun praktijk, de samenkomst 's morgens om 10 uur gesteld, doch DE BILS wilde de heeren alleen 's middags ontvangen.

Belemmerend werkte verder de eisch van DE BILS, dat VAN HORNE een hond moest leveren en zich verbinden door zijn handteekening te bekrachtigen, wanneer hem de wrong getoond werd.

GABRIEL CLAUDER[3]) en de latere hoogleeraar te Jena FRIDERICI noemden zich juristen, ten einde, slechts in gezelschap van een amanuensis, tot de cadavers toegelaten te worden. DE BILS klaagde over zijn teringachtig gestel, hij hoestte en was asthmatisch, naar zijn meening tengevolge van het inademen van giftige stoffen bij het ontleden.[4])

SAMUEL MOERESIUS[5]) bezocht DE BILS in Augustus 1660 en vond hem ook ziek te bed tengevolge van den catarrh.

HENRICUS à MOINICHEN[6]) was zeer onvoldaan, toen DE BILS in September 1660 weigerde hem alles in een hond te demonstreeren. DE BILS gaf zich voor ziek uit, zonder het te zijn. Na zijn vergeefsch bezoek schijnt MOINICHEN eenigen tijd met DE BILS gecorrespondeerd te hebben, zonder dat het echter tot een demonstratie kwam.

Ook STENO[7]) bezocht in het najaar Rotterdam.

Ondanks het geringe succes te Rotterdam, schijnt DE BILS toch nog eenige hoop te hebben gehad op een betere toekomst. Hij maakte

[1]) *Fr. de le Boe Sylvius.* Opera etc. Praefatio. § 26.
Stephanus las de brieven tusschen *Sylvius, Van Horne, De Bils* en *Rijkewart* op 19, 20 en 21 Juni 1660 over deze quaestie gewisseld. *N. Stephani, Castigatio* etc., p. 37.

[2]) Volgens *Sorbière* was de Leidsche hoogleeraar *J. A. van der Linden* een aanhanger van *De Bils.* (*P. J. Blok.* l. c. p. 63.)

[3]) *G. Clauderi.* Methodus balsamandi etc. p. 136, 137.

[4]) Reeds vroeger sprak *De Bils* over het „peryckel van syn leven" aan zijn kunst verbonden. *L. de Bils.* Vertooch etc., brief aan *Pieter Buysse.*

[5]) *A. Deusingii.* Appendix etc. p. 64.

[6]). *Th. Bartholini.* Responsio de Experimentis Anatomicis Bilsianis etc. Opuscula Nova Anatomica etc. p. 530-532.

[7]) *Th. Bartholini.* Responsio de Experimentis etc. p. 532.

ten minste nog in het geheel geen aanstalten om weer naar Sluis terug te keeren. Den 16 Juni 1660[1]) machtigde DE BILS zijn vrouw al zijn geldvorderingen te innen, zijn landen te verpachten „ende specialyck mede noch te vorderen uyt handen van JAN BOUTERS, Baljuw[2]) der heerlyckheden van Coppensdamme voornoemt den segele en seecker renteboeck van deselve heerlyckheeden dienvolgende te innen ende ontfangen de penninck renten marctgelden ende andere vervallen ende incompsten van dien in synen name alsnoch oock copie autentycq uyt seeckere charter in dato den XIIen Meert XIIIIc ses ende dartich copie uyt het denombrement van hem heer comparant in dato den 5 Juny XVIc twee ende dartich ende noch eene in dato den XIIIen Mey XVc een ende vyftich."

Den 15 Juli 1660[3]) machtigde DE BILS zijn vrouw nogmaals geld op te nemen, ditmaal drie tot vijf duizend gulden, de het vorig jaar door zijn vrouw geleende *f* 5000 schenen al weer uitgeput te zijn.

Den 21 October 1660[4]) werd MR. FRANÇOIS LE FEBURE gemachtigd 600 ponden Vlaamsch te leenen en zijn vorderingen in de heerlijkheid van Coppensdamme te innen.

Waarschijnlijk was DE BILS' vrouw, na in het voorjaar[5]) naar Sluis te zijn vertrokken, weer teruggekeerd naar Rotterdam.

Aan de uitnoodiging den wrong te komen bezien, is door velen gevolg gegeven (Zie p. 24 en De tweede Amsterdamsche Buuren-Kout etc. 47, 48.)

Nog in 1660 trad de Groninger hoogleeraar DEUSING openlijk op als aanhanger van DE BILS in een aan BARTHOLINUS opgedragen geschrift.[6])

Ongeveer tegelijkertijd trad de groote THOMAS BARTHOLINUS[7]) in het strijdperk. Behalve op balsemingsgebied presteerde DE BILS niets. Diens geldzucht en arrogantie werden sterk veroordeeld.

ZAS[8]) kwam spoedig hiertegen op in een brief vol hatelijkheden aan het adres van BARTHOLINUS. Hij daagt BARTHOLINUS uit naar Holland te komen, om zich daar te meten met DE BILS, natuurlijk in tegenwoordigheid van eenige „personen van State". Ook wil DE BILS, door den Koning genoodigd, wel naar Denemarken komen. (p. 7)

Wat DE BILS' geldzucht betreft, ook BARTHOLINUS wordt beloond voor zijn werk, „en ryd gij niet al reede op de rijke renten des Rijkx? ende en hebt gij noch dagelijx niet te verwachten den Oliphant of eenige andere waardigheden." (p. 8.)

---

[1]) Protocol van den Notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. Deel 8 acte 543.

[2]) In de Coutumes des Pays et Comté de Flandre T. VII. vindt men Coppensdamme genoemd onder de „Seigneuries, ayant toutes des hôtes, bailli et greffier".

[3]) Protocol van den Notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. Deel 8 acte 547.

[4]) Protocol van den Notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. Deel 8. acte 549.

[5]) 23 Mei 1660 was ze te Sluis getuige bij den doop van de naar haar, *Elysabeth*, genoemde dochter van *Cornelia van Penen* en den burgemeester *Aernout Weyts.*

[6]) *A. Deusingii.* Dissertatio epistolica de hepatis officio. Groningae 1660. Zie over *Deusing: J. Banga.* Geschiedenis etc. p. 350.

[7]) *Th. Bartholini.* Specilegium secundum etc. 1660 cap. VII.
Over *Bartholinus* leze men: *V. Maar. Thomas Bartholinus* 20 October 1616-4 December 1680. An appreciation. Janus. 1916. p. 273.

[8]) *N. Zas.* Brief aan Den Grooten *Th. Bartholinus* etc. 30 Januari 1661; in het Latijn vertaald door „*Philalethius*".

ZAS eindigt met dezen fraaien zin: „Weetet mijn Heere, dat indien het mijne geringheid paste zoo groff met zoo grooten man te scherssen, als u Ee. met DE BILS en andere Grooten doet, dan zoude ik durven zeggen, dat de Vasa lymphatica, voor die tijd, den Heer Professor BARTHOLIJN Lymphaticum gemaakt hebben, als hij den grooten Amsterdamschen Konstenaar Jonkheer LOWIJS DE BILS den Koninglijken Edelman, zoo schoffierelijken aantaste, ende voor de geheele Werelt zoo vijleiniglijken in aangezichte spoog." (p. 21.)

CHARISIUS, de Deensche gezant te 's-Gravenhage, zond dit geschrift van ZAS aan BARTHOLINUS[1]) en deze haastte zich een antwoord in het licht te geven, gedateerd 18/28 Februari 1661.[2]) Hij weigert hierin de uitnoodiging met DE BILS kennis te maken, aan te nemen, zoolang de Leidsche professoren zoo ongunstig over hem oordeelen. Te Rotterdam zal wel geen hondengeblaf meer klinken, schertst hij als antwoord op ZAS' mededeeling, dat DE BILS behalve 60 menschelijke cadavers reeds meer dan 1000 honden ontleed zou hebben.[3]) Een meer geleerd iemand zou met heel wat minder slachtoffers veel meer hebben kunnen bereiken dan DE BILS. (p. 8.) Alleen het balsemen van DE BILS roemt hij. (p. 18)

OLAUS BORRICHIUS[4]) bezocht juist in deze dagen DE BILS, door bemiddeling van diens vriend DR. ANGUILLES uit Schiedam. DE BILS toonde zijn gebalsemde cadavers en verrichtte een sectie op een hond. Hij verklaarde niet met alles accoord te gaan, wat ZAS in zijn naam had geschreven. Al zou BARTHOLINUS hem willen ontmoeten, dan zou hij toch niets meer toonen, dan hij tot nu toe gedaan had, tenzij men hem de *f* 120,000 betaalde. Na een woordentwist van drie uur, waarbij DE BILS nu eens heftig, dan weer zacht als een lam was, bracht hij zijn bezoeker op beleefde wijze naar de boot.

Nadat DE BILS kennis genomen had van het voor hem vertaalde antwoord van BARTHOLINUS, riep hij zijn vrienden ZAS, JORDAEN, ANGUILLES en anderen bij zich en toonde hun in een vooraf gepraepareerden hond nogmaals den wrong. Hij beweerde binnenkort van de Staten-Generaal toestemming te zullen verkrijgen, een soortgelijke demonstratie te Leiden te houden, teneinde de Leidsche hoogleeraren tot stilzwijgen te brengen.[5])

Eenige dagen later verscheen DE BILS' brief aan BARTHOLINUS, volgens ANGUILLES, VAN HORNE[5]) en BLASIUS[6]) door JORDAEN opgesteld.[7])

In dit geschrift wijst DE BILS er op, dat de zeer groote kosten, aan zijn kunst verbonden, hem dwingen op te treden, gelijk hij doet.

---

[1]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 85. p. 364. 3 Maart 1661.

[2]) „ „ Responsio de Experimentis Anatomicis Bilsianis etc. Dit geschrift zou door *J. L. Blasius*, advocaat te Amsterdam, in het Nederlandsch vertaald zijn. (*Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 19. p. 75. 25 Maart Gregor. 1661.)

[3]) *G. Clauderi* l. c. p. 136 vermeldt het meer bescheiden getal van 200 honden, die *De Bils* tot 1660 zou ontleed hebben.

[4]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 85. p. 364-367. 3 Maart 1661.

[5]) „ „ „ „ „ „ Ep. 91. p. 391-392. 21 April 1661.

[6]) „ „ „ „ „ „ Ep. 19. p. 75. 25 Maart 1661.

[7]) Brief van *Louys de Bils* aan *Th. Bartholijn* etc. 10 April 1661.

Hij beweert, dat zijn geschenken aan Leiden hem, behalve veel arbeid, f 40,000 gekost hebben (p. 6). Nu is hij wijzer geworden en wenscht niets meer te schenken, daar men „na den zwier van 't heden-daagze leven zulken slag van edelmoedigheid voor malligheid houd: ende dat men zulke goede Luiden eer belacht dan bedankt." Hij ontkent zijn stukken op de markt rondgevoerd te hebben. (p. 6).

Het spijt DE BILS, dat hij zijn geheim niet verkocht heeft en met zijn onderneming is begonnen, die hem al weer f 20,000 gekost heeft. „Nu verflauwt den eenen, den anderen trekt 'er gantsch de hand af, en dat verdoemlijk is, (ik spreek van luiden die te Leiden met u eenen tittel voeren) die 't hoogst hadden met mij opgenomen, onderkruipen en benijden mij niet alleen, maar haten mij ook uit al haar hert, omdat zij zien dat ik mijne middelen t' haren gevalle langer niet verspillen, noch haar mijne diergekochte kennis voor niet geven wil." (p. 10).

„De naam van Professor of Doctor heeft noit bij mij meer gegolden als die van een Edelman: en uit kracht van de zelve heb ik tot noch toe overal betuigt dat ik van niemand begeer gehoond te werden." (p. 10, 11.)

Ten slotte wordt BARTHOLINUS nogmaals uitgedaagd zich persoonlijk te komen overtuigen of zich te laten vertegenwoordigen door de „Heeren uit Leiden." DE BILS zal hem anders aan de geheele wereld bekend maken „voor een quaadaardigen, Blooden, Onbedachten Kekelaar, die geerne grooter boosheid plegen zou als hij kan: en wiens Bagatellen in 't toekomende, al de gramschap van een eerlijk Man onwaardig, geen antwoord verdienen moeten." (p. 13.)

BARTHOLINUS reageerde niet op dit geschrift, ofschoon JOH. LEON. BLASIUS[1]) aanbood het antwoord onmiddellijk te vertalen en te publiceeren. Ook VAN HORNE[2]) en G. ROLFINCK[3]) drongen op een antwoord aan, hetgeen wel schijnt te bewijzen, dat ze zich tegenover DE BILS nog niet al te zeker voelden.[4])

N. STEPHANUS[5]) gaf kort hierop een Castigatio in het licht, waarin DE BILS weer van vuile winstzoekerij beschuldigd wordt. (p. 3.) Ware philosophen en professoren verachten het geld, zegt hij (p. 26.)

Deze castigatio werd van vele zijden met gejuich begroet.

BARTHOLINUS[6]) schreef aan STEPHANUS, dat hij zich verder buiten deze zaak zou houden.

In DEUSINGS oud-leerling EVERAARTS[7]), medicus te Middelburg,

---

[1]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 19. p. 75. 25 Maart Gregor. 1661.

[2]) „ „ „ „ „ „ Ep. 22. p. 83. 19/29 April 1661.

[3]) „ „ „ „ „ „ Ep. 26. p. 99. 6 Mei 1661.

[4]) Toch verscheen in het najaar van 1661 nog een weerlegging van *Deusings* geschrift. *Th. Bartholini.* Dissertatio anatomica de hepate defuncto, novis *Bilsianorum* observationibus opposita. Hafniae 1661. Hierin verweet hij o.a. *Deusing* zijn lichtgeloovigheid.

[5]) *N. Stephani.* Castigatio etc. 7/17 Mei 1661. *Olaus Borrichius* berichtte 23 Juli 1661 aan *Bartholinus*, dat velen hem voor den schrijver der Castigatio aanzagen. Dit geschrift ging echter ver boven zijn krachten. (*Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 93. p. 399.)

[6]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 32. p. 114. 13/23 Mei 1661.

[7]) *A. Everardi.* Novus et genuinus hominis etc. 1661.

vond DE BILS echter weer een aanhanger, terwijl in de laatste der beide in 1661 door den Schiedamschen rector GIDEON BUENIUS uitgegeven bundels een nieuw geschrift van DEUSING[1]) verscheen.
Ook verscheen in 1661 het reeds eenige malen genoemde pamflet „De tweede Amsterdamsche Buuren-Kout", waarin DE BILS verdedigd wordt door den „Rotterdammer".

In het jaar 1661 schijnen herhaaldelijk geruchten te hebben bestaan over een verkoopen van DE BILS' geheim.
BORRICHIUS berichtte 20 Maart[2]), dat SYLVIUS en DE RAAI hem hadden medegedeeld, dat een zekere DR. HUBERTUS te Leiden verschillende geheimen van DE BILS ontdekt had, 23 Juli[3]) meldde hij, dat DE BILS twee cadavers verkocht had aan een zekeren hertog CHRISTIAAN voor *f* 16,000, 24 November[4]), dat DE BILS aan een vorst zijn geheim had verkocht, deze vorst had het overgegeven aan BURRHUS te Leiden en BORRICHIUS kende het nu ook. BARTHOLINUS[5]) was hierover zeer verheugd, echter is nooit gebleken, dat het werkelijk het geval is geweest.

Ten slotte heeft DE BILS besloten Rotterdam te verlaten, de stad, waarheen hij vol illusies getogen was en die hem slechts desillusies en groote schulden had gebracht.
BORRICHIUS berichtte 3 Maart 1661,[6]) dat DE BILS nog voor den zomer zou vertrekken; VAN HORNE schreef 30 Juli[7]) d.a.v., dat DE BILS spoedig naar Sluis zou terugkeeren.
HENRY OLDENBURG, de secretaris van de Engelsche Koninklijke Academie, bezocht DE BILS echter nog in den zomer. Hij schreef 3 Augustus 1661 van Rotterdam uit aan CHRISTIAAN HUYGENS[8]): „Monsieur DE BILS me traite icy avec grande humanité, et semble d'entendre tres bien l'Anatomie, et estre resolu de maintenir et de faire bon son party. Il pretend de scavoir exactement le secret de la nutrition, comme aussi de la generation de la semence et de la separation de l'urine et de son passage du foye dans les reins, le temps enseignera tout."
In een notarieele acte[9]), gedateerd 22 September 1661, wordt DE BILS nog als woonachtig te Rotterdam, genoemd.

---

[1]) *A. Deusing.* Appendix etc. 1661.
[2]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 87. p. 374.
[3]) „ „ „ „ „ „ Ep. 93. p. 402.
[4]) „ „ „ „ „ „ Ep. 95. p. 410.
[5]) „ „ „ „ „ „ Ep. 96. p. 414. 30 November 1661.
[6]) „ „ „ „ „ „ Ep. 85. p. 364.
[7]) „ „ „ „ „ „ Ep. 47. p. 195.
[8]) Oeuvres complètes de Christiaan Huygens, publiées par la société hollandaise des sciences. 1890. III. Correspondance 1660-61. p. 310.
[9]) Protocol van den notaris *Leonard van Zijl.* Rotterdam. Deel 13. acte 566. In deze acte worden arbiters aangesteld in het geschil tusschen *De Bils* en den boekverkooper *Jan Neranus* over de door den laatste gedrukte anatomische geschriften van *De Bils.*

BORRICHIUS[1]) deelde 24 November aan BARTHOLINUS mede, dat DE BILS naar Sluis was teruggekeerd, alleen door vreemd geld verrijkt (door verkoop van het geheim aan een zeker vorst).

Toch wordt DE BILS eerst 11 Mei 1662 als te Aardenburg aanwezig vermeld (o.a. 19 Januari 1662 werd zijn functie nog waargenomen door FRANÇOIS DE COOPMAN, burgemeester van de Courpse).

BORRICHIUS[2]) beweert, dat DE BILS nu hoopte op een honorair professoraat te Groningen, door bemiddeling van zijn medestander DEUSING.

Nadat DE BILS Rotterdam had verlaten, maakte hij, waarschijnlijk in het voorjaar van 1662, een reis naar Frankrijk, misschien om eindelijk met zijn broeders tot overeenstemming te komen, hetgeen, beladen met schulden als hij was, wel wenschelijk zal zijn geweest (vandaar wellicht zijn eerst in Mei aanwezig zijn te Aardenburg).

Tijdens de reis, die hij met een voornaam heer uit Brussel volbracht, maakte hij kennis met don LUIS DE BENAVIDES CARILLO Y TOLEDE, marques de Caracena etc., den opvolger van don JAN VAN OOSTENRIJK als stadhouder van de Zuidelijke Nederlanden.

De markies interesseerde zich zeer voor DE BILS, hij woonde eenige demonstraties bij en weldra werden onderhandelingen geopend over aankoop van DE BILS' anatomische collectie te Sluis, ten behoeve van de Academie te Leuven.[3])

In September 1662 was DE BILS te 's-Gravenhage, misschien ter verkrijging van een langdurig buitenlandsch verlof. Hij heeft er nog een of meer publieke demonstraties gehouden.[4]) Den 21 September schreef CHRISTIAAN HUYGENS[5]) aan zijn broeder LODEWIJK: „Je ne scay pas si j'auray du temps pour escrire a Mon Pere parce que Monsieur DE WIT[6]) m'envoye dire si je veux voir anatomiser un chien par le Sieur DE BILS, a quoy je ne dois pas manquer."

Van de vele hoogwaardigheidsbekleeders, die verder aanwezig waren, noemt BORRICHIUS[7]) ons nog den Deenschen gezant CHARISIUS. DE BILS werd zeer bewonderd door de toeschouwers.

Spoedig hierna werd een vijftal gebalsemde cadavers naar Brussel vervoerd, waar DE BILS waarschijnlijk ook reeds ging wonen, daar er kans scheen te bestaan op een professoraat te Leuven.

---

[1]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 95. p. 411.

[2]) „ „ „ „ „ „ Ep. 37. p. 417. 6 Januari 1662.

[3]) Responsio *Ludovici de Bils* etc. p. 12.

[4]) *Paulli* l. c. p. 13 noemt als datum 10 September; twee honden werden gedemonstreerd, de één dood en gepraepareerd, de andere nog levend en juist opengesneden.

[5]) Oeuvres complètes de *Christiaan Huygens* etc. IV. Correspondance 1662-63. p. 324.

[6]) De raadpensionaris *Johan de Wit.*

[7]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 38. p. 172. 22 October 1662.

Aan den Leuvenschen hoogleeraar GERARD VAN GUTSCHOVEN werd opgedragen DE BILS' cadavers te onderzoeken. Onder dagteekening van 4 November 1662 verscheen zijn zeer gunstig luidend verslag.[1])

De Stadhouder stelde nu den Staten van Brabant voor, deze cadavers en het geheim van DE BILS aan te koopen voor de Universiteit van Leuven. Den 12 Juni 1663 werd dit voorstel behandeld en aangenomen, mits aan de voorwaarden van een contract, 18 artikelen tellende, werd voldaan.[2])

Bij dit contract[3]) werd bepaald, dat DE BILS zijn vijf cadavers en zijn geheele wetenschap zou overgeven. Zijn geheim moest hij openbaren aan een door de Staten van Brabant aan te wijzen hoogleeraar en beslist aan niemand anders.

Deze persoon moest in staat zijn, na den dood van DE BILS, diens kunst voort te zetten. DE BILS werd belast met het openbaar onderricht, in de anatomie; de kunst van bloedeloos opereeren moest echter geheim blijven. Het geheim moest door den depositaris in Latijn in duplo worden neergeschreven, voor DE BILS een Hollandsche vertaling. Deze geschriften moesten verzegeld en op twee verschillende plaatsen bewaard worden, ieder afgesloten door twee sleutels, waarvan de ééne bij de Staten, de andere bij de Medische faculteit moest berusten. Bij den dood van één der beide deelgenooten moest een ander benoemd worden. PIETER KAREL DE BILS, zoon van LOUIS had, indien hij zich op de anatomie toelegde, de voorkeur. DE BILS moest zweren, dat hij het geheim niemand had geopenbaard en ook niemand anders zou openbaren dan dengene, die door de Staten daartoe zou worden aangewezen. Ook de depositarissen moesten dezen eed afleggen. De Staten zouden aan DE BILS 22,000 Rijnsche guldens uitbetalen, verder zou hij een salaris genieten van 2000 gulden[4]), welk salaris na zijn dood aan PIETER KAREL zou worden uitbetaald.

DE BILS moest verder het Anatomische Theater te Leuven zooveel mogelijk van praeparaten voorzien, zonder daarvoor extra-inkomsten te genieten, terwijl mogelijke giften van den Koning of van de Staten in korting op zijn tractement gebracht zouden worden.

De bepalingen waren, gezien de groote sommen, waar het om ging, en de verdachte reputatie van DE BILS, niet irrationeel en veel bezwaren zouden ze DE BILS niet hebben opgeleverd.

Er kwam echter iets tusschenbeide, waardoor DE BILS den haat der Katholieken op zich laadde en ondanks den steun van MARKIES DE CARACENA te Leuven onmogelijk werd.

---

[1]) *G. de Gutschoven.* Description etc.

[2]) Responsio *Ludovici de Bils* etc. p. 17-20.

[3]) Den 10 Augustus 1663 deelde *Borrichius* van Londen uit hiervan iets mede aan *Bartholinus.* (*Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. IV. Ep. 92. p. 460.)

[4]) Een geweldig bedrag: *Van Horne* genoot 800 gulden jaarwedde. Zie Dr. *G. Ph. F. Groshans.* Het onderwijs in de Geneeskunde te Leiden in 1663. Tijdschrift voor Geneeskunde 1856. I. p. I.

Den 13 Juli 1663 namelijk, kreeg DE BILS opdracht van de Staten-Generaal het lijk van MARIA MARGARETHA VAN VALCKENISSE[1]) te onderzoeken.

Deze MARIA MARGARETHA VAN VALCKENISSE, Mater van het door de Staten-Generaal te Oirschot getolereerde, in 1642 door SYLVESTER LINTERMANS gestichte Klooster, overleed 5 Februari 1658[2]), nadat zij tijdens haar langdurig geheimzinnig lijden den wensch had uitgesproken, dat haar lichaam na den dood tot olie zou vervloeien. Reeds drie jaar voor haar dood droeg ze de wondteekenen in de voeten.

De in die dagen zeer bekende chirurgijn ARNOLDUS FEY te Oirschot verrichtte kort na haar dood sectie en vond o.a. 3 nagelkoppen[3]) in de galblaas.

Den 17 April 1658 begonnen uit het onbegraven lichaam een bloedig vocht en een olieachtige welriekende substantie te vloeien; van 15 Juni tot 24 Juli d.a.v. vloeide de olie zoodanig, dat zij opgevangen in lijnwaad een aantal fiolen vulde.[4])

Aan deze olie werd een genezende werking toegeschreven, hetgeen spoedig van Oirschot een bedeplaats maakte.

Op last van het Kerkelijk Gezag had 11 Juni 1658 een onderzoek van het cadaver plaats door de Geneeskundige faculteit uit Leuven, bestaande uit de Professoren MICHIEL VAN OPHEM, VOPISCUS FORTUNATUS PLEMP en PIETER DORLIX. Deze Hooggeleerden verklaarden, dat de toestand, waarin het lichaam verkeerde, aan de werking eener Hoogere Macht moest worden toegeschreven.

In 1660 werd het cadaver, dat 24 Juli 1658 ter aarde was besteld, op last van den Provinciaal definitor van België weer opgegraven: het werd nog onbedorven gevonden.

---

[1]) Zie: La Divine Providence cachée et manifeste en la vie de la V. Mère Soeur *Marie Marguerite des Anges*, réligieuse carmélite dechaussée, fondatrice et première supérieure du couvent des Carmélites d' Oirschot, par Messire *Jean Joseph de Loyac*, protonotaire du *S. Siège*, conseiller du Roi en ses conseils, son aumônier et prédicateur ordinaire, abbé de N. Dame de Gondon. Paris. 1661.

Mgr. de Ram. Notice sur la *Vénérable Marie Marg. des Anges.*

Vie de la mère *Marie-Marguérite des Anges*, religieuse Carmélite et fondatrice du couvent d' Oirschot dans le Brabant hollandais. Paris 1870.

Historie of Verhaal van Saken van Staet en Oorlogh. *L. van Aitzema.* deel X. 's Gravenhage. 1665. p. 688.

Hollandtze Mercurius 1663.

Hedendaagsche Historie of tegenwoordige Staat van alle volkeren. deel XII. Amsterdam. 1751. p. 108.

J. F. Foppens. Historia episcopatus Silvaeducensis. Bruxellis. 1721. p. 315.

Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken 1864. p. 1.

J. C. A. Hezenmans. 's Hertogenbosch van 1629 tot 1798. 's Hertogenbosch. 1899. p. 187-226.

Resoluties Staten Generaal: 13, 23, 24, 25, 26 Juli, 9 en 14 Augustus 1663.

Secreete Resoluties Staten Generaal: 20, 29 Juni, 2, 13, 23, 25, 26 Juli, 8, 9 en 14 Augustus 1663.

Archief Staten Generaal. Liassen loopende. 1663 fo. 330, 372, 392, 394, 397.

[2]) Niet 5 Februari 1656 zooals o.a. *Fokker* l. c. p. 39 opgeeft.

[3]) *De Ram* l. c. p. 16, 17. De zusters hadden het verzoek daartoe gedaan, daar het lichaam zoo zwol.

[4]) Van die gevulde fiolen zijn nog een viertal aanwezig in de pastorie te Oirschot en een bij de Karmelitessen te 's Hertogenbosch. Van den Zeer Eerwaarden Heer *H. C. N. Freijssen*, pastoor te Oirschot, ontvingen we een gedeelte van den inhoud van één dezer fleschjes ter onderzoek.

Het lichaam werd niet weer begraven en de bedevaartgangers stroomden weer toe.

Dit werd den Staten-Generaal ten slotte wel wat al te bar en 29 Juni 1663 besloten ze in 't geheim tot opsporing van het lijk.

De agent HARTOG MOERKERCKEN werd 2 Juli met een groote volmacht uitgezonden en in den vroegen morgen van den 10 Juli werd het klooster door ruiterij omsingeld; na lang zoeken vond men eindelijk het lijk onder een bed verborgen. Het werd naar s'-Hertogenbosch vervoerd en daar op het stadhuis in bewaring gegeven.

MOERKERCKEN berichtte den goeden uitslag van zijn onderneming aan de Staten-Generaal en deze besloten 13 Juli: „Gelesen seeckere memorie van den Agent HERTOCH MOERKERCKEN, houdende in effect dat hij ingevolge van seeckere secrete resolutie van den 2den dezer gevolgt op haere H. M. autorisatie vervat in derselver secrete notulen van 29 Juni lestleden, den 9den deser uyt het clooster te Oirschot het doode lichaem van wijlen Juffrouw VALCKENISSE, daermede verscheydene superstitiën gepleecht wierden, gelicht hadde ende den 10den daeraenvolgende op het stadhuys van 's Hertogenbosch aen de schepen aldaer opgeleverd. Wordt gelast aan LODEWIJK DE BILS, Heer van Coppendamme, baljuw van Aerdenburg, sich terstond derwaerts te begeven om het zelve met andere geneeskundigen, waaronder eenigen van den Roomschen godsdienst, in tegenwoordigheid van gemachtigden der stedelijke regeering te bezichtigen en zijne gedachten daarover aen H. H. M. te doen kennen."

Aan dezen last gaf DE BILS gevolg en hij reisde in gezelschap van zijn vriend GERARD VAN GUTSCHOVEN naar 's Hertogenbosch, waar 20 Juli het onderzoek plaats vond in tegenwoordigheid van leden der magistraat en van 13 geneeskundigen, van wie 8 van de Hervormde en 5 van de Katholieke gezindte[1]).

Hieronder volgt het nog in het Rijksarchief te 's Gravenhage aanwezige verslag[2]).

„Door ordonnantie van Haere Hoog: Mogd. Heeren Staeten generael der vereenigde Nederlanden van date 13 Julij 1663, hebbe ick onderschreven op het Stadt Huijs van Schertogen-Bosche ter bijwesen van de Heeren gecommitterden, soo uijt de magistraet aldaer, als eenige Doctoren ende experte Chijrurgijens der voorsz. Stadt, waeronder eenige van de Roomsche ghesinden waren, ghevisiteert ende besichgtigh het doot lichaem van wijlen Jonff^we VALKENISSE eertijdts nonne ende moeder in het Clooster van Oirschot, ende 't selven bevonden als volght:

1. In den Eersten hebbe het voorsz. lichaem gevonden in de kamer der Heeren Schepenen der Stadt Sertogenbosch, in eene geslote kiste liggende op een roode matras met lijne ende sijde doeckskens in forme van een noneken gepaleert; aengezicht, handen ende voeten bloot sijnde.

2. de geur van het selve lichaem was onliefelyck als gemeluet houdt, oft wel als doots beenderen die men versch uijt de graeven worpt.

[1]) Eerst 6 Mei 1665 zonden de Staten-Generaal *De Bils'* declaratie naar den Raad van State „om te visiteeren examineeren ende liquideeren."

[2]) Liassen loopende. 1663. fo. 397. afgedrukt in Hollandtze Mercurius Julius 1663. p. 96 en in *L. van Aitzema.* l. c. p. 689.

3. terwijlen men besig was om het lichaem ontrent de Borst ende hals tontdecken, soo liepen uijt de doeckskens eenige klijne vliegskens in forme van mier-vliegskens, als men gewoonelyck bevindt uijt de vermeluede dootsbeenderen te loopen.

4. Het lichaem eerlyck ondeckt synde, hebbe gevonden de huyt van de borst ende buijck in de lengde ende dwars opengesneden, ende toegenaijet, het lichaem soo uijtgeteert, ende verdoort, dat over al de huijt starck verrompelt anders niet en bedeckte als de beenderen sijnde oock bevonden dat de vingeren aen handen en voeten styff sijn en onbeweggelijck.

5. Het Couleur, soo vant aengesicht, als andere partyen was bruijn, bleeck vael, ende swartachtig gepleckt.

6. Het lichaem ontnaet synde hebbe gevonden t' selve ontroeft te sijn van het geheel ingewant, allen de borstplaete daer in liggende, ende over al bestroijet met een bruijn doncker poeder van alssem knopkens ofte eenige andere, gemengt met vermeluet vlees van de binneste bedorve partyen: seer onlifelijck van geur, als boven, ende oock van de voorseyde vliegskens gevende.

7. hebbende het bekeneel af gesaeght, werden de herschene bevonden seer nae heel vermeluet ende vol klyne verdroogde maekens.

8. is mij getoont geweest een silver flesken hertsgewijs geformeert de groote van een palm van voorens met een vinsterken open gaende, ende in het selve niet vindende, hebbe t' selve geroocken ende gaf de geur van menschenvet.

Uijt allen het welcken anders niet te besluijten en is (myns oordeels) als dat het Lichaem door practijcke van menschen tot nu toe ten deele van de volcome verotting bewaert is, ende soo der anders niet toe gedaen en wort, dat het resterende, in den tijt van een jaer luttel min ofte meer van gelycken heel vermeluen ende vergaen sal.

De vetticheyt ofte olie daer het flesken naer geurde is anders niet als merg van de beenderen ende ander vet met de vergande vogchtighijt van het voorseijde lichaem allengskens wt sypende, alsoo bevonden binnen Schergtoghen-Boos den 20 Julij Anno 1663.

(get.) LOUIS DE BILS de Coppensdamme.

Ondeschreve met occasie hebbende vergeseltschapt mijn heer DE BILS tot Schertogenbosch, ende van de heeren van de Magistraet aldaer versoght synde om met de andere heeren voorensgemeldt het bovengemeldt lichaem te visiteeren, ende daer over mijn oordeel te geven, onderteekene het selven hier boven gesteldt behalve dat den tydt van t' voordere bedervinge soo nau niet en kan genomen worden.

(get.) G. VAN GUTSCHOVEN, Matheseos et Anatomiae Professor Regius in Universitate Lovaniensi.

Verclaren wij ondergeschreven dat de getuygenisse van den heer DE BILS ende specialyck mede van den heer GUTSCHOVEN waerachtich is redenen van welweetenheyt gevende dat sulx ons claerlyck is gebleken op date voorsz.

(get.) FLORENTIUS SCHUYL. Professor philosophiae[1])

[1]) In 1665 benoemd tot Hoogleeraar te Leiden.

G. DE COCK V. KERCKWIJCK M.D. Prim., G. VAN LIEBERGHEN M.D., J. RANSECREMET M.D., TUDERT D.M., G. PAULI, CORNELIS LEMANNS M.D., HENRICUS HAMEL M.D., JOHAN VAN DRIEL Chirurgijn, JAN SCHOTELMANS Chirurgijn, GERARDUS SCHONEUS Chyrurgijn, SIBRAND BANGA Chirurgijn.

Onder welcke voorsz. doctors en chirurgijns bij heeren Schepenen geassumeert drie doctoren syn ende twee chirurgijns van de roomsche gesinte, desen 21 July 1663.

(get.) CHRISTIAEN VAN BERESTEIJN."

De uitkomst van dit onderzoek was dus wel anders dan die van 1658 en 1660. De verklaring hiervan kan, dunkt ons, misschien gevonden worden door aan te nemen, dat de chirurgijn ARNOLDUS FEY[1]), te Oirschot, bij de sectie, drie dagen na den dood verricht, wegens de sterke zwelling van het cadaver de ingewanden verwijderd en enkele balsamica aangewend heeft.[2]) Dit zou zeer begrijpelijk zijn, daar MARIA MARGARETHA VAN VALCKENISSE wenschte niet begraven te worden, voor een van haar broeders uit Engeland teruggekeerd zou zijn. Van een echte balseming kan geen sprake zijn: de uitvoerig beschreven verschijnselen, aan het lijk waargenomen, pleiten sterk daartegen doch wijzen meer op een overgang in adipocire. Is dit laatste werkelijk het geval geweest, dan kunnen we ons geheel vereenigen met de door DE BILS gegeven verklaring van het ontstaan der olie. De uitslag van het nog niet beeindigde onderzoek der olie zal hier misschien de beslissing brengen; later hopen we uitvoeriger hierop terug te kunnen komen.

Den 4 Augustus 1663 verklaarden de zusters van het klooster, dat FEY de ingewanden weder op hun plaats gelegd, en de incisie gesloten had met gewoon linnen garen en met een gewone naald. Dit garen was gebroken, toen het lijk verdorde en de huid kromp, waardoor een opening ontstond; niemand nam echter de ingewanden er uit, ze waren nog aanwezig, toen het cadaver 10 Juli 1663 uit het klooster verwijderd werd. In al die vijf jaar hadden de zusters geen vliegjes uit lichaam en kleeren zien loopen.

Hoewel we aan deze verklaringen, door leeken gegeven, niet veel waarde kunnen toekennen, willen we de mogelijkheid, dat FEY inderdaad geen ingewanden verwijderde, niet buitensluiten, al lijkt het ons in dat geval vreemd, dat DE BILS geen herkenbare resten er van vond.

De overgang in adipocire is ook dan echter mogelijk.

Aan het rapport van DE BILS c.s. kan, naar ons voorkomt, niet getwijfeld worden.

---

[1]) Over dezen *Fey* zie men: *Corn. Bontekoe.* Alle de werken. 1689. I. p. 69, Dr. *A. A. Fokker.* Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde 1861. p. 463, Dr. *R. Krul.* De Tijdspiegel 1898. II. p. 53, De Navorscher 1871. p. 326, 599, Oude Tijd 1873. p. 50, Jhr. *C. A. van Sypesteyn.* Nederland. 1873. II. p. 97, *J. A. Coppens.* Nieuwe beschrijving van het Bisdom van 's Hertogenbosch. III. 2de afd. p. 165.

[2]) *Fey* beweert de ingewanden er in gelaten en slechts een handvol alsem en komijn gebruikt te hebben. (*De Ram* l. c. p. 16, 17.)

De Katholieken waren, zooals te begrijpen is, hevig verbolgen over deze „grafschennis".[1])

Den 23 Juli ontvingen de Staten-Generaal een schrijven van de schepenen van 's Hertogenbosch, dato 21 Juli, waarbij het verslag van DE BILS was gevoegd. Zij gelastten nu „het lichaam van Juffr. VAN VALCKENISSE bij nacht in alle stilte en secretesse te doen begraven, in eene kerk, op eene eerlijke en verzekerde plaats".

Het „advis" van DE BILS werd in de „secreete kasse" opgesloten om bewaard te worden.

Den 25 Juli 1663 gewerd den Staten Generaal een door Graaf D'ESTRADES, Ambassadeur van Frankrijk namens de Koningin-Moeder, en door Don ESTEVAN DE GAMARRA, Spaansch gezant, ondersteund verzoek van PHILIPS VAN VALCKENISSE, eersten secretaris van Antwerpen, om zijn zuster bij haar voorouders te doen begraven. Den 26 Juli 1663 besloten de Staten dit verzoek af te wijzen.

De doopskapel van de St. Janskerk werd uitgekozen, daar deze door een stevig hek van het overige deel der kerk was afgesloten en in den nacht van Zaterdag 4 op Zondag 5 Augustus 1663 had de begrafenis met eenige plechtigheid plaats. De kist werd neergelaten, nadat het lijk aan de daarbij tegenwoordige schepenen was vertoond. Den 9 Augustus ontvingen de Staten-Generaal een op den 8 Augustus geschreven verslag van de schepenen. Dit werd ook in de „secreete kasse" geborgen. 14 Augustus wezen de Staten aan MOERKERCKEN 100 ducatons toe voor de door hem bewezen diensten.

In Augustus 1663 werd den Karmelitessen door de Staten-Generaal gelast het land te verlaten.

In 1795 wilden eenige Katholieken het skelet van MARIA MARGARETHA opgraven, doch vonden slechts de beide onderbeenen, welke in het klooster te Leefdaal bij Leuven als reliquie werden gedeponeerd.

DE BILS keerde waarschijnlijk dadelijk weer naar de Zuidelijke Nederlanden terug, waar een zeer schoone toekomst hem scheen te wachten. Met den heftigen wetenschappelijken strijd, door hem opgewekt, liet hij zich niet in. DEUSING[2]) en de Middelburgsche medicus EVERARD verdedigden zijn beginselen tegen de vele aanvallers. Zooals uit de reeds in deel I door ons besproken werken en de vele brieven uit de Centuria IV van BARTHOLINUS blijkt, was nagenoeg de geheele wetenschappelijke wereld bezig uit te maken,

---

[1]) Nog in de moderne literatuur vindt men deze ontstemming terug en het is vooral *De Bils*, die het dan moet ontgelden. Natuurlijk is hij weer de kwakzalverbedrieger. *Hezenmans* vooral vermeldt een groot aantal feitelijke onjuistheden.

[2]) *De Bils* zou aan *Barbette* verteld hebben, dat *Deusing* hem slecht kon verdedigen, daar hij zijn experimenten niet kende. (*Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 47. p. 196. 30 Juli 1661.) Volgens *Sylvius* had *Deusing* nooit eigenhandig een cadaver geopend. (*Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 85. p. 365. 3 Maart 1661. *Deusing* en *De Bils* schijnen elkaar nooit ontmoet te hebben.

of DE BILS' physiologische theorieën juist waren of niet, terwijl vele anatomen zich met ijver op het balsemen toelegden.

Al spoedig bleek, dat DE BILS' kansen te Leuven aanmerkelijk gedaald waren. De markies DE CARACENA steunde hem wel zooveel mogelijk, maar het Katholieke Leuven, dat van den beginne al geaarzeld had een geloovig orthodox protestant[1]) in zijn midden op te nemen, was hem na de quaestie-VALCKENISSE geheel vijandig gezind. Buitendien waren de hoogleeraren in de geneeskunde, wier verklaring van 1658 hij belachelijk had gemaakt, natuurlijk ook niet in een vriendelijke stemming.

DE CARACENA bracht 18 Augustus 1663 eenige wijzigingen in het contract, door de Staten van Brabant opgemaakt. De depositaris van het geheim zou worden benoemd door den Koning of zijn plaatsvervanger uit een voordracht van drie bekwame ontleedkundigen, door de Staten in te dienen; verder moest DE BILS den eed afleggen in handen van den landvoogd of van een daartoe gemachtigde. (p. 20.) [2])

Den 13 September 1663 vereenigden de Staten en DE BILS zich met deze wijzigingen. (p. 20.) Blijkbaar deed de tegenwerking zich reeds voelen, want eerst 24 October 1663 benoemde de stadhouder uit de voordracht van drie anatomen, GERARDUS VAN GUTSCHOVEN, VOPISCUS PLEMP en PETRUS DORLIX, den eerstgenoemde tot depositaris van DE BILS' geheim. (p. 27, 28.)

Tevens ontving de thesaurier VAN ASSCHE van de Staten bevel de helft der *f* 22.000 uit te betalen, zoodra DE BILS aan de bepalingen van het contract zou hebben voldaan.

DE CARACENA had ondertusschen een Koninklijk diploma weten te verkrijgen, gedateerd 23 November 1663. Hierin werd DE BILS naast VAN GUTSCHOVEN als docent in de anatomie te Leuven aangesteld, terwijl werd aangedrongen op het staken van de belemmerende handelingen, die DE BILS de nakoming van het contract onmogelijk maakten. De jaarwedde werd bepaald op *f* 2000 en DE BILS moest in handen van PHILIPS WILLEM VAN STEENHUYS, Kanselier van Brabant, den eed afleggen, waarin hij belooft zijn in het contract genoemde plichten trouw waar te nemen.[3]) (p. 28, 29, 30.)

Den 26 November 1663 reeds legde DE BILS dezen eed af.

Den 2 December legde DE BILS den eed, in art. 11 van het contract geëischt, af in handen van den Abt LEBERT in tegenwoordigheid van afgevaardigden der Staten van Brabant. (Deze eed hield in, dat hij zijn geheim aan niemand had geopenbaard en aan niemand zou openbaren, behalve aan den depositaris.) (p. 21.)

Den 4 December drong DE CARACENA bij de Staten aan op uitvoering van de contractsbepalingen; ook de finantieele quaestie scheen hij niet te vertrouwen: 22 Januari 1664 tenminste volgde zijn bevel aan de Staten de 22,000 Rijnsche guldens bij den consularius VAN

---

[1]) *A. Deusingii.* Appendix etc. p. 74.

[2]) Deze en volgende opgegeven pagina's hebben betrekking op de Responsio *Ludovici de Bils* etc. Een onderzoek der Belgische archieven was ons onmogelijk.

[3]) *Fokker* l. c. p. 42. beweert, dat uit dit diploma blijkt, dat *De Bils* als assistent en niet als hoogleeraar werd aangesteld; naar ons voorkomt ten onrechte. *De Bils* werd naast *Van Gutschoven* benoemd, verder is er sprake van de eer, rechten, voorkeuren, aanbevelingen, privilegiën, voordeelen, belangen aan zijn ambt verbonden.

GUTSCHOVEN te deponeeren, opdat DE BILS zeker zou zijn van de uitbetaling. Den 1 Februari brachten de Staten dit bevel aan den thesaurier VAN ASSCHE over. (p. 22.)

DE BILS werd echter nog steeds niet in de gelegenheid gesteld de voorwaarden van het contract na te komen. In een smeekschrift aan DE CARECENA beklaagde hij er zich over, steeds ontwijkende antwoorden van de Staten te ontvangen. Hij bood nu aan, dat VAN GUTSCHOVEN, na de geheimen op schrift te hebben ontvangen, aan den Stadhouder en de doctoren L' ESPIERRE en OVERDAET, in een hond alles zou demonstreeren, wat DE BILS vroeger had getoond. (p. 23.)

Legde VAN GUTSCHOVEN dan den in art. 15 van het contract geëischten eed[1]) af en verklaarde de Stadhouder alles gezien te hebben, wat DE BILS hem vroeger getoond had, dan meende DE BILS ruimschoots aan alle verplichtingen voldaan te hebben en recht te hebben op de uitbetaling van de gecontracteerde som. (p. 23.)

Den 31 Maart werd het smeekschrift van DE BILS aan den secretaris der Staten, BOUTON, gegeven en in de Statenvergadering behandeld. Bij de voorgestelde demonstratie wenschte deze echter nog de aanwezigheid van gedeputeerden der Staten en van de hoogleeraren PLEMP en DORLIX.

Bevel tot uitbetaling zou worden gegeven, nadat de kunst gebleken was te zijn, zooals DE BILS voorgaf, VAN GUTSCHOVEN deze begrepen had en opereerde als DE BILS, getuigenis hierover door de hoogleeraren was gegeven, DE BILS zijn cadaver had overgegeven aan de Leuvensche Academie en aan de andere bepalingen van het contract had voldaan. (p. 24.)

De zaak kreeg nu eindelijk voortgang: reeds was VAN GUTSCHOVEN, gedurende de wintermaanden, door DE BILS onderricht. Den 2 Januari 1664 schreef DE BILS uit Leuven aan BOUTON, dat VAN GUTSCHOVEN en hij hard werkten en reeds verschillende operaties, zoowel in 't publiek als privatim, hadden gedaan. Zij waren nu een menschelijk cadaver wachtende. Bij de sectie hoopte hij ook BOUTON uit te noodigen[2]). Een en ander had echter DE BILS' salaris reeds verslonden en hij wendde zich nu tot BOUTON, daar de thesaurier VAN ASSCHE hem niet welgezind was. (p. 35.) Blijkbaar had DE BILS toch reeds salaris genoten.

Gedurende zijn verblijf te Leuven moest DE BILS vele onaangenaamheden van zijn tegenstanders ondergaan. Hij vertrok dan ook zoo snel mogelijk weer naar Brussel en alleen vele dreigementen konden hem er in Maart toe brengen naar Leuven terug te keeren, ten einde een onaangename opdracht te vervullen.

Een zekere Graaf HAUTREPPE was overleden en had in zijn testament van 28 November 1663 bepaald, dat hij na zijn dood door DE BILS, volgens de dezen alleen bekende bijzondere methode, gebalsemd wenschte te worden.

DE BILS eischte voor deze balseming *f* 6000, de executeurs-testamentair

[1]) Deze eed hield in, dat de kennis verworven was en geheel op schrift gesteld.

[2]) *De Bils* deelt op een andere plaats mede, dat dit lijk, drie maanden na den dood in Maart, gedurende 5 tot 6 weken als versch ontleed werd in tegenwoordigheid van den Markies de *Caracena*, afgevaardigden van de Staten van Brabant en zeer geleerde geestelijken en politici, benevens een groot aantal buitenlanders. (p. 15, 16.)

weigerden hierop in te gaan en de theologische en juridische faculteit bepaalden, dat, na sectie tot opsporing van de doodsoorzaak, het lijk op de gewone snelle wijze zou worden gebalsemd tegen vergoeding van *f* 300.

Eerst nadat dit geschied was, vernam DE BILS, dat de graaf de bijzondere methode geëischt had en toen bovendien zijn tegenstanders de mare verspreidden, dat de graaf voor eeuwig gebalsemd was volgens DE BILS' methode, diende DE BILS 14 Maart bij den Senaat een verzoek in tot publicatie van het betreffende deel van het testament en tot vergunning voor het opnieuw balsemen van het lijk. Dit verzoek werd echter 3 Mei 1664 afgewezen. (p. 40, 41, 42, 44, 45.)

Den 16 April 1664 had ondertusschen de officieele overdracht van het geheim plaats voor den notaris A. D. COSTER[1]) te Brussel. DE BILS overhandigde aan den notaris het eigenhandig geschreven en onderteekende anatomisch geheim, voorzien van drie zegels van den notaris LEONARDUS VAN ZIJL te Rotterdam. Het pakje werd geopend en het geschrift ter hand gesteld aan VAN GUTSCHOVEN. De notaris verwijderde zich en even later ook DE BILS, VAN GUTSCHOVEN werd 11 minuten alleen gelaten, toen verklaarde hij, dat hij de scriptie geheel had gelezen en begrepen en dat hierin de juiste methode van opereeren met en zonder bloedverlies was beschreven en dat op die wijze de fijnste deelen des lichaams konden worden nagegaan. (p. 31.) VAN GUTSCHOVEN kende den inhoud natuurlijk reeds, anders zou de conclusie wel wat snel genomen zijn.

Den 28 April geschiedde te Brussel de geëischte proefsectie en gaven P. DORLIX en ADR. WOLFFS een getuigschrift, dat VAN GUTSCHOVEN hen eenige honden-cadavers had getoond, volgens de regelen der kunst ontleed, en daarin, op geheel nieuwe en ongehoorde wijze en zonder eenig bloedvergieten, verschillende tot nu toe aan allen onbekende deelen had gedemonstreerd.

De doctoren I. DE L' ESPIERRE en L. OVERDAET verklaarden hetzelfde en bovendien, dat deze demonstratie geheel gelijk was aan die van DE BILS.

Dienzelfden dag legden DE BILS en VAN GUTSCHOVEN den eed volgens art. 15 af, 5 Mei de laatste bovendien dien volgens art. 11 en 12. (p. 24 en 25.)

Reeds 1 Mei nam de Medische faculteit te Leuven de vijf cadavers in ontvangst, den volgenden dag gelastte DE CARACENA den Staten de *f* 22,000 te doen uitbetalen, hetgeen 5 Mei geschiedde. (p. 25, 26, 27.)

Den 3 Mei schreef VAN GUTSCHOVEN aan DE BILS, die blijkbaar weer snel uit Leuven verdwenen was[2]), dat voor zijn cadavers geen plaats was in het Anatomisch Theater (wel weer een typeerend bewijs

[1]) Het protocol van dezen notaris is te Brussel niet meer aanwezig.

[2]) In *De Ram* l. c. p. 24 komt een andere lezing voor. *De Bils* zou plotseling uit Leuven verdwenen zijn met medeneming van het geld en een aantal praeparaten van *Van Gutschoven*, zonder zijn geheimen aan den laatste te hebben medegedeeld. Uit den beschreven loop der onderhandelingen, hoewel door *De Bils* zelf vermeld, blijkt wel, dat deze voorstelling onjuist is; zoo onnoozel was de medische faculteit te Leuven toch niet. *De Ram's* bewering steunt op een naamloos geschrift.

Ook deelt *De Ram* mede, dat er in 't geheel geen sprake was van geloofshaat, al lezen we in den, ook door *De Ram* afgedrukten, dankbrief, 7 Mei 1664 door de medische faculteit aan *De Caracena* gezonden, dat *De Bils*, als protestant, niet te Leuven kan getolereerd worden.

van de welwillende medewerking der faculteit, die de bewonderenswaardige kostbare praeparaten achterstelde bij de aanwezige rariteiten.)

VAN GUTSCHOVEN merkte verder op, dat de theologische bezwaren slechts pro forma waren[1]). (p. 35.)

Tegen den zomer keerde DE BILS waarschijnlijk naar Sluis terug.

Den 24 Juli 1664 schreef VAN GUTSCHOVEN uit Brussel aan DE BILS, dat de medici hem met ongeduld verwachtten. Hij raadde hem echter af te komen, daar de stadhouder afwezig was. Den 21 Augustus d.a.v. verzocht hij DE BILS te komen: de theologische professoren zouden wel moeten toegeven[2]). (p. 35.)

DE BILS voldeed echter niet aan die uitnoodiging, daar hij voor zijn veiligheid vreesde.

Omstreeks dezen tijd werden DE BILS' meubelen en andere goederen te Leuven in beslag genomen.

Toen de markies DE CARACENA in November 1664 vervangen werd door markies DE CASTEL RODRIGO, verminderde de kans zeer voor DE BILS, om hersteld te worden in zijn rechten.

Met de cadavers te Leuven ging het niet voorspoedig. In Mei waren ze, nadat men zich van den goeden toestand had overtuigd, weer in de kisten gepakt en op den zolder der openbare bibliotheek geplaatst. Nadat ze daar vier maanden in de hitte gebroeid hadden, werden ze op tafels gelegd en zoo blootgesteld aan regen en sneeuw, die door gaten in het dak en ruitlooze vensters binnenkwamen, waardoor ook reeds een deel der boekerij bedorven was.[3]) (p. 39, 40.)

Het was dus niet te verwonderen, dat de lijken in slechte conditie geraakten. Volgens DE RAM[4]) verscheen 28 Augustus 1666 een rapport van DORLIX, PLEMP en VAN GUTSCHOVEN over het in bederf gaan van drie der vijf cadavers. DE BILS werd toen uitgenoodigd eens te komen kijken, waarvoor hij wijselijk bedankte.

VAN GUTSCHOVEN, die, door de quaestie-VALCKENISSE, ook al gecompromitteerd was, verklaarde volgens DE RAM[5]), 10 Augustus 1666, dat hij na rijpe overweging oordeelde, dat de handvol alsem en komijn, in het lichaam der Non bevonden, dit niet zooveel jaren had kunnen behouden zonder foetor en bederf en dat daarom dit behoud aan een bovennatuurlijke kracht moest worden toegeschreven; ja, dat dit ook het gevoelen van DE BILS was, die gezegd had, dat het lichaam binnenkort zou vergaan, „als daar niets anders toegedaan wert."[6])

---

[1]) De medische faculteit vreesde de Pauselijke ongenade, indien zij een Protestant in haar midden nam; het op haar verzoek gegeven advies der Leuvensche theologen luidde niet twijfelachtig.

[2]) De extracten uit de genoemde brieven werden volgens *De Bils* 26 October 1665 door den notaris *M. Beeckmans* te 's Gravenhage als juist erkend. Echter hebben we de bedoelde acte niet kunnen vinden.

[3]) Volgens een getuigenis van *Franciscus van den Bogaerde* en *Johs. Baudens*, doctoren in de geneeskunde, gedateerd Brugge 6 October 1665 (p. 43.)
Zie ook *T. Andreae* Bilanx exacta etc. p. 76.

[4]) *De Ram* l. c. p. 24.

[5]) *De Ram* l. c. p. 26.

[6]) *De Bils* vermeldt, dat *Van Gutschoven* werd opgenomen in de orde van de „Canonicken van St. Baefstius" (p. 9.)

Het in bederf overgaan der verkochte cadavers en van dat van Graaf HAUTREPPE was echter weer een geduchte troef in handen van DE BILS' tegenstanders. (p. 13.)

Een geluk voor DE BILS was, dat het, volgens art. 7 en 8 van het contract geëischte, deponeeren van het geheim niet was geschied, zoodat hij daarvoor tenminste niet behoefde te vreezen. (p. 10.)

Dat VAN GUTSCHOVEN, zoo hij al geheel ingewijd is geweest, het geheim aan anderen openbaarde, is ons uit niets gebleken.[1])

DE BILS was, zooals we reeds vermeldden, in den zomer van 1664 te Sluis teruggekeerd; 6 September van dat jaar was hij aanwezig op den rechtsdag te Aardenburg.[2])

Den 15 December 1664 stonden de Staten-Generaal DE BILS een verlof van zes maanden toe voor een reis naar Livorno „tot verrichtinge van syne particuliere affairen." Of DE BILS deze reis werkelijk maakte, en, zoo ja, met welk doel, is ons uit niets gebleken.

Reeds den 6 Mei 1665 werd weer één van DE BILS' requesten en zijn declaratie voor het onderzoek te 's Hertogenbosch door de Staten-Generaal behandeld.

Dat DE BILS' finantieele toestand niet al te schitterend was (de *f* 22,000 waren waarschijnlijk verdwenen door oude schulden), blijkt wel uit zijn request, 12 Augustus d.a.v. ingekomen, waarbij hij hetzelfde baljuw-tractement verzocht als zijn voorgangers genoten hadden. (£ 40.)[3])

Den 16 November 1665 riep hij de hulp der Staten-Generaal[4]) in voor zijn eisch tot schadevergoeding en teruggave van zijn te Leuven in beslag genomen goederen. Inderdaad richtten de Staten-Generaal dien dag een schrijven in dien geest aan den Markies DE CASTEL RODRIGO.

Tevens schreven ze aan de Gedeputeerden te Brussel.[5])

Succes had deze poging echter niet.

In het jaar 1665 ging DE BILS waarschijnlijk te 's Gravenhage wonen,

---

[1]) Wel vonden wij *François van den Zype* vermeld als „dépositaire royal d'un certain secret *de Bils*." *C. Broekx.* Essai sur l'histoire de la Médecine belge. Gand 1837. p. 159 en in *N. F. J. Eloy.* Dictionnaire historique de la Médecine. Mons. 1778. *François Zypaeus.* Depositaire Royal du secret de *De Bils* pour l' embaumement des cadavres et la methode de disséquer sans effusion de sang.

In zijn werk „Fundamenta medicinae" beroemt *Zypaeus* er zich op de anatomie als *De Bils* uit te oefenen; ook *Henricus Willemart* spreekt in zijn lofdicht over *De Bils'* geheimen, aan *Zypaeus* door de Staten van Brabant geschonken.

[2]) Gedurende zijn verblijf in de Zuidelijke Nederlanden was hij ook eens, n.l. 7 Februari 1664, te Aardenburg.

[3]) In de „Lijsten van familien in Vlaanderen die boven en beneden de twee duizend gulden gegoed zijn 1665" komt *De Bils* voor, onder Aardenburg, met een vermogen van £. 20000—0—0. (dagteekening 23 April 1665). Deze schatting zal, gelet op *De Bils'* requesten, wel naast de waarheid zijn.

Deze lijst is te vinden in het Archief van den Raad van State No. 2181.

[4]) Na eerst zijn beklag bij den Spaanschen gezant te 's Gravenhage ingediend te hebben. (p. 11.)

[5]) Archief Staten Generaal. Uitgaende brieven 1665.

zeker is het, dat hij er eenigen tijd verblijf hield, zooals blijkt uit een notariëele acte,[1]) waarin DE BILS als „jegenwoordigh alhier in den Hage" genoemd wordt.

Toen heeft ook de gedenkwaardige ontmoeting met FREDERIK RUYSCH plaats gehad.[2]) RUYSCH[3]) toonde hem, in bijzijn van getuigen, de door DE BILS steeds ontkende kleppen der lymphvaten. „Welke vertoont zynde, repte hy niet een woort, maar merkende dat de andere zeer ervarene Heeren eenstemmelyk dit bekenden, heeft hy gesegt, snyt het vaatken van een, want ik zien de klapvliezen noch niet klaar, dit gedaan zynde, heb ik hem de klapvliezen zeer blykelyk getoont, en gevraagt of hy noch de klapvliezen niet en zag? Tot noch toe, zegt hij, zeg ik niet."

DE BILS beweerde verder, dat daarmede de loop der lymphe nog in 't geheel niet vastgesteld was, en vervolgde toen: „Wat meent gy dat my onbekent is wat in de Watervaten behouden wert? voor wien ook niet het kleynste deelken in het geheele lichaam, veel minder de klapvliezen in de Watervaten verborgen zyn; ja schoon ik toesta, dat ik gezegt heb dat 'er in de Watervaten geen klapvliezen zyn, daar uyt is geenzins te besluyten, dat de zelve my zyn onbekent geweest: ik heb meer dingen gesegt alhoewel ik van een ander gevoelen ben, ik heb ook geschreven dat den dau in de borstbuys behouden niet kon stremmen, in welke zaak ik echter andersins geen mede-stemmer ben."[4])

RUYSCH verweet hem zulk een optreden. Eenige dagen later beweerde DE BILS, dat ZAS' woorden[5]): „ende dagelyx noch nieuwe vaten, als aders, slagaderen, waterbuizen, nieuw mosch, klappen in den dauwvoerder, die ik verklare gezien te hebben, nieuwe vliezen ende der zelviger waterloopen en pijpen aan den dag brengt" ook sloegen op de kleppen der watervaten. Duidelijk is het zeker niet.

Toen RUYSCH aan DE BILS vroeg aan te toonen, op welke wijze de urine naar de blaas gevoerd wordt, weigerde DE BILS dit, daar hij door zijn eed aan de Staten van Brabant gebonden was.

---

[1]) Protocol van den Notaris *Alexander Ennis*. 's Gravenhage No. 516 fol. 281 3 September 1665.
Den 15 October 1665 was *De Bils* te Aardenburg.

[2]) Deze bijeenkomst had niet te Leiden plaats, zooals vermeld wordt in: Geschiedenis der Ontdekkingen in de ontleedkunde van den mensch etc. door *A. van der Boon Cz.* Utrecht 1851. p. 48.
R. Sinia. Johannes Swammerdam in de lijst van zijn tijd. Diss. Leiden 1878 p. 23.

[3]) *Fr. Ruysch.* Dilucidatio Valvularum in vasis lymphaticis. Hagae Comit. 1665.
Alle de ontleed- genees- en heelkundige Werken van *Fredrik Ruysch*. Amsterdam. 1744. Deel I. p. 1.

[4]) Geheel onmogelijk, dat *De Bils* de kleppen der lymphvaten reeds kende, is het, dunkt ons, niet. *De Bils* vertelde vaak onwaarheden, om zijn al te nieuwsgierige tegenstanders op een dwaalspoor te brengen. Zoo deelde hij, volgens *Andreae*, aan een Duitsch medicus mede, dat hij zijn balsemingsvloeistof in het aderstelsel spoot, aan *Borrichius*, dat de cadavers gekookt werden. (dit is nog niet zoo ver van de waarheid, voegt *Andreae* er leuk bij). *T. Andreae.* Bilanx exacta etc. p. 80-83.
Om zijn methode geheim te houden werd niemand, zelfs niet zijn zoon, in zijn werkkamer toegelaten; een medicus bood hiervoor tevergeefs 100 Vlaamsche ponden. (p. 84, 85). De hoofdpijnverwekkende balsemgeuren, door *De Bils* bij de demonstratie zijner Rotterdamsche cadavers opgewekt, dienden ook ter misleiding. (*G. Clauderi* l. c. p. 133.)

[5]) *N. Zas.* Den Dauw der Dieren etc. p. 4.

In 1665 kwam DE BILS nog in conflict met een zekeren PAUL LE CONTE, koopman te Amsterdam, die beweerde, dat DE BILS hem *f* 2850 schuldig was, hetgeen deze ontkende. In de reeds genoemde acte machtigde DE BILS een procureur JACOB MIEREBOOM in zijn naam op te treden.

Hoe lang het verblijf van DE BILS te 's Gravenhage duurde en waarmee hij zich bezig hield, is ons niet gebleken.

In Februari 1667 woonde hij weer te Aardenburg eenige vergaderingen van Burgemeesters en Schepenen bij.

Daarna reisde hij naar Brussel, waarschijnlijk om zijn Leuvensche belangen nog eens te bepleiten. Zijn, in de Responsio LUDOVICI DE BILS etc. opgenomen, stukje over zijn anatomische proeven draagt de dagteekening: Brussel 2 Maart 1667.

Den 28 Maart d.a.v. was DE BILS echter weer te Aardenburg, vervolgens vonden we hem nog eens genoemd op 20 Augustus, terwijl hij in het najaar van 1667 en tijdens het begin van 1668 herhaaldelijk voorkomt in het Gerechtelijk Archief van Aardenburg.

Dat DE BILS in 1667 weer te Sluis woonde, blijkt uit de begrafenis van zijn dochter MARIA in die stad in den avond van 21 Maart.[1])

In 1668 schijnt DE BILS wederom zeer met finantieele moeilijkheden te hebben moeten kampen.

Den 17 Februari behandelden de Staten-Generaal een request, waarin hij verzocht „brieven van repressalien op de geestelicke goederen onder jurisdictie van desen staat" of andere hulp, „opdat syne totale ruine, daermede hy gedrycht wert, voorgecomen werde". Natuurlijk legde DE BILS den nadruk op de oorzaak van zijn misère, het, op last van de Staten-Generaal, verrichte onderzoek van het lijk te 's Hertogenbosch.

Den 5 Maart werd hierover door Gedeputeerden naar de „meyerye" rapport uitgebracht en werd besloten nogmaals bij den markies DE CASTEL RODRIGO te protesteeren tegen de behandeling van DE BILS „par ce que nous ne pourrions pas permettre qu 'un de nos sujets fust mal traitté pour l' amour de nous et pour l' avoir executé nos ordres". Tevens werd Gedeputeerden te Brussel opgedragen de eischen tot schadevergoeding van DE BILS te steunen.[2])

Den 25 Maart machtigde DE BILS zijn vrouw een hypotheek van *f* 2000 te nemen op het landgoed Bonem.[3])

Den 6 April verzocht DE BILS ten derden male hetzelfde baljuwtractement te mogen ontvangen, als zijn voorgangers genoten hadden (£ 40) en benoeming tot schepen, „supernumerair" of in de eerstkomende vacature van het Vrije van Sluis. Dit verzoek werd in handen gesteld van Gedeputeerden tot de zaken van Vlaanderen.

---

[1]) Dootboeck van Sluis.

[2]) Archief Staten Generaal. Uitgaende brieven 1668.

[3]) Protocol van den notaris *Willem Guldemont*. 's Gravenhage No. 609. fol. 81. Hierin gaf *De Bils* Sluis als woonplaats op.

Den 11 December ten slotte verzocht DE BILS zijn zaak, betreffende de te Leuven geleden schade, ook in handen van Gedeputeerden naar Vlaanderen te doen stellen.

Omstreeks dezen tijd verscheen DE BILS zelfs persoonlijk in de vergadering der Staten-Generaal, om zijn belangen te bepleiten, waarbij „syne gehoorsaamheyt in sake het onderzoek van de Fourberie der Pausgesinden tot Oirschot aan Hare Hoog Mog. gepresteert"[1]), weer op den voorgrond geplaatst werd.

Ook in den zomer van 1668 vertoefde DE BILS te 's Gravenhage en bewoog zich weer in medische kringen. CORNELIS SOLINGEN[2]) demonstreerde 12 Augustus de afbinding van bloedvaten bij een hond; als aanwezigen noemt hij: „d' Heeren Doctoren CORNELIS STALPERT VAN DER WIEL, JOHAN STALPERT VAN DER WIEL, mijn Meester d' Heer LOUIS DE BILS, Heere van Coppensdamme en Bonem, midsgaders Koninglijke Professor van eeren in d' Anatomie tot Loven, en d' Heer ARNOLDUS BOSCH, ter dier tijd student in de faculteyt der Medicine."

Den 23 Augustus d.a.v. had weer een bijeenkomst plaats.

Het was ook uit Den Haag, dat DE BILS onder dagteekening van 20 Augustus 1668 het antwoord op een, den 17 Juli daaraan voorafgaande, door den Duisburger hoogleeraar TOBIAS ANDREAE geschreven brief in druk deed verschijnen[3]).

Deze ANDREAE scheen door DE BILS bezocht te zijn (waar en wanneer wordt niet vermeld) en DE BILS had hem zijn inzichten over den bouw der ware lymphvaten medegedeeld en daar ANDREAE deze en de daaruit voortvloeiende physiologische begrippen niet geheel had begrepen, ook al doordat DE BILS zich van vreemde Hollandsche termen bediende, verzocht hij hem nu om nadere schriftelijke inlichtingen.

DE BILS voldeed gaarne aan dit verzoek en uitte zijn bekende beweringen; bewijzen kon hij niet aanvoeren, daar hij door zijn eed aan de Staten van Brabant gebonden was.

Bij zijn antwoord aan ANDREAE voegde DE BILS een verslag over zijn anatomische proeven, sedert zijn vertrek uit Rotterdam verricht, een afschrift van zijn contract met de Staten van Brabant en een reeks van gegevens over zijn verblijf in de Zuidelijke Nederlanden.

Het geheel werd, in het Latijn vertaald, uitgegeven en had klaarblijkelijk tot doel zijn, door den aanval van RUYSCH en het bederf der Leuvensche cadavers, zeer geschokt prestige te herstellen. DE BILS

---

[1]) Resoluties Staten Generaal 3 Januari 1669.

[2]) Alle de medicinale en chirurgicale werken van *Cornelis Solingen*, uitgegeven door *Th. Schoon*. Amsterdam. 1698. p. 389.

[3]) Responsio *Ludovici de Bils* etc. 1668. Zie ook Philosophical Transactions 1668. p. 791. Dit referaat is niet door *Andreae* geplaatst (zooals *Fokker* l. c. p. 46 vermoedt). *T. Andreae*. Bilanx exacta etc. p. 114.

maakte dankbaar gebruik van de gelegenheid weer met een hoogge-leerden aanhanger te pronken; ZAS, DEUSING en VAN GUTSCHOVEN[1]) waren hem door den dood ontvallen. (resp. 1663, 1666 en 1668.)

Den 3 Januari 1669 kwam er eindelijk uitkomst voor DE BILS. Na uitgebracht rapport van de heeren VAN BRAECKEL en andere Gedeputeerden naar Vlaanderen, werd DE BILS „gebeneficeert" [met de Canonisiën van 's Hertogenbosch[2]) en Sint Oedenrode en benoemd tot Professor Honorarius Anatomiae aan de Illustre School te Den Bosch. Hem werd tevens gelast een lijk gereed te maken voor de ontleding en bij de, dan te houden, publieke sectie alle liefhebbers der anatomie in den lande op te roepen.[3])

DE BILS achtte zich nu van zijn eed aan de Staten van Brabant ontslagen; hij had zich waarschijnlijk tot nu toe nog niet als zoodanig beschouwd, om met eenige kans op succes te protesteeren tegen de contractbreuk, door de Staten van Brabant begaan.

Misschien door zijn zwakken gezondheidstoestand daartoe aange-maand, stelde hij zijn geheimen op schrift, onder dagteekening van 's Gra-venhage 15 Februari 1669, opdat, na zijn overlijden, zijn zoon PIETER KAREL er zijn voordeel mee zou kunnen doen.

We geven een facsimile van de inleiding van het tweede geschrift over de ontleding zonder bloedverlies. (fig. IV.)

Tot de regeering te Aardenburg was inmiddels iets doorgedrongen van DE BILS' succes. Den 9 Februari richtte ze een schrijven aan de Staten-Generaal, waarin ze, „nu onderright sijnde, dat denselven met een ander amploy ofte wel alreeds is gebeneficieert ofte apparent staet omme gebeneficieert te werden", verzocht DE BILS' jaar-wedde te verminderen tot *f* 100 zonder meer, daar de stad niet bij machte was meer te betalen.

Na de behandeling in de Staten-Generaal op 16 Februari en 14 Maart 1669 persisteerden dezen bij de Resolutie van 21 Februari 1658 en werd LOUIS DE BILS nogmaals „geauthoriseert om een bekwaam substituyt aan te stellen, mits denselven bekent maeckende aan H. H°. M°. ende dat op het tractement tegenwoordig daertoe staende."

DE BILS trok in Februari naar Sluis, 27 Februari zette hij zijn hand-teekening in het Stadsnotulenboek; uit het gerechtelijk archief blijkt, dat hij de rechtsdagen op 7, 14 en 21 Maart bijwoonde.

---

[1]) Volgens *De Bils* bleef de benoeming van den, volgens het contract vereischten, depositaris van het geheim achterwege. Deze zou dan door *De Bils* moeten worden geinstrueerd, hetgeen nooit geschiedde. (Zie de noot op p. 79.)

[2]) *Nicolaas van Broekhoven*, de Kanunnik der Bossche St. Jans-Kerk was in het laatst van 1668 overleden.

[3]) Zie over *De Bils*' verblijf te 's Hertogenbosch:

Redenvoering over de Illustre Schoole van 's Hertogenbosch waar in derzelver oor-sprong, voortzetting, lotgevallen, en hoogleeraaren, uit echte stukken, naargespeurt, en ondekt worden. Op den IV December 1759 in 't Latijn uitgesproken door *Ardias Ves-lingius*. 's Hertogenbosch. 1760. p. 44-55.

Dr. *C. R. Hermans*. Geschiedenis der Illustre en Latijnsche scholen te 's Hertogen-bosch van haar ontstaan in den jare 1630 tot hare opheffing in den jare 1848. Amsterdam. 1852.

Mr. *J. H. van Heurn*. Historie der Stad en Meyerye van 's Hertogenbosch. Deel III. p. 156.

J. C. A. Hezenmans l. c. p. 220.

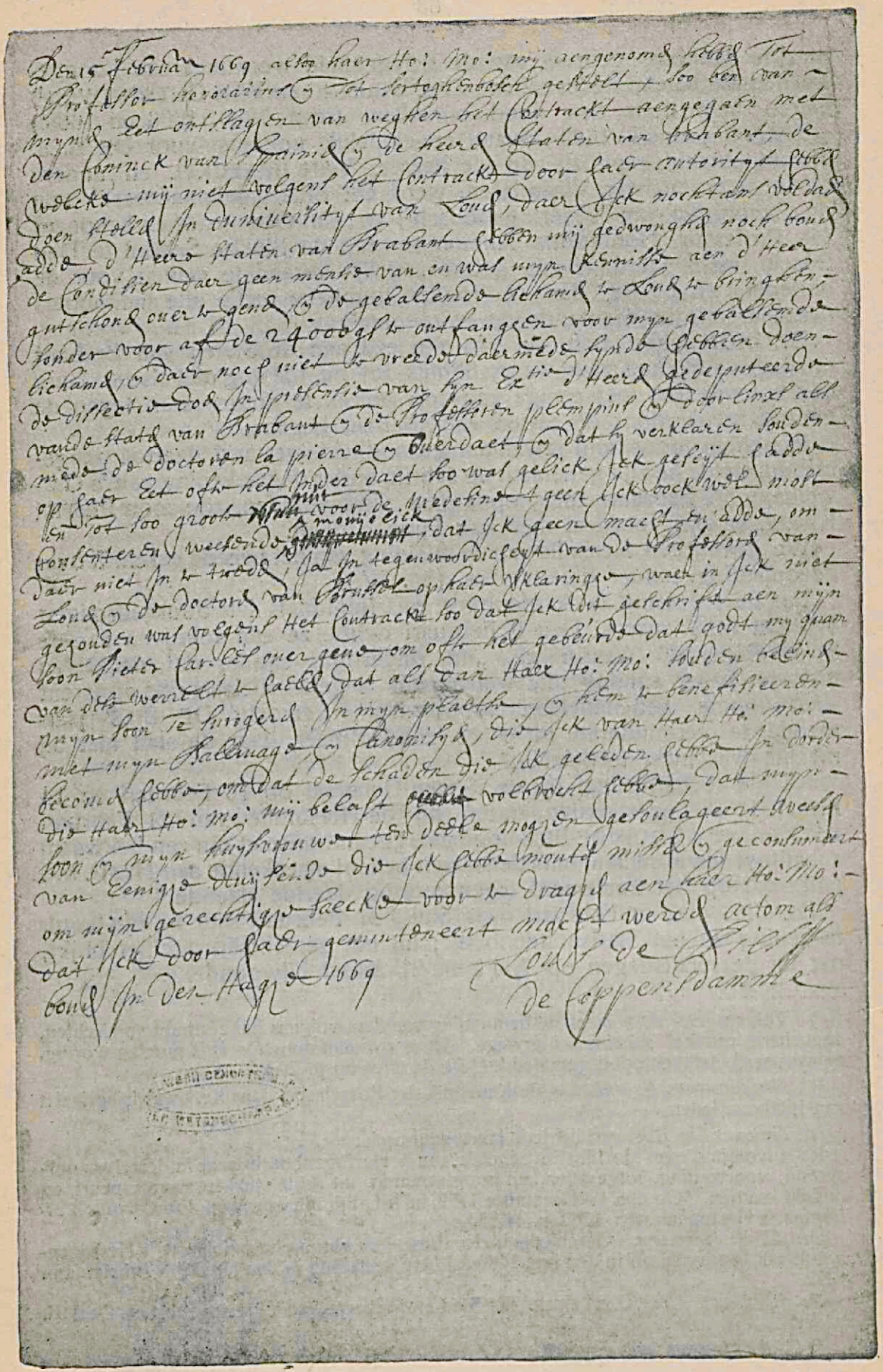

Figuur IV.

Tusschen 14 en 21 Maart bracht hij een kort bezoek aan 's Hertogenbosch, waar hij met veel eerbetoon werd ontvangen.[1])

De magistraat aldaar had 1 Februari bericht gekregen van DE BILS' benoeming en haastte zich een lokaliteit te zoeken, die als anatomisch theater kon dienen, zooals de Staten-Generaal haar gelast hadden.[2])

Den 7 Februari verzocht ze aan den Raad van State het Zwarte Zusterklooster op den Papenhulst er voor te mogen bestemmen; de twee Zwarte Zusters, die het nog bewoonden, moesten dan van een andere woning voorzien worden.[3]) De Raad van State keurde dit goed, mits het voor den Raad geen finantieele gevolgen zou hebben.[4]) De twee Zwarte Zusters kregen nu, als vergoeding voor het gemis van haar woning, ieder f 50 jaarlijks, terwijl besloten werd het klooster voor DE BILS op te knappen.[5])

De kapel van het klooster werd in twee gedeelten gescheiden, het achterste werd tot een vertrek van den hoogleeraar gemaakt.[6])

Inmiddels verzocht DE BILS aan de Staten-Generaal toestemming om in het bezit gesteld te worden van de lijken van alle burgerlijke of militaire geëxecuteerden of van vreemden, overleden in hospitalen in het Hertogdom, behoorende tot de Generaliteit. Deze uitbreiding en aanvulling van het besluit van 9 Augustus 1658, betreffende Vlaanderen, werd 25 Maart 1669 toegestaan.

Den 19 April 1669 kwam DE BILS met zijn huisgezin en meubels te Den Bosch en nam zijn intrek in het Klooster[3]), den 6 Mei verscheen hij in de vergadering van Burgemeesters en Schepenen, waar hij zijn commissies toonde.[7])

Den 9 Juni d.a.v. kwam hij in het bezit van een lijk.[8]) DE BILS meldde dit onmiddellijk aan de Staten-Generaal. 9 Augustus hoopte hij met de balseming gereed te zijn en met de ontleding te kunnen beginnen, waarbij dan TOBIAS ANDREAE Latijnsche uitleggingen zou geven. DE BILS vroeg nu, op welke wijze hij zijn plan aan alle liefhebbers der anatomie moest bekend maken.

De Staten-Generaal gelastten hem 12 Juni voor dat doel advertenties te plaatsen in de „weeckelijke courantes",[9]) terwijl den afgevaardigden der provinciën verzocht werd de aankondiging van DE BILS' publieke sectie in hun gewesten bekend te maken.

---

[1]) *R. A. van Zuylen Jr.* Inventaris der Archieven van de Stad 's Hertogenbosch. 's Hertogenbosch. 1866. p. 1510. „Uitgaven aan maeltijden en defroyementen. Item den 16 Marty (1669), aen *Samuel Mensingh* weert in de wildeman, over het seynden van stadts kannen (wijn) aen d' heer *Louis de Bils*, professor anatomie, 't synen huyse gelogeert geweest, volgens ordonnantie ende quitantie, 30 gul."

[2]) Stadsnotulen 1 Februari 1669. Register *Berestijn.*

[3]) Stadsnotulen 7 Februari 1669. Register *Berestijn.*

[4]) Resoluties van den Raad van State van den 13 Februari 1669 in de Stadsnotulen van den 18 Maart 1669. Register *Copes.*

[5]) Stadsnotulen 19 April 1669. Register *Berestijn.*

[6]) Stadsnotulen 24 April 1669. Register *Berestijn.*

[7]) Stadsnotulen 6 Mei 1669. Register *Copes.*

[8]) *Tobias Andreae.* Bilanx exacta etc. p. 28.

[9]) Dit werd meer gedaan. Bekend is de advertentie in de Amsterdammer Courant van 23 Maart 1720, waarin *Ruysch* de aandacht vestigde op een door hem te verrichten sectie. *E. H. M. Thijssen. Nicolaas Tulp.* Diss. 1881. p. 33.

In de „Oprechte Haerlemse Saterdaegse Courant" No. 24, 15 Juny 1669, en in de „Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant" No. 31, 30 July 1669 vonden we de volgende advertentie:

„Op den negenden Augusti naestkomende, Nieuwe Stijl, sal LOUYS DE BILS, Heere van Coppensdamme, Bonem, etc., Professor Honorarius der Anatomie tot 's Hertogenbosch, volgens ordre van de Hoog Mog: Heeren de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, vervat in derselver Resolutien van den 3 January lestleden, en den 12 der Maent Juny, binnen de voorsz. Stadt 's Hertogenbosch, een Menschen Lichaem ('t welck hy den 9 der voorsz. Maent Juny bekomen heeft, ende tot den 9 Augusty voorn: bewaren sal) publijckelijck, met assistentie van den Professor Philosophiae ende Medicinae TOBIAS ANDREA, die, op sijne Demonstratie, d'Explicatie ende Lessen in de Latijnsche Tale sal doen, dissicqueeren den tijdt van 7 a 8 Weecken achter een volgende: dienende deze Waerschouwinge voor de Liefhebbers der voorsz. Anatomie, om of deselve begeerigh waren bij de voorsz. dissectie present te wesen."

In het klooster balsemde DE BILS het cadaver, daarbij geassisteerd door ANDREAE, die zijn professoraat te Duisburg er aan gegeven had en 13 Juni 1669 op verzoek van DE BILS tot titulair Professor in de Geneeskunde en Philosophie werd benoemd, „zonder tractement tot laste van de stad te mogen pretendeeren ofte solliciteeren".[1])

Typisch is weer, dat van de zaal, waarin de balseming geschiedde, alle vensters met luiken gesloten werden, teneinde het lijk tegen kwaadwilligen te beschermen.[2])

Maandag, den 22 Juli,[3]) verzocht DE BILS aan de Magistraat, dat ANDREAE en hij den aanstaanden Donderdag de „oratie inauguralis" zouden mogen houden en verzocht hij de regeering de „solemniteyt" bij te wonen.

En „alsoo de tijt der demonstratie van het bewuste lichaem was naerhende", verzocht DE BILS de inrichting van een amphitheatrum in het Klooster en vaststelling van de entreeprijzen. Hij stelde voor, dat de leden der Regeering, de hoogschout, de commandeur, de professoren en predikanten van de stad vrijen toegang zouden hebben, ieder ander moest voor de geheele demonstratie één pond Vlaamsch of voor iedere zitting 12 stuivers betalen.

De Magistraat stelde de „oratie inauguralis" op 29 Juli vast, terwijl last werd gegeven het amphitheatrum van de Cruyspoorte, toebehoorend

---

[1]) Stadsnotulen 13 Juni 1669. Register *Berestijn*.

Cornelis Solingen, de vermaarde obstetricus en chirurg, beroemt zich meermalen op het van *De Bils* en *André* genoten anatomisch onderwijs; of hij echter te 's Hertogenbosch is geweest, hebben we niet kunnen uitmaken. *Cornelis Solingen* l. c. p. 183 en p. 60 van Embryulcia vera.

Banga l. c. p. 601 beweert, dat *Solingen* te Leuven onder *De Bils* werkte. Erg waarschijnlijk lijkt ons dit niet, daar *De Bils* hem anders wel als getuige van de Leuvensche quaestie zou hebben genoemd.

[2]) *Tobias Andreae.* Bilanx exacta etc. p. 62.

[3]) Stadsnotulen 22 Juli 1669. Register *Berestijn*.

aan het Chirurgijnsgilde, over te brengen naar het Klooster. Tevens werd DE BILS, in plaats van wijn, *f* 100 vereerd voor de te maken onkosten bij de inrichting der sectiezaal.[1])

Deze rede werd waarschijnlijk op den vastgestelden dag gehouden, hoewel we het nergens vermeld vonden.

De balseming van het cadaver was in begin Augustus gereed[2]) en inderdaad werd eenige malen sectie gehouden; toen belette ziekte DE BILS verder te werken.[3])

In de „Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant" No. 34 20 Augusti 1669[4]) vonden we de volgende advertentie:

„Volgens de Bekentmaeckinge, eenige reysen in de Courante gedaen, heeft den Heer L. DE BILS, etc., met assistentie van den Professor ANDREAE, het beloofde Lichaem van den 9 Juny tot den 9 Augusti sonder verrottinge bewaert, ende eenige achter een volgende Dagen gesneden en vertoont; maar alsoo den voorsz. Heer, van voorgaende Sieckte noch swack zynde, wederom swackelijck is ingestort: soo is sijn Ed: genootsaeckt geweest, volgens Advijs van de volgende Heeren Professoren en Doctoren DE RAEI, CRANEN, KERCKWIJCK, ANDREAE, VALLAN, NYLOË, deselve publijcke Actie uyt te stellen, ter tijdt sijner gesondtheydt sal toe laten daer in voort te varen; 't welck als dan weder in de Courante bekent gemaeckt sal werden."

Dat de belangstelling in DE BILS' kunst nog groot was, blijkt wel uit de in de advertentie genoemden; DE RAEI en CRANEN waren hoogleeraar te Amsterdam en Nijmegen, COCK VAN KERCKWIJCK te 's Hertogenbosch, VALLAN is waarschijnlijk de latere Utrechtsche Professor van dien naam, NYLOË[5]) een aanhanger van DE BILS.

DE BILS' ziekte, waarschijnlijk longtuberculose, was volgens ANDREAE bevorderd door den velen laster.[6])

Den 19 Augustus 1669 liet hij de te Den Haag geschreven geheimen verzegelen door den notaris A. DE VELLE te 's Hertogenbosch, na er op zijn ziekbed nog een belangrijk onderdeel zijner balsemmethode aan toegevoegd te hebben,[7]) dat hij gedeeltelijk voor ANDREAE geheim had gehouden.

Den 27 Augustus d. a. v. overleed DE BILS.[8])

Hij werd begraven in de St. Janskerk.[9]) Het register van het

---

[1]) Na den dood van *De Bils* werd de kapel van het klooster ter beschikking gesteld van het wondhelersgilde. Stadsnotulen 18 September 1669. Register *Copes*.
Van het klooster is nu niets meer aanwezig, zie: Jhr. Mr. *A. F. O. van Sasse van Ysselt*. De Voorname huizen en gebouwen van 's Hertogenbosch. deel II. p. 549.

[2]) *T. Andreae*. Bilanx exacta etc. p. 63, 64. Resoluties Staten Generaal 11 Januari 1670.

[3]) De bewering van *Hezenmans* (l. c. p. 220), dat 22 Juli de sectie met grooten luister in tegenwoordigheid van alle regenten, veel professoren en doctoren en vele andere belangstellenden, plaats had, is wat den datum betreft, onjuist.

[4]) De genoemde couranten zijn aanwezig op het redactiebureau der „Oprechte Haarlemsche Courant."

[5]) *I. de Diemerbroeck*. l. c. II. p. 140.

[6]) *T. Andreae*. Bilanx exacta etc. p. 91, 92.

[7]) Het protocol van den notaris *A. de Velle* is niet meer aanwezig.

[8]) Resoluties Staten Generaal 25 Januari 1670.

[9]) De begrafenisregisters zijn te 's Hertogenbosch slechts aanwezig van 1744 af.

„Kerckenrecht" vermeldt: „Den 2e Sept. 1669 de Hr. DE BILS voor 't Kerckenrecht negen guld, van boeten bij avont twelf guld, van 't cleet vier guld, van Kerckenrecht vant wapen ses gul. end van vier uuren met groot geluyt ses en dertig gul. is te samen 67—0."

Het hierin genoemde wapenbord hing tot de Fransche Revolutie in den omloop van het Hoogkoor.[1]) De volgorde der kwartieren was hierop: DE BILS MORSLEDE
NOBLETS BAENST.

Reeds 30 Augustus 1669 behandelden de Staten-Generaal een request van ELISABETH VAN PEENE, waarin ze voor haar zoon PIETER CHARLES het baljuwschap van Aardenburg en de inkomsten der beide kanunniks-plaatsen verzocht. Het eerste werd toegestaan op hetzelfde tractement en dezelfde condities, als voor zijn vader hadden gegolden, maar, aangezien den 2 Mei 1669 besloten was alle kanunniks-plaatsen te amortiseeren, werd het laatste afgewezen.

Voorloopig bleven moeder en zoon te 's Hertogenbosch wonen[2]), van waaruit de weduwe DE BILS de Staten-Generaal met requesten overstelpte.

Den 20 September 1669 verzocht ze nogmaals om de inkomsten der kanunniks-plaatsen, waarbij de schade te Leuven weer opgerakeld werd, terwijl ze ook berichtte, dat het landgoed buiten Damme door DE BILS' tegenstanders beschadigd was.

Den 11 Januari 1670 wezen de Staten-Generaal haar voor later de eerste canonisie in de kerk van St. Servaes te Maastricht toe, den 25 Januari d.a.v. werden haar nog voor één jaar de inkomsten der beide canonisien in de Meyerye toegewezen.

Ook deze toezegging baatte haar voorloopig niet veel, daar ze deze inkomsten eerst na langen tijd kon bemachtigen[3]).

Later verhuisde de familie DE BILS waarschijnlijk naar Sluis.[4]) ELISABETH VAN PEENE werd daar 4 Augustus 1674 in de kerk begraven.[5])

---

[1]) Dr. *C. F. Xav. Smits* en Jhr. Mr. *A. F. O. van Sasse van Ysselt.* De Grafzerken, Wapens- en Rouwborden der St. Janskerk van 's Hertogenbosch. p. 368.

[2]) Den 11 Juli 1672 schreef *Pieter Carel* een brief uit 's Hertogenbosch aan Burgemeesters en Schepenen van Aardenburg, waarin hij zijn voldoening uitspreekt over het afslaan der Franschen en mededeelt niet naar Aardenburg te komen, aangezien „myn moeder niet van myn wil gesepareert syn".
Zie *G. A. Vorsterman van Oyen.* De berenning van Aardenburg in 1672. Schoonhoven 1872. p. 32-33.

[3]) Resoluties Staten Generaal 21 October, 29 October, 12 December 1670, 30 April, 26 Mei, 18 Juni, 8 Augustus, 15 Augustus, 23 September 1671, 6 Mei, 14 September 1672.

[4]) We zochten tevergeefs in de „Lijsten van Taxatie van huizen, erven, molens enz. in Staatsvlaanderen". (Archief van den Raad van State No. 2181) naar een huis op naam van *De Bils* te Aardenburg en Sluis. (Gedateerd 21 Augustus 1676.)

[5]) Dootboeck van Sluis.

PIERRE CHARLES DE BILS heeft zich niet op anatomisch gebied bewogen. In zijn jeugd was hij ziekelijk.[1]) Zooals wij reeds vermeldden, werd hij 30 Augustus 1669 benoemd tot baljuw van Aardenburg; 9 Juni 1670 verscheen hij voor het eerst in de vergadering van Burgemeesters en Schepenen. Ook hij schitterde meest door afwezigheid.

Den 2 April 1678 werd hij ingeschreven als poorter van Tholen, spoedig daarop werd hij Schepen en permanente Raad der Stad Tholen. Den 5 Juni 1678 huwde hij daar Jonkvrouwe SUSANNA VAN VRIJBERGEN VAN NAAMEN, na 8 Mei in 's-Gravenhage in ondertrouw te zijn gegaan.[2]) Dit huwelijk verklaart zijn snelle promotie.

Zijn vrouw overleed reeds 22 November 1679 na de geboorte van een levenloos kind en werd begraven in de kerk te Tholen, waar nog het grafschrift aanwezig is.[3])

In 1679 werd DE BILS burgemeester van Tholen; de beëediging had 24 Mei plaats. Den 23 Mei was hij benoemd tot gecommitteerde Raad ter Admiraliteit van Zeeland ter vervanging van WILHELM L. VAN VRIJBERGEN.[4])

Den 1 Juni 1679 ten slotte nam hij zitting in de Staten-Generaal als „extraordinaris gedeputeerde uyt de Provincie van Zeelandt."

In hetzelfde jaar 1679 kocht PIETER CAREL een deel der heerlijkheid Oud- en Nieuw Vosmeer en werd later nog Heer VAN POORTVLIET;[5]) den 12 September 1679 bedankte hij als baljuw van Aardenburg.

In 1686 huwde hij ten derden male, nu met CORNELIA VAN DUSSELDORP, weduwe van JACOB VERBURG, in zijn leven directeur op Bengalen.[6])

Den 14 Maart 1704 overleed PIETER CAREL te Tholen; hij werd begraven in de kerk, waar tot de Fransche Revolutie zijn wapenbord prijkte met de volgende wapens: DE BILS, DE LA RIVIÈRE, MORSLEDE, BAENST, VAN PEENE, TAK, NOBLETS en ZUYTPEENE.

CORNELIA VAN DUSSELDORP overleefde hem, in 1704 trad zij als boedelhoudster op.

Het is ons niet mogen gelukken kinderen van PIETER CAREL te ontdekken.

Van het geslacht DE BILS vonden we nog vermeld een HENRICUS, die in 1679 schepen van Tholen was.

---

[1]) Resoluties Staten-Generaal 11 Januari 1670 (request *Elisabeth van Peene*).

[2]) In de trouwacte wordt hij weduwnaar genoemd, zijn eerste huwelijk hebben we niet kunnen ontdekken.

[3]) Later liep het gerucht, dat *Pieter Carel* bij één zijner schoonzusters een kind had verwekt en vervolgens zijn vrouw, schoonzuster en kind om hals had gebracht; in 1689 wisten zijn zwagers *Willem Levinus* en *Jacob van Vrijberghe* een proces over deze quaestie uit te lokken. Zie: Journaal van *Const. Huygens* den zoon (uitgave Historisch genootschap 1876). Deel I. p. 182 en De Navorscher 1899. p. 42.

[4]) Resoluties Staten Generaal 31 Mei 1679.

[5]) *F. Nagtglas.* Zelandia Illustrata. Middelburg. 1880. II. p. 356.
M. Smallegange. Nieuwe Cronyk van Zeeland. Middelburg. 1696. p. 406, 747.

[6]) Ondertrouw 27 Januari 1686 te 's Gravenhage, getrouwd Hervormde Gemeente te Middelburg 10 Februari d.a.v.

Den 16 Januari 1686 huwde te Middelburg een PIERRE DE BILS met CORNELIA FANNIUS.[1]) Dit is waarschijnlijk de PIETER DE BILS, die 18 Februari 1719 overleed als „Heer van Koppendamme en Bonem, Luytenand Cornel en Commandand der stad en forteresse Philippine." Hij legateerde aan de Hervormde Kerk te Philippine behalve 100 ponden Vlaamsch het volgende avondmaalzilver: een groote schotel, twee borden, vier bekers en twee kommen, alles voorzien van zijn wapen en inscriptie. Het werd in ontvangst genomen door den predikant JAC. OBREEN; de schotel en beide borden zijn nog aanwezig.[2])

Dezen PIETER DE BILS werden 14 Juni 1677 en 24 Augustus 1680 commissiën als kapitein verleend, op 24 Januari 1685 was hij reeds Commandeur van Philippine.[3])

Waarschijnlijk was hij de, 13 Augustus 1651 te Rouen gedoopte, oudste zoon van LOUIS DE BILS' broeder PIERRE.[4]) Na het kinderloos overlijden van PIERRE CHARLES werd hij dan Heer van Koppensdamme en Bonem.

Ten slotte vonden we nog, dat 5 Juni 1686 CATHARINA DE BILS, vrouw van SAMUEL DE PEYSTER, lid der Waalsche gemeente te Amsterdam werd, op attestatie van de Kerk te Rouen. Deze CATHARINA, een dochter van PIERRE DE BILS, broeder van LOUIS, werd 13 April 1662 gedoopt en huwde 6 December 1682 te Rouen, waarbij ze nog 2 jaar smokkelde door als leeftijd 18 jaar op te geven.

Voor TOBIAS ANDREAE was de dood van zijn vriend DE BILS een groote slag.

Den 22 October 1669 werd hij benoemd tot hoogleeraar te Franeker als opvolger van den in Maart 1669 overleden JOACHIM FRENCELIUS. Deze benoeming werd echter wegens gerezen bezwaren 1 April 1670 ingetrokken.

ANDREAE verleende zijn bemiddeling bij de poging tot verkoop van DE BILS' geheimen aan Amsterdam, waarbij hij in conflict kwam met RUYSCH.[5])

Den 27 Maart 1671[6]) diende ANDREAE een verzoek om tractement in bij den Raad van State, waarin hij er op wees, dat hij door het overlijden van DE BILS „gefrustreerd" was „van de emolumenten,

---

[1]) Huwelijksregister Waalsche gemeente Middelburg.

[2]) *F. Nagtglas.* l. c. II. p. 671. *M. Smallegange.* l. c. p. 766, 771. Mededeeling van Ds. *H. Akersloot van Houten Roos* te Philippine.

[3]) Aanteekeningen en verbeteringen op het Register op de Journalen van *Constantijn Huygens* den Zoon. Amsterdam. 1915.

[4]) In het huwelijksregister der Waalsche gemeente te Middelburg staat *Pierre* vermeld als „natif de Rouen".

[5]) Leer om leer voor *Petrus van den Bosch* etc. p. 6.

[6]) Stadsnotulen 27 Maart 1671. Register *Copes.*

die hem daar door souden hebben toegecomen". De stedelijke regeering van 's-Hertogenbosch steunde het verzoek, doch het werd afgewezen.

In 1674 werd ANDREAE hoogleeraar te Frankfort a.d. Oder, waar hij DE BILS' balsemmethode nog beoefende.

Den 17 Juli 1680 eindelijk volgde zijn benoeming tot hoogleeraar in de Wijsbegeerte te Franeker, waar hij 5 Januari 1685 overleed.

In 1682 verscheen zijn verdediging van DE BILS' balsemkunst[1]) tegen de aanvallen van CLAUDER.

---

[1]) *Tobias Andreae.* Bilanx exacta etc.

In de bibliotheek der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst is een Opera omnia van *De Bils* aanwezig, die in 1670 door *Pieter Karel* aan *Andreae* werd geschonken. Aan het eind bevinden zich een aantal geschreven lofdichten in de Hollandsche, Fransche, Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche taal, benevens eenige extracten uit brieven.

Samenvatting.

Bij het nagaan van de beteekenis van DE BILS is het een vereischte zich geheel te verplaatsen in den geest der 17e eeuw; voor ons modernen is dit zeer moeilijk: maar al te gemakkelijk laten we onze critiek den vrijen loop en dan worden zelfs de grootsten uit dien tijd belachelijk.

Gaan we na, wat DE BILS gepraesteerd heeft, dan vinden we het volgende:

1° *De balseming.* DE BILS is hier, voor zoover ons bekend, de eerste, die de beteekenis der lijkenconserveering voor de anatomische studie aan het daglicht bracht en ook een inderdaad practische (zij het ook kostbare) methode daarvoor vond en toepaste.

DE BILS' opmerking, dat hierdoor een veel nauwkeuriger ontleden werd mogelijk gemaakt, werd wel met hoongelach begroet, maar een reeks van geleerden sloofde zich uit het geheim te ontdekken en de groote FREDERIK RUYSCH uitte zich later op dezelfde wijze als DE BILS. In een brief aan JOHANNES GAUBIUS schreef hij: „Indien 't de Groote en Goede God behaagt, my leven, gezondheyd, en tyd te vergunnen, hoope ik, dat ik door hulp van deze konst meer dingen, dewelke de anatomisten nog onbekent zyn, aan den dag zal brengen."[1])

2° *Het ontleden zonder bloedverlies.* Ook deze methode was origineel; door gebruik te maken van onderbindingen van bloedvaten en door de vochten te laten stollen, na door stuwing een maximale uitzetting der vaten verkregen te hebben, was een bloedelooze ontleding mogelijk. DE BILS is een directe voorlooper van SWAMMERDAM, DE GRAAF RUYSCH en anderen, die opspuitingen met stollende stoffen toepasten en de kennis der anatomie zoo verrijkten. Naar ons voorkomt, zijn ze door datgene, wat van DE BILS' methode bekend was (zie hoofdstuk II, deel I), tot de hunne gekomen.

3° *Anatomie en physiologie van het chyl- en lymphvaatstelsel.* DE BILS was, voor zoo ver ons bekend, de eerste, die het grootste deel der voedingsstoffen naar de lever liet gaan en alleen de rest naar den ductus thoracicus, en zeker de eerste, die dit met rationeele bewijzen trachtte vast te stellen. Eerst meer dan 250 jaar later was men het algemeen met hem eens. DE BILS was de eerste, die een tamelijk nauwkeurige beschrijving gaf van voorname gedeelten van

[1]) *Fredrik Ruysch.* Alle de Ontleed-, Genees- en heelkundige werken. Amsterdam. 1744. p. 252.

het lymphvaatstelsel bij een hond. DE BILS' onjuiste opvattingen over den bouw der lymphvaten en den loop der lymphe, veroorzaakt door verkeerde interpretatie van feiten, gevonden bij nauwkeurige ontleding en bij vivisecties,[1]) werkten als heftige prikkels tot werken voor nagenoeg alle anatomen en physiologen.

Toch had men nog 30 jaar noodig om alles in het reine te brengen (NUCK).

4° Van minder belang zijn DE BILS' ons onbekende methode om het os petrosum volgens de naden te splijten, de bij hondenvivisecties toegepaste splijting van het borstbeen, de beschrijving van den dicephalus tetrabrachius met cebocephalie en de proeven over de verteerbaarheid van voedsel.

Over de volgens ANDREAE door DE BILS toegepaste transfusio sanguinis ontbreken ons de gegevens.

In DE BILS' geschriften vinden we een logischen gedachtengang, wat slechts van weinig andere schrijvers getuigd kan worden.

Dat DE BILS door zijn optreden indirect een geweldigen stoot vooruit heeft gegeven in de anatomische wereld, is zeker en hierin is wellicht zijn grootste verdienste gelegen; echter mee te gaan met alle historici en te verklaren dat DE BILS' beweringen bedriegelijk waren, is ons onmogelijk[2]). DE BILS kon wel balsemen, hij kon wel ontleden zonder bloedverlies en hij kon wel nauwkeuriger den bouw der lichaamsdeelen nagaan dan zijn tijdgenooten.

Men heeft DE BILS steeds verweten, dat hij zijn methodes geheim hield, naar ons voorkomt ten onrechte. Het was in dien tijd algemeen gebruik zulks te doen.

Toen VAN HORNE[3]) er in geslaagd meende te zijn een arm te balsemen, berichtte hij aan BARTHOLINUS, dat hij het procedé geheim hield. PAULUS BARBETTE[4]) beweerde geheime middelen ter bevordering der baring te bezitten. SWAMMERDAM en RUYSCH namen hun balsemmethodes mee in het graf. RUYSCH kende verder het beruchte ROONHUYSIAANSCHE geheim. JOHAN VAN BEVERWIJCK[5]) en CORNELIS VAN DE VOORDE[6]) prezen geheime middelen aan tegen het graveel, STEPHANUS BLANCARDUS[7]) tegen podagra en vliegende jicht, HENDRIK VAN DEVENTER[8]) tegen Engelsche ziekte. J. J. RAU[9]) bezat het bekende steensnijdersgeheim.

---

[1]) Bovendien gaf deze opvatting een gemakkelijke verklaring van het groote quantum melk, door een koe geleverd, van den somwijlen voorkomenden speekselvloed etc.

[2]) Alleen *Töply* is iets zachter in zijn oordeel.

[3]) *Th. Bartholini.* Epist. medicin. Cent. III. Ep. 81. p. 347 2/12 April 1662.

[4]) *J. Banga.* Geschiedenis etc. p. 264.

[5]) *J. Banga.* Geschiedenis etc. p. 303.

[6]) *J. Banga.* Geschiedenis etc. p. 508.

[7]) *St. Blancardus.* Verhandeling over de podagra en de vliegende jicht. Amsterdam. 1684. p. 294.

[8]) *Hendrik van Deventer.* Ziektens der beenderen. 1739. p. 45.

[9]) *J. Banga.* Geschiedenis etc. p. 784.

De groote HARVEY[1]) bedong bij zijn aanstelling als geneesheer aan het St. Bartholomews Hospital, dat de apotheker zijn voorschriften geheim zou houden.

Dat DE BILS zijn tegenstanders, die op alle manieren achter zijn geheim trachtten te komen, op een dwaalspoor bracht, kunnen we hem niet kwalijk nemen. SWAMMERDAM en RUYSCH deden dit evenzeer.

Met DE BILS' geldzucht is het al evenzoo gesteld. Het zoeken van kunstbeschermers, het verkoopen van geheimen en anatomische kabinetten was toen zeer gewoon en het is onbillijk speciaal voor DE BILS een uitzondering te willen maken.

DE BILS' methodes verslonden schatten gelds en het is niet te verwonderen, dat hij naar middelen uitzag om zijn finantieelen toestand te verbeteren. DE BILS' Rotterdamsche onderneming kunnen we onmolijk zoo immoreel achten, als zijn tegenstanders dit deden: zij zou toch eindigen met de publicatie van de zeker waardevolle geheimen, waarbij de wetenschap zeer gebaat zou zijn geweest.[2])

VAN HORNE bood DE BILS een cadeau, indien hij hem iets van zijn geheimen wilde mededeelen, maar daarmede was deze natuurlijk niet tevreden.

RUYSCH was later gelukkiger met den verkoop van zijn werkstukken; ook zijn anatomisch kabinet was tegen entree toegankelijk.[3])

Dat DE BILS oprecht was, blijkt wel uit zijn houding in de quaestie-VAN VALCKENISSE; hoe gemakkelijk was het voor hem geweest een ander rapport uit te brengen, dat zijn toekomst te Leuven verzekerd zou hebben! Hoe ver staat hij hierin niet boven zijn Leuvenschen tegenstander PLEMP, indien het waar is, wat GUY PATIN[4]) schreef: „Ce Monsieur PLEMPIUS étoit un savant homme Hollandais de nation et Huguenot, qui se fit Catholique pour étre Professeur à Louvain. Il dit un jour à Monsieur RIOLAN qui me le redit. Si Messieurs les Etats me veulent donner une de leurs Charges de Professeur en Medecine à Leyde, je me referai Huguenot et irai demeurer chex eux."

Ook uit zijn nagelaten testament blijkt wel, dat DE BILS inderdaad tot alles, wat hij beweerd had, in staat dacht te zijn.

---

[1]) Records of *Harvey* in Extracts from the Journals of the Royal Hospital of St. Bartholomew. London. 1846. p. 16.

[2]) Soortgelijke balsemondernemingen, maar dan zonder wetenschappelijk doel, werden in 1838 te Parijs door *J. N. Gannal* en zelfs in 1907 te Rome door *Giovanni Chiarella* opgericht. De laatste, een mislukt medisch student, verkondigde daarbij geweldige geneeskundige nonsens. (*J. N. Gannal.* Histoire des Embaumements. Paris. 1838, *G. Chiarella.* Procédé de momification intégrale des Cadavres. Rome. 1907.)

[3]) *Fredrik Ruysch.* Alle werken etc., inleiding p. 98—100.

[4]) Lettres choisies de feu Monsieur *Guy Patin.* A la Haye. 1683. Lettre 196. p. 521. Paris 22 janvier 1672.

Het is te betreuren, dat DE BILS, die geen wetenschappelijke opleiding had genoten, niet heeft kunnen samenwerken met de beste krachten der officieele wetenschap; zijn arbeid zou dan zeker meer vruchten hebben opgeleverd, al had zijn medewerker zich waarschijnlijk wel de eer toegeeigend.[1])

Nu heeft DE BILS nagenoeg slechts laster geoogst. Voegen wij hierbij zijn mislukte politieke carrière, zijn droevig familieleven, zijn finantieele zorgen en zijn longlijden, dan lijkt het onbegrijpelijk, hoe het DE BILS mogelijk is geweest, steeds voort te gaan op den eenmaal ingeslagen weg.

En toen ten slotte in 1669 het geluk hem scheen toe te lachen, stierf hij als MOZES, in het gezicht van het beloofde land.

We meenen te hebben aangetoond, dat LOUIS DE BILS meer waardeering verdient, dan hem tot nu toe is ten deel gevallen. Hij heeft zeer zeker belangrijk bijgedragen tot den bloei der anatomie in ons land, en het feit, dat hij autodidact was, kan zijn roem slechts vergrooten.

De beschimpingen en verdachtmakingen der geschiedschrijvers zijn misplaatst.

„Op iemands assche te pissen valt licht", zeggen wij met N. ZAS.

---

[1]) Dit was het geval bij *Swammerdam* en *Van Horne*, die samengewerkt hebben. Zie *R. Sinia. Johannes Swammerdam* etc. p. 33.

BIJLAGE I.

Compareerde voor mijn ANTONI DE VELLE openbaer Notaris, ende de naergenoemde getuijgen Jo.r LOUIS DE BILS, Heere van Coppensdamme, Boonem etc. Professor honorarius der Anatomie binnen der Stadt 's Hertogenbossche, Kranck te bedde liggende doch zijn volcomen verstant nog genochsaem machtich dewelcke verclaert, mits waerachtich te wesen, dat in dit tegenwoordige toegeslooten cochier, toegeslooten met ses segelen die men van buijten siet, daer opgedruckt het cachet van mij Notario, is ingeslooten zijn Ed: secrete kennisse van het balsemen, bij zijn Ed: sonder mancquement geobserveert, verclaerende, dit alsoo te hebben opgestelt op dat ingevale hem Godt Almachtich mochte comen te haelen, deselve zijn Ed: Konst niet met zijn Ed: mochte begraven werden, aen zijne Wed. gelaten, omme daermede haer believen te doen. Aldus gedaen ende gepasseert binnen der Stadt van 's Hertogenbossche den XIXe Augusti XVIc negen ent sestich inne presentie van den heer SEBASTIAEN SCHELLEKENS, der Rechten Professor alhier ende PETRUS KREPS, Student in de Medicine als getuijgen neffens mij hiertoe versogt.

et me presente

(w.g.) LOUIS DE BILS de Coppensdamme. S. SCHELKENS, prof. ut testis. PETRUS KREBS, med. stud. ut testis. A. DE VELLE, Nots. pub. 1669.

p. 1. Dit is de secrete kennisse van mij LOUIS DE BILS aengaende het balsemen van Coningen Princen ende ander hooge stants personen om deselve te preserveren van putrefactie naer haer overlijden voor een groot getal van Jaeren in haer volcomen wesen ende gedaente noch kenbaer toonende.

Voor eerst moet gemaeckt worden een tinne kiste 8 voeten lanck ende $2^1/_2$ voeten breet ende 3 voeten hoogh, welcke tinne kiste in een houte kiste moet staen de houte kiste moet wel versien syn ende gecalafatveert dat er geen lucht in kan, met isere banden, boven het deksel van de houte kiste moet syn een schuyve die men open en toe kan schuyven wel dicht, niet teghen staende dat de tinne kiste in de houte kist staende, oock eerst wel moet toegedeckt weesen met dobbel wolle dekens datter geen lucht in ofte wt kan komen, ende dan moet de lade van de houte kist voor seijt boven de wolle dekens tou geschoven worden.

vooreerst moet in de tinne kiste gedaen worden
60 pont Run van de alderbeste, ende vers ghemalen
50 pont Roomschen aluijn heel clyn gestooten
50 pont peper heel clyn gestooten
1 sach sout clyn gestooten Hierop moet gegoten worden
200 stoop van de alderbeste Nantisschen Brandewyn
100 stoop van de alderbeste wynazijn,
ende dit alle te samen moet onder een vermengelt worden in de tinne kiste ende wel door de selve naticheyt van de brandewijn ende azyn omgeroert met eenen stock ofte schoppe, soo haestelick als het mogelich is, opdat de kracht niet te veel en vervlighe van ditto substantie, ende dadelick toedecken om te laten sinchen, dit nu stil gestaen hebbende en gesonchen synde sal men het doode lichaem, dat in een fyn witte linde slaeplaken gewonden is, daer inlegghen op een stellinghe van hout gemaecht op soo een manire gemaecht dat het lichaem wijnich het hout raecht ende te beter van honder in de klare vochticheijt lijdt, ende het lichaem van boven moet 2 voeten onder de vochticheyt staen en het selve lichaem sal men met een seyde lindt aen de stellinghe vast maken, omdat het onder de klare vochticheijt blyven soude, waer in men het lichaem 30 daghen laten sal, ende drij daghen naerdat het ingeleghen heeft moet de substantie om geroert worden ende in de selve tijt van dertich daghen noch twee mael omgeroert op de manire als boven geseght ende telkens als men het lichaem wt sal moeten nemen om de substantie om te rouren, moet het
). 2. by het geseijt slaplaken dat boven aen het hooft ende onder aen de Voeten tougebonden is wt en ingelicht worden, ende ter wijlent men de substantie omroert ende laet sinken, soo sal men het lichaem wt syn slaeplaken doen ende met verse brandewijn afwassen ende afvagen ende omkeren dat de vocht wt de mont loop, wel wachtende daer het haer is te vrijven soo van het aensicht als anders, alsmede de nagels van handen en voeten om se niet te beschadighen voor dat het lichaem droogh is, (ende soo het operhuydeken aen wilt laten, sult het lichaem niet afvrijven maar wel afspoulen totdat het wt de leste substansie komt, dan kondt het afvrijven, soo sal het lichaem niet van couleur verandert weesen, als het operHuijdeken afvrijven sult) dan kan men het vrijven en het haer kammen soo als men wilt, ende wederom in leghen op den buyck daer het eerst op de reughe geleghen heeft, als nu deese eerste kiste gemaeckt is sal men noch een ander laten maken, op deselve maniere als boven ende daer in doen Run peper aluijn soudt brandewyn azyn alles op de gelicke manire als boven, als nu het lichaem den tyt van 30 daghen in de eerste kiste gelegen heeft sal men het wt nemen ende in de tweede kiste voorseyt leghen, die dan al geprepareert is, maer vooraf de substantsie omrouren gelick als boven, als men het lichaem inlegghen sal, ende van te vooren eer men het lichaem wt deerste kiste in de tweede bringht de substantie 2 raijsen in die tijt ondertussen het in de eerste leijt omrouren en 60 daghen daer in laten ligghen in de tweede substantie en maer 3 reysen omrouren, ende soodra het lichaem in de tweede kiste geleyt is sal men deerste schoon maken en wederom als vooren tou maken de derde supstantie maer daer en mout geen sout in gedaen worden, maer sonder sout het lichaem in de derde

supstantie geleyt woorden om het soudt wederom wt te haelen, om het lichaem tot opdroginghe te bringhen, als nu de 60 daghen van de twee supstansie om syn, dat men dan het lichaem in de derde substantie leyt, men kan oock in deerste en tweede supstantie elcke reijse met de run peper aluijn soudt brandewyn azyn noch daer by doen 20 pont allouwe van de beeste clyn gemaecht ende 20 pont mirhe van de beste clyn gemaecht maer als men het lichaem wt de tweede substantie neemt soo sal men dadelick deselve kiste schoon
p. 3. maken ende wt de kist daar de derde substansie in geprepareert is mede 3 à 4 reijsen omgeroert is geweest sal men het wederom rouren, en weer laeten sincken de clare substantie boven afscheppen ende in de leghe kiste doen om alsdan de specerijen daer in te doen, en het lichaem voor de derde reijse daer in te leghen ende mede om rouren als boven ghesecht, de voorseyde specerijen mouten zijn, het sal noch beter weesen dat in de derde supstansie geen run noch aluijn noch soudt daer in doet, maer wel peper ende de naervolghende Specerijen in de brandewijn ende azijn gelick hier boven geseijt is, sonder die substantie van deene kiste in dander over te giten, omdat de substantie te veel verflaut en de geesten van de brandewyn ende azyn te veel vervlighen, soo deesen Balsem gebruycht wiert voor een koninck, ofte wie soude begeeren getoont te syn aen het gemente, kan men hem voor die tyt dat hy getoont mout weesen aen het gemente voor eenighe uren daechs wt de substansie nemen hem afdroghende maer niet vriven ende dan voort wederom inleghen, en de substantie dadelick wederom toudecken, soo men niet begeert achterhaelt te woorden van weeghen de dilecsie, ende dat het balsemmen daer geen gementschap daer mede heeft om de separasien te konnen doen in het gebalsemde lichaem, sult de Run ende Aluijn daer wt laten maer van den eersten af in den brandewyn ende azyn de specerien daer in doen met het soudt ende peper het soudt sult maer voor deerste reyse nemen ende dat noch eens soo veel, en in de twee ander substansien, geen soudt daer in doen omdat het soudt dan wederom wt het lichaem getrochen wort soo daer geen run nochte aluijn in doet sult allouwe van de beste clyn gemaeckt nemen maer 44 pont Mirhe van de beste clyn gemaeckt nemen maer 44 pont

20 ℔ foullie van de beste klyn gestoten
20 ℔ cruijnagels van de beste cleyn gemaecht
20 ℔ kanneel van de beste cleyn gemaecht
p. 4. 20 ℔ nooten musschaet van de beste clyn gemaecht

$^1/_4$ pont amber gris ende $^1/_2$ pont swarten balsem mout met een $^1/_4$ pont olije van kaneel gemingelt woorden om het lichaem te bestrijquen diferente reijsen ende elke reyse als bestrick het in het lichaem laten droghen, het mout maer bestreken woorden als besich seyt met het op te droghen, het lichaem dat in de derde substansie gedaen wort sal men twee maenden laten ligghen ende moet altemet omgeroert worden als voren ende daer wt genomen weesende sal de klare substantie afgegoten woorden ende tlichaem daermede gewassen ende gespoelt, ende van de speserijen moet een bedde afgemaeckt worden waer op het lichaem moet geleyt worden, als het lichaem ende bedde welgedroocht sijn, ofte dat het van syn selven drooght ende het vet in het lichaem te laten sonder met hete het vet te doen evaporeren,

het welcke goeden Balsem weesen sal dat van het lichaem vloijt het welcke kondt vergaren, soo het lichaem droghen wilt, sult een kamertie laten maken heel van steen heel dicht gemaecht daer twee kagelovens in moeten gestelt worden welcke kagels wel gestoockt mouten worden ende onder de kagels gestelt twee eysere vierwaghens met weijnich vier daerin maer veel wierroch ende mastick onder een, te weeten alle daghe 2 pont ende dit moet alle daghe gedaen syn tot het lichaem droogh is moet alle daghe 3 à 4 mael het lichaem met linnen doecken den wirock ende vochticheeden afvaghen op een doorluchtige stellinge ende het lichaem keeren ende wenden eenighe dagen lanck nu drogh synde sal men het bestrichen met de bovenstaende substantie te weeten ambergris swarten balsem en olye van kanneel t'samen gemingelt kondt oock arabiesse gomme nemen in de mingelinghe om het lichaem te bestrijchen met een fyne quast als droogh is ende dan al wederom tot verschyde rysen toe ende daer mede laeten opdrogen, ende alsdan op het voorseyde beddetie van specerijen het lichaem in een tinne kiste legghen wel gesondeert datter geen locht in kan komen, als men het lichaem in een tombe legghen soude ja over de tinne kiste noch een loode kiste, ofte anders in een kapelle daer het lichaem met syn kostelich gewaet sout konnen lighen, ofte in syn palijs, ende het aensicht bloodt met glas boven overheenen, ofte recht staende om alsoo het lichaem perfect te konnen sien ende om te biwaren voor stof ende spinnewebbe, soo sal het treffelich gepreserveert ende gesien konnen worden.

Actom in den Haghe den 15 februari 1669
(w.g.) LOUIS DE BILS de Coppensdamme.

p. 5. Om dit voorschreven lichaem te balsemen moet eerst het hooft opgesneden worden beginnende boven het voorhooft tot achteren aen den neck het vel soo veer opgelicht dat het beckeneel bequaem kan afgesaecht worden alsdan de duri maetre rontom afgesneden dicht aen het beckeneel daer het afgesaecht is behalven onder en boven een wijnich vast gelaten en alsoo de duri matre aen weersijde opgelicht, en over eijnt opgeset soo dat de herssenen bloot staen, ende de substansie daer in en om ter dege kan vatten voorts oock den buijck geopent alsmede tusschen de diafragma dicht tegen de borst geopent, om mette hant daer in te comen, om de substansie daerin te brengen bij de longen in de borst, en somen tot de voorsye costen wat minder wil doen, so moet men de exczementen wt doen ende met een trechter door een gadt daerinne gemaecht van substantie ingieten.

(w.g.) LOUIS DE BILS de Coppensdamme.
Geschreven op mijn kranckbedde, binnen shertogenbosch den 19e Augusto 1669.

BIJLAGE II.

Compareerde voor mijn ANTONI DE VELLE openbaer Notaris ende de ondergeschreven getuijgen Jo.r LOUIS DE BILS, Heere van Coppensdamme, Boonem etc. Professor Honorarius der Annatomie in 's-Hertogenbossche, tegenwoordich kranck te bedde liggende, doch zijn volcomen verstant noch genochsaem machtich ende heeft opentlijck verclaert ende geseyht waerachtich te wesen, dat in dit tegenwoordige toegeslooten cochier toegeslooten met seven segels die men siet, van rooden Lacke, daer opgedruckt is het cachet van mij notario, is ingeslooten de secrete kennisse van zijn Ed: dissectie, met zijn Ed: eijgen handt geschreven ende onderteekent, verclarende wijders soo als daerinne geschreven is te zijn sonder manquement ende bij zijn Ed: geobserveert ende ingeval den Almachtige hem uijt dese werelt mochte haelen, niet met zijn Ed: begraven te werden doen opstellen waermede zijn Ed: Wed.e naer zijn afflijvicheit haer believen sall doen. Aldus gedaen ende gepasseert binnen der stadt van 's Hertogenbossche den XIX Augusti XVIc negenent sestich inne presentie van den Heer SEBASTIAEN SCHELLEKENS, der Rechten Professor alhier ende JOHANNES NICOLAESSE ESAU, poorter als getuijgen.

et me presente

(w.g.) LOUIS DE BILS de Coppensdamme. — S. SCHELKENS prof ut testis. — A. DE VELLE Nots publ.

JOHANNES NICKOLAESE ESOU.

Den 15 februari 1669 alsoo haer Ho: Mo: my aengenomen hebben tot Professor honorarius ende tot Sertoghenbosch gestelt, soo ben van mynen Eet ontslaghen van weghen het contrackt aengegaen met den Coninck van Spainien ende de heeren Staten van brabant, dewelcke mij niet volgens het contrackt door haer autorityt hebben doen stellen in duniversityt van Loven, daer ick nochtans voldaen adde, d' Heere Staten van Brabant hebben mij gedwonghen noch boven de condisien daer geen mensie van en was myn kennisse aen d' Heer GUTSCHOVEN over te geven, ende de gebalsemde lichamen te Loven te bringhen, sonder vooraf de 24000 gs te ontfanghen voor myn gebalsemde lichamen, ende daer noch niet te vreede daer mede synde hebben doen de dissectie doen in presentie van zijn Extie d' Heeren gedeputeerde van de Staten van Brabant ende de Professoren PLEMPIUS ende DOORLINXS alsmede de doctoren LA PIERRE ende OVERDAET, ende dat

sy verklaren souden op haer eet ofte het in der daet soo was gelick ick geseijt hadde ende tot soo groote nut voor de medesine tgeen ick oock wel most consenteren, weesende mouijelick, dat ick geen macht en adde, om daer niet in te treden, ja in tegenwoordicheyt van de Professoren van Loven ende de doctoren van Brussel op haer verklaringhe, waer in ick niet gehouden was volgens het contrackt soo dat ick dit geschrift aen mijn soon PIETER CAROLES overgeve, om ofte het gebeurde dat Godt my quam van dese werrelt te haelen, dat als dan Haer Ho: Mo: souden beliven myn soon te surogeren in myn plaetse, ende hem te benefisieeren met myn Ballinage, ende Canonisyen, die ick van Haer Ho: Mo: becomen hebbe, omdat de schaden die ick geleden hebbe in dorder die Haer Ho: Mo: mij belast volbrocht hebbe, dat myn soon ende myn huysvrouwe ten deele moghen gesoulageert weesen van eenighe duijsende die ick hebbe mouten missen ende geconsumeert om mijn gerechtighe saecke voor te draghen aen haer Ho: Mo: dat ick door haer geminteneert mocht werden.

Actom als boven in den Haghe 1669
(w.g.) LOUIS DE BILS de Coppensdamme.

p. 1. Dit is de secrete kennisse van mij LOUIS DE BILS aengaende de dissectie soo sonder blout storinghe als met blout stortinghe soo in de doot als in het leven van verschide beesten alsmede van menschen in de doot naer myn gevoulen int leven de mensche te dissequeren, soude een inpie saecke syn omdat men in de beesten genouch sien kan dat het soo in de mens mout syn, de mens doot synde daer siet men de Buijsen ende kanalen als douwvoerders, wel weetende dat den loop van het voetsel in de mens is gelick in een beeste, ja BARTOLIN TEULP ende ander hebben in de dissectie van doode menschen de Melck aderen gesien, dat gebeurt dat de mensch van te vooren gegeten heeft, eenige tijt van te vooren eer hy gerecht wort, ende als men dan een Mens soude mouten levendich dissequeren, soo soude het mouten op de rechters vonnis door de scherprechter geschien het geene daer tou nodich syn soude, ende als dan en soude den pasient maer voor een gedeelte de pijne wt staen, om dan doot wesende ende de justicie volbrocht dadelick de demonstrasie te doen, of te wel versoucken van den rechter (: als de kennisse noch gesekreteert bleef :) persoonen die gecondemneert syn ter doot haer afvragende of se liver versmacht door roock begeren te weesen in een kamer met open deure van de scherprechter als in het openbaer wat wel een sachter doot soude weesen met seulfer in brandt te steken waermede sy dadelick versmacht syn als het hoof met een tinbrot dicht aen den haels daer in gesteken is, ende het solfer in brandt gesteken, door de roock die der niet wt kan syn dadelick doot, dan kan men dadelick de dissecsie beginnen ende veel meer sien als anders, ja de justisie conde publick geschien op de gewoennelycke plaets, op de voor verhaelde manire, maer, als dan moste dadelick het lichaem becomen, soo het mogelick is als den pasient gegeten heeft 5 à 6 uren mijn ofte meer voor syn doot, doordien also gehanghen syn alle de vaten van den haels geforseert syn, ende onthooft synde is alle de

vochticheyt en bloet wt de vaten geloopen, voor eerst moet gemaeckt werden een loode kiste van $\frac{450}{300}$ pont gewichte synde seven voeten $^1/_2$ Rijnlanse mate langh twee ende een haelf voeten breet ende 3 voeten diep welcke loode kiste in een houte kiste lang $7^1/_2$ voeten rynlanse mate $2^1/_2$ voeten breet 3 voeten diep moet staen de houte kiste moet wel versien syn ende gecalafatreert dater geen lucht in kan, met isere banden, boven het decksel van de houte kiste moet syn een schuijve die men open ende toe kan schuijven wel dicht, niet teghenstaende dat die loode kiste in de houte kiste staende, oock eerst wel moet toegedeckt weesen met dobbel wolle dekens, datter geen lucht in ofte wt kan commen, ende dan moet de laede van de houte kiste voorsyt boven de wolle dekens tou geschoven worden, vooreerst mout in de loode kiste gedaen worden

p. 2. 70 pont run van de alderbeste ende vers gemalen
50 pont romschen aluijn heel clyn gestooten
50 pont peper heel clyn gestoten
$^1/_4$ sack Sout clyn gestooten hier op mout gegoten woorden
200 Stop van de alderbeste nantisschen brandewyn
100 stoop van de alderbeste wynazyn

Ende dit alle te samen moet onder een vermingelt worden in de loode kiste ende wel door deselve naticheyt van de brandewijn ende azijn omgeroert met eenen Stock ofte Schoppe, soo haestelick als het mogelick is opdat de kracht niet te veel en vervlighe van ditto substantie ende dadelick toudecken om te laten sincken de tyt van een ure min ofte meer, dit nu stil gestaen hebbende en gesoncken synde sal men het doode lichaem dat in een fyn wijt linde slaeplaken gewonden is daer in legghen op een stellinge van hout, op soo een maniere gemaeckt dat het lichaem weijnich het hout raeckt ende te beter van onder in de klare vochticheijt lydt ende het lichaem van boven moet een voet onder de vochticheyt staen, ende het selve lichaem sal men met een seyde lindt aen de stellinghe vast maken, omdat het onder de klare vochticheyt blyven soude, waerin men het lichaem 30 daghen laten sal ende drij daghen naer dat het in geleghen heeft, moet de substantie om geroert worden, ende in de selve tijt van dertich daghen noch twee mael omgeroert op de maniere als boven geseght, ende telkens als men het lichaem wt sal moeten nemen om de substantie om te rouren, moet het by het geseyt slaplaken dat boven aen het hooft ende onder aen de voeten tougebonden is wt en in gelicht worden, ende terwijlent men de substantie omroert ende laet sinken, soo sal men het lichaem wt syn slaeplaken doen, ende omkeeren dat de vocht wt de borst buyck ende mont wt loopt, ende dan wederom verse brandeweijn ofte van deselve substantie soo der genouch is, in de borst en buyck giten (:maer beter met suyver brandewyn, om het couleur van dinerlicke partijen te behouden:) ende met UE handt omspoulen wel voorsichtich weesende eenighe partijen van binnen het lichaem niet te beschadighen sonder het lichaem met eenighe doucken stif te vrijven
p. 3. ofte afvaghen om van buijten het operhuijdeken niet af te vrijven, alsmede het haer vant hooft ende van het aensicht als ander partijen mede de nagels van handen en voeten om die niet los te

maken voordat het lichaem in de tweede supstansie geleijt hebt, ende geprepareert is om te gaen dissequeren, alsdan sult het lichaem afvrijven met doucken, soo sal het operhuijdeken afgaen, ende dan is het lichaem al ofte het noch was den eersten dach van syn sterven, maer wederom ingeleijt soo verandert het lichaem van couleur siende dat het van syn operhuijdeken ofte cuticula berooft is, oock om de dissectien over dat lichaem te doen, als begeert kondt al syn haer afvrijven alsoock de nagels, dat staet in u wille, om dat sij niet beter weeten souden ofte daer wort kaelck daertou gebruijckt, nu daer in kondt doen naer UE goet duyncken, ofte het lichaem te disequeren met haer ende nagels, ofte anders naer de dissectie gedaen, soo UE het lichaem wilt bewaren voor eenighe tijt kondt het doen, ende als het lichaem drogh is kondt het haer kammen ende het aensich afvrijven soo sult het haer niet afvrijven, ende het lichaem gedesiquert, sal maer voor eenighe maenden duren doordien de wormen der inkomen dewelcke het vet tusschen de rocken seer aerdig suiveren dat het konstick is ende ongeloofelick dat sulcks kan geschien, ende daer nae vergaet het lichaem, ende consumeert syn selven door de woormen, nu voor de tweede mael inleghen op den buijck daer het eerst op de reughe gelegen heeft ende daer in doen run, peper, aluijn, soudt, brandeweyn, azyn, alles op de gelicke maniere als boven, ende omrouren gelick hier vooren verhaelt is, maer UE sult het lichaem eerst den Buijck opendoen ende de spieren van malkanderen schijden ende daer het middenschot ofte diaphragma aen het borstbeen ofte os sternum vast is afschyden, ende de aders ende slach-aderen van de spiren van de buyck afbinden als oock van het diaphragma als het afsnijt van onder het os sternom, omdat de supstansie in de borst mach geraken, ende soo met U.E. handt spoulen, soo in de borst als buijck sonder eenighe partijen te quetsen, alsmede een snede boven op het hooft begost tot achter het hooft ende tot voor aen het voorhooft, tot op het Pan vlies ofte pericranium dat UE gemakelick de panne van de huijt ontbloten kondt om de panne af te saghen, ende dan rontom het dicke hersenvlies ofte Dura mater afsnyden, maer de sickel ofte falx in haer situasie laten, ende wel tousien dat de hersenen niet gequest en woorden, omdat de supstansie soo veel te beeter door de hersenen kan dringhen, waer door te beter bereijt woorden om dan de separasien te konnen doen tot de minste gedeelten (:sonder stortinghe van Bloet:) soo van aders arterien senuwen douw voerders ende haer mostelicke deelen, alsmede de masse van de hersenen, soo datter niet voor UE ooghen verborghen sal blyven, alsmede van het geheel lichaem, soo Rocken ofte Tunicae vliesen ofte membranae mos veselen ofte fibra
p. 4. weesende de douw voerders, senuwen, aders, slachaderen tot haer wteynden van de selve vaten, hou kleyn die oock souden moghen weesen met de klap vliesen van de aderen, als oock de klapen van de fermentvaten, ofte valvulae sigmoides, oock de filamenten van de spieren ofte muskels — als nu het selve lichaem voor de tweede reyse den tijt van de dertich daghen ofte langher alwaert 2 maenden ingeleghen heeft, soo dat het blout gestremt is, sult het wintdroogh laten woorden ende afvrijven gelick hier boven verhaelt is, ende dan beginnen te ontkleeden, soo kondt den tyt van eenighe daghen

weecken ofte manden daermede besich weesen, soo langh als begeert, maer en mout in geen plaetse gebracht worden daer de sonne komt, maer in een koule plaetse ende als het lichaem begindt te droghen prinsipalick de handen ende voeten sult die altoos vochtich mouten houden met deselve supstantie, maer met doucken bewonden, ende als het te droogh worden soude, in de supstansie wederom inleghen, maer soo UE supstansie te flau wort, noch een ander supstantie gemaeckt moet syn als hiervooren verhaelt is met Run aluijn peper soudt brandeweyn ende wijnazijn van de alderbeste, maer kondt van alles minder kantitijt nemen om tot soo groote kosten niet te vervalen. Wat UE de experiensie leeren sal, ende in die leste supstantie met de tweede substansie kondt een magher azewindt hondt nemen ende hem wel voeden, ende doen gelick hier naer verhaelt sal worden, ende doot weesende de huijt afnemen ende openen soo buyck als borst, ende hem in de substantie leghen, soo sulje in den fermentvoerder ende Borenput al het sap geklontert vinden, ende sult de klappen van den ductus torasicus pertinent konnen vertoonen mede de vasa lymphatica ofte waetervaten wesende de schorse ofte tunica sal men niet bevinden datter klappen in de rocken van de vasa lymphatica syn als men se open snyt, maer wel in de binnenpijpe genaem de fermentvaten nu om de beesten te dissequeren daer moet een tafel gemaeckt worden die niet boven de hoochte is van den persoon die de dissectie doet, ofte moet een bancktie onder syn voeten hebben dat hij met gemaeck dissequeren kan, de tafel moet vol gaten syn twee à drij duijmen van malkander daer men gemakelick in ider gat den duijm door kan steken, ende recht voor de Borst ende Buyck van den hondt die op de tafel gebonden leydt moet wt geholt weesen in forme van hovale aen beede syden om gemakelick te konnen dissequeren om dicht met UE lichaem aen de Borst en de buyck te komen om soo verre niet te rijken, recht onder den haels van den hondt ofte ander Beest, daer
p. 5. moet noch een gadt gemaeckt weesen van de groote van een handt breedt in de ronde dat onder den haels van den hondt komt als den hondt op de tafel gebonden leijt, ofte sult een plancktie gebruijcken van twee voeten lanck, ende een handt breet ende dan dat plancktie onder den haels van den hondt gebrocht, sal het selve efect doen ende met meerder gemaeck, als van de tafel om den hondt den haels tou te woulen, sult daer in doen als te raden wort, maer het plancktie mout aen alle beede sijden met gaten ende klyne gaties syn die nieuwers tou dienen dan om tabuseren die het plancktie soude komen te sien maer int meden van het planckie in de lenckte mouten 3 a 4 gaten gemaeckt woorden, om als den hondt aen alle vier syn pooten gebonden leijdt, ende dat de muijlbanden die met leerties ende peckdraet om wonden hebben de muijl ende de tauwen die vast aen elck leertie syn (maer voor eerst mout den hondt met peckdraden sonder leerties de muijl wel vast tou gebonden worden ende dan de leerties daer aen ider een peckdraet is om van den hondt niet beschadick te worden, de tauwe die vast aen een van de leerties is die boven de snuijt van den hondt komt sal men door een gadt dat het bequaemste is, dat boven het gadt van een handt breedt is in de ronde, de muyl achter over vast gemaeckt worden, ende de

andere tauwe die aen het leertie vast gemaeckt is dat onder de kinne komt sult door het groote gadt steken ofte een klyn dat bequaemst vinden sult ende vast maken om sijn muijlbandt te versekeren dat de leerties niet af konnen gaen, ende soo voor UE particulier sonder bijweesen van imandt ofte UE most het haer leeren, soo sult den hondt als soo vast gemaeckt is dit naer volghende dadelick doen, sult met een elsen aen de bovenste lippe aen ider seyde van de neus met een elsen een gat maken om gemakelick de peckdraet die in een packnaelde is ende aen een tauwe vast gemaeckt door dat gadt steken ende dan de tauwe met het peckdraet vast binden aen de lippe, soo oock aen danderseyde ende die twee tauwen elck door een gadt van de tafel steken, ende soo vast maken de lippe aen de tafel soo kan den hondt syn hooft niet roeren, ende dadelick de muijlbandt afsnijden om hem haessem te geven, ende dat hij soo veel langher in 't leeven blijft, soo kondt op diferente maniren sonder de stroote af te snijden dissequeren, maer den hondt sal machtick geluijt geven dat het schrikelick weesen sal, dat is maer om in den buyck te komen int leven als oock in de Borst op twee derly manire, dat is van weeghen de buyck de huijt openen, ende dan een weynick de spiren schyden ende een openinghe maken in het buyckvlies daer indoende een treckter (:ende die gemingelde supstansie daer men lichamen in leydt, om het
p. 6. bloet te doen stremelen) door den trechter in den buyck giten door den trechter int leven van den hondt ende den buyck vol supstansie weesende tou naijen alsmede de huyt soo sal de supstansie van de melckaders als fermentvaten ende orenputen comen te stremelen alsmede de aderen arterien van haer bloet maer naer dat den hondt doot is 6 à 7 daghen laten in de supstansie leghen, ende als dan den buyck openen, ende sult dan connen naer speuren de weghen van de vocht van de melckaderen als anders ende sien dat het minste deel naer den Borenput gaet om door de fermentpijp in bloet gebracht te werden; sult dan het selfde doen in een ander hondt den buyck niet openen maer de borst, ende daer oock met een trechter ingiten de boven verhaelde supstansie ende de huyt tounaijen als de borst, vol supstansie weesen sal, ende den hondt doot weesende in de selve supstantie leghen gelick hier boven verhaelt is van den hondt daer de substantie door een trechter in de buyck gegoten was als mede den tyt van 6 à 7 daghen ofte langher laten in de supstansie leghen, ende dan de borst ofte sternom openen sult dan den fermentvoerder pertinent konnen nae volghen ende openen, daer de supstantie in gestemelt sal weesen ende die openen dan sult UE de klapen ofte valulesien pertinent haer forme mede de fermentvaten die in de borst bevonden werden als oock de douwvoerders weesende de tunicke ofte schorse van de fermentvoerders als oock die van de arterien ende aderen daer in begrepen de ongepaerde ader, alle haer rocken ofte tunicken syn de douwvoerders met haer mostelicke deelen, nu de ander manire om in de buyck ende borst te comen int leven, maer alle de Ribben mouten afgebonden worden, ende als sulcks geschiet soo moet voor die tyt de stroote tou gedaut werden ofte anders de longher sal in de wech syn maer elcke reyse den assem wederom geven, dat men den hondt syn hals tou woelt is om de spijs dragher ofte oseofaghe te sluyten, als alle de douwvoerders

wesende de rocken van de fermentvaten (: als oock van aders ende arterien :) ofte de binnenpijpen van de halsklieren ofte den hondt quijlt
p. 7. al het sap van de voorseyde dauwvoerders wt soo dat alle de vaten ende borenputen als vrongh leegh syn bevonden, als alleene syt kondt altoos aen de lippen van den hondt de tauwen binden op de maniere als geseyt is, ende dan UE werck gedaen hebbende snijt de muijlbandt af soo blyft den hondt vast aan de lippen soo sal den hals wtgereckt ende vlack leggen, ende dan sult de huijt separeren van de strootepijp ofte asper arterie, soo sullije tusschen de spieren ofte muschels komen van den hals die boven de asper arterie leghen om de longher pijp te onblooten ende die met UE vingher onder boorden ende naer UE trecken om daer onder deur met gemack door het gadt dat UE vingher doorboort heeft te comen (: maer sult het vlies dat UE vinger tegen houdt dat geen gat kont bekomen, met UE pennemes, op UE vingher safties doorsnijden, sult dan door dat selfde gadt met gemaeck een tauwe van de dichte van een vingher door steken ende alsdan door het gadt van de tafel ofte door twee van de gaten van het plancktie door steken ende dan tou binden, ende soo met een stocktien den haels tou woulen maer een stijf woelt sult de stroote met een groote naelde daer een seghel draet aen is, een van ringhen door steken, ende de segel draet vast maken (: oock die ader die ter seyde de stroote afbinden aen twee seijden om als de stroote doorsnijdt dat die ader ende arterie geen bloet geeft, ende omdat het afgesnede deel van de stroote den hondt niet in en haelt, sult die segeldraet vast maken aen de poodt, ende dan voort tou woulen dat den hondt niet meer sleken kan noch syn specksel ophalen, ende dadelick de peckdraden van den muijlbandt snijden om den hondt syn haessem te geven, ende hem verquiquen met een sponsie die naet gemaeckt hebt in kout putwater ofte fonteynwater, ende met UE handt wt persen op de muijl maer datter niet veel ofte wijnich in de muijl komt, door vreese dat den hondt dadelick soude komen te sterven, ende hem soo voor eenen tijt laten lighen als hieronder geseyt sal woorden de uren die hy sal moeten lighen, naer de dissectie die sult doen, ofte soo UE de stroote aen malkander wilt laten sult een gadt daer insnijden de lenckte van twee duijmen ende een duijme breedt om daer de tauwe in te leghen ende soo toe woulen, maer het gadt van de stroote naest het keelgadt dat afgesneden is sult met werck tou stopen omdat den hondt gheen geluij geven soude, soo sal den hondt konnen den haessem in ende wt haelen.

p. 8. Soo de Borenput ende vrongh op de kropader sien wilt met de douwvoerders ofte rocken, alsmede de fermentpyp sult op deze manire den hondt doen voen, met blompap maer dat syn maghe niet overladen is, dan en souder geen dissectie konnen geschiden, naer dat hij gevoet is vyf à ses uren daernae sult den hondt op de tafel binden als hier vooren verhaelt is ende de stroote afsnyden ofte in de lenckte op de manire als verhaelt is, ende soo sal het bloet wt de spiren en de arterien in de aders gedronghen worden hou langher hou meer dat den hondt blijft ligghen, maer sult den vrongh ende borrenput als den hondt dry uren light met minder sap vinden, maer oock veel minder bloet in de muschels ofte spiren, nu om veel sap al omme wit te hebben sult de hondt een halfure ofte ten

langhsten dry quartiere urs laten lighen ja minder als een half ure ende soo UE bevindt dat het herte weijnich klopt ende seer flau wort sult hem met een sponsie water op sijn muijl wt persen, maer datter niet in syn muijl komt ofte weijnich, anders soude hij sterven, ende soo den hondt te seer gewoelt is een weynich ontwoelen maer altoos letten dat hy niet en quijlt ofte seer weynich, maer beter niet, ende dan sult het afgesneden deel van de stroote vollen met nadt werck ende met een peckdraet stijf tou binden dat de longher geen asem meer in noch wt kan laten soo sal den hondt versticken, ende doot wesende soo sult hem aen de slincker seyde recht int midden van het schouderbladt de huijt beginnen in de lenckte langhs de ribben te separeren ende soo de eene helft de Borst ontblooten, ende dander helft het schouderbladt (: ende de aders ende arterien die door de huijdt loopen afbinden, datter geen bloet gestort en wort :) om tusschen het slincker schouder blaet te komen, altoos de aderen ende arterien van den hals ende ander gedeelten wel meyden ende afbinden, maer de huijt van den haels niet verder ontblooten als by de kroptacken ofte jugulaire aders, oock de spiren van het schouderbladt te deghen afbinden met dun peckdraet, ende de spiren die breedt syn twee à drij mael afbinden soo boven als onder, ende dan afsnijden
p. 9. soo sal het schouderbladt vallen, daer sullie vooreerst al de senuwen voorkomen die sulje een voor een oplickten met het hooft van een naelde ende dan een draet onder deur steken ende dicht aen dinserasien van het schouderbladt afsniden, maer wel wachten de vaten die haer daer onder vertoonen sullen ende deselve senuwen afsnijden dick aen de wtspruijselen van de wervelen van den haels maer wel wachten de vleesselicke deelen van de spiren te quetsen ende eenighe klyne aderties die haer vertoonen sullen moet met een fijne naelde ende draet afbinden op twee plaetsen ende dan doorsnijden daer onder die senuwen, als die ontbloet hebt sult de vrongh komen te sien met sijn haelssprancken borstsprancken ende ocxselsprancken, ende soo het niet te deghe siet soo licht den hondt wat hoghe op soo sal het wit sap dat in den vrongh vloijen sal hem verheffen, maer sult dan niet verder gaen voor en alheer dat de Borstplaet alf afgesneden hebt alsmede al de slincker Ribben op drij vingheren naer van de wervelbeenderen maar sult oock letten dat de struiken van darterie ende aderen die in de Borstplaet insereren afbindt om het bloedt te mijen met dat de Borstplaet afsnijdt alsmede elcke ribbe die afsaeght wel vast bindt ende dicht aen de Bandt de ribbe afsaeghen, als nu komt aen de leste ribbe van den haels daer sult wel acht opnemen door dien de ocxseltack daer vast aen light ende noch twee arterien ende een ader die naer de wervelbeenderen van den haels loopt die sult met groote voorsechticheijt twee mael moeten afbinden ende dan doorsnijden wel vast bindende doordien den ductus torasicus ofte fermentvoerder daaronder kruypt om syn vrongh te maken met den sirquel, die ader ende arterien sult een voor een met het hooft van een naelde onder boorden, wel wachtende de buysen van den ductus torasicus ofte fermentvoerder te quetsen, ende met het hooft van een naelde de vlissies oplichten van die op de vrongh lighen weesende dauwvoerders met haer mostelicke deelen, als op syn ferment vaten van de haelsklieren, als Borst en ocxsels te weeten de schorse ofte

tunicque van de fermentvaten, die den dauw naar boven voert, wel voorsichtich weesen, ofte soo UE hem komt door te steken, soo is UE gesicht benomen, ende het sap vloijt der wt ende al u moute is voor niet, ghij sult hem somtijts van de vrongh tot de haelsklieren wit vinden (: dat is een strydighen loop ende de klapen of de valulen syn geforseert :) te weeten de binnenpijpen genaemt de ferment voerders, maer heel raar wit, maer verveult van het ferment dat van de haels klieren komt om in de kropader ofte daer de separasie is van den ocxseltack ende kropader, int bloet te storten, de vrongh sult op die maniere als den hondt niet langhe laet lighen altoos wit
p. 10. vinden — Ten tweeden sult eenen hondt voen op de selve maniere als hier boven verhaelt is ende de stroote afsniden oock op deselve manire den haels tou wolen ende laten lighen tot dat hij sterft, ofte, soo langhe tot dat de aders vol geset syn ende de spiren leegh sijn van Bloet den hondt kan soo blyven lighen 12, 18 à 24 uren maer sult hem niet te straf woulen ende somtijts met een sponsie vol water boven op sijn muijl deselve sponsie wt persen met UE handt, als dan den hondt van selve doot is, ofte dat hem doot doet naer dat hij 12 ofte meer uren geleghen heeft op de manier verhaelt met werck in de strote te doen ende met peckdraet vast tou binden sult den hondt een weinick laten lighen, ende dan beginnen te disequeren sult bevinden dat al de aderen tot de minste tou machtich opgeswollen sijn ende de arterien met de spiren ledich ende al de vlisen opgeswollen, waer door sult pertinent konnen schyden de deelen met afbindinghen van de vaten als UE se wilt afsnijden, soo UE de klapen ende vliesen ende rocken van aderen ende slackaderen separeren wilt weesende de dauwvoerders ende daderen openen om de klappen te sien, sult den hondt in de supstansie leghen als hierboven verhaelt is ofte van de overschot van de substansie daer een mens ingeleghen heeft soo het niet te flau is, neemt sooveel kantitijt van supstansie naer de doot van den hondt om volgens syn groote in een kissie te leghen, ofte soo geen heele hondt in de supstansie wilt leghen sult een gedeelte nemen van den hondt als UE al dander gedeelten wel afgebonden hebt van aderen en arterien, om dan die gedeelte af te snijden die niet begeert in te legghen in de supstantie, die daer tou sult geprepareert hebben, om daer naer dat gedeelte van den hondt te gaan disequeren als de rocken van de aderen als slachaderen ofte arterien met haer mostelicke deelen synde de douwvoerders ende de aders openen om de klapen te sien, ende al de veeselties tusschen de rocken het welcke ick mos noeme, ende soo van intentie syt sonder den hondt in te leghen kont het mede doen, om de dauw verders te sien, ende de fermentvaten tusschen de rocken, maer sult de aders noch de fermentvaten niet konnen schayden, om de klappen, ofte valules te connen sien door dien door het opensnijden van de vaten het ferment salder wt loopen alsmede het bloet, ofte moet eerst door het inleghen van den hondt gestremelt weesen het blout ende het ferment, als dan sult pertinent de openinghe van de vaten
p. 11. doen, ende de supstansie vant ferment gestremelt vinden alsmede dat vant bloet, voor het derde sult eenen hondt nemen ende hem op de verhaelde manire binden, ende den hals tou woulen ende de stroote afsnijden, ende soo ontrent de twee uren ofte minder laten

lighen, ende dan aen den rechterseijde boven het diafraghme ofte middelschot tusschen de 5 à 6 ribbe inkomen met UE vinger als eerst de huijt ontbloet hebt in de lenckte ende al de klyne aderties afbinden met een klyne naelde gedraet met fijn draet ende ander met groote naelde, ja sult oock kromme naelden soo groot als klijn mouten hebben van alderande sorten om somtijts de vaten van onder op te nemen alsmede de ribben die wilt afsaghen, dan de huijt in de lenghte gesepareert sult tusschen de rocken van de spiren komen die op de ribbe lighen om de ribben tonbloten ende als dan tusschen de ribbe snijden ende UE vingher daer deur steken om te vatten de opklimmende tack van de holader die de lever doorboort heeft om het bloet naer het herte te voeren ende naer UE trecken om met een dobbel draet vast tou te binden ende dan de draet afsnijden ende de ader loslaten omdat se wederom in haer plaetse komt soo en salder geen bloet door de lever konnen gebracht worden naer de rechte hollecheijt vant hert, soo van de portader als holader van de onderste deelen, ende het bloet vant hooft arremen sullen door de oxseltacken ende kroptacken te reughe gevoert worden in de struijcke van de holader die met een kromme ofte groote weijte gemeen met de rechte hollegeijt van het herte is, om in de rechte hollecheijt van het herte ingestort te worden, van onder en kander geen bloet naer het herte gebrocht worden, om de bandt die aan de uijtspruijsel van de holader van de lever is, komende, soo dat al de vaten van de lever soo aders als de tacken van de poortader vol bloet sullen geset worden, mede alle de tacken van de portader te weeten de schil-slachaders de milt tacken het vas breve alsmede alle de spiren, ende de aderen van de honderste deelen om als dan, soo UE wilt sien hou de vereenighen van de vaten syn van de wteijnden, kondt dan den hondt als hy doot is opensnyden maer om minder kosten de huijt afnemen ende dan open snyden ende gelijck boven verhaelt is in de supstantie leghen die daar tou geprepareert hebt, ende daer naer als den hondt bereyt is sult sonder bloetstortinghe alle de deelen separeren ende de spiren daar sulie de wt eijnden van aders ende slachaders die met bloet gevolt syn klaer konnen sien, ende daer tot groote nutticgheijt scheppen, door de konsteghe separatie, alsmeede de melckaderen dauw-voerders ende fermentvaten.

Voor het vierde sult eenen hondt op de selve manire binden ende voen, als dan den haels tou woulen ende de stroote afsniden als den hondt een ure geleghen heeft ofte meer, sult aen de slincker seyde tusschen de ribben boven het diaphragma U vingher door steken om in de Borst te komen, voor eerst in de lenckte de huijt separeren,
p. 12. ende alle aders afbinden, soo klyn als groot gelick voor desen geseijt is in den derden hondt ende de spiren ontblot synde komende tusschen de rocken om de ribben bloot te hebben alsdan tuschen de vijf à 6 ribbe deur snijden, ofte 6 à 7 ribbe ende met U vinger in de Borst komen om de groote arterie aorta los te maken met UE vingher, het sal mouten een asewint hont weesen omdat een ander hondt de borst te diepe is, ende soudt qualick met UE vinger aen darterie konnen komen, als darterie hebt, sult eer dat UE in de borst komt met UE, vingher de dobel draet tusschen UE naegel doen om als darterie van onder doorboort hebt den draet met eenen van onder deur krijght,

ende soo veel als doendelick is de arterie niet nae het gadt van de ribbe treckt omdat de tacken van darterie tuschen de ribben loopen breken, ende daer stort dan veel Bloet, in de Borst soodat UE door dexperiensie sult op het gevoel het beter ende beter konnen doen, mede sult op de selve manire hier boven verhaelt in de Borst commen, ende in plaetse van darterie af te binden met UE vinger se tou dreucken datter geen bloet naer beneen vloijen khan, ende met eenen den hondt laten worghen sonder dat, UE de vingher van darterie afneemt als UE den hondt doet worghen, maer wel van te voren doordien UE niet zoo langhe het wt harden soude om voor de tyt van een ure min ofte meer UE vingher continuelick op darterie te houden, ende soo wat anders kondt practiseren om darterie van honder door te boorden, ende de arterie tou te binden sonder naer UE. te trecken, ofte tou te houden met UE vingher, sal beter wesen, ofte anders gelick hier boven verhaalt hebbe UE vinger der opleghen om tou te duijnghen, dat gedaen synde sult den hals van den hondt soo styf niet tou woulen, ende den hondt voor twee uren laten lighen ofte minder, alsdan sult de dije van haer huijt ontbloten, ende de spieren schyden int leven van den hondt, ja die doorsnijden soo in de lenckte als deurs af maer daer en sal geen bloet gestort worden, soo wanneer dat de arterie afgebonden is, ofte dat UE vingher op darterie bleef houden, maer de aenschouwers, souden dan sien de manire waer door seulck geschiet, alleenelick sult de draden van de spiren sien beweghen, door de animale gesten, die in de spiren ende rocken syn, soo kondt op dese maniere practiseeren om alle ander afbindinghen te doen int leven, alsmede met UE vinger ofte twee om tou te nipen, soo
p. 13. in de borst en buyck deijen als anders, — voor het vijfde sult eenen hondt sonder den hals tou te woulen soo haest als de stroote afgesneden is ofte in de lenckte gelick hier vooren verhaelt is ter seyden onder het diaphragma komen op dese maniere tuschen de spieren ende met UE vingher de selake arterie ofte de struijke die wt de nederdalende stam van de arteria aorta spruijt onder het diaphragma dewelcke maeckt de milt slachader onderscheijl slachader (ende ander doorboorden die de arterien mesarika maeckt, ende die doorboorden met UE vingher ende afbinden, soo en salder geen arteriael Bloet meer in de schieladers overgegust konnen worden, soo sult naer dat den hondt een ure geleghen heeft de spiren van den Buijck int leven scheijden aen elcke spiere twee banden leghen met dun peckdraet tou gebonden ende afsnijden soo sult de schieladers doorsnijden ofte vaijne masarika, soo sult het bloet met het sap dat daermede gemingelt is in een lepel ontfanghen als het in de sonne geset wort ofte by het vier wort als gelas doncker grau van kouleur, dat is de gijl die voort gestout wort in de portader ende soo in de lever om bloet te worden, soo de pruve wilt doen op een ander manire, sult den hondt niet touwoelen nochte de strote afsnijden, maer soolanghe gemuijl bant laten ende de huijt van den buyck ontbloten ende in het ontbloten alle de vaten die te voorschijn komen afbinden soo groot als klijn, maer continuelick met kout peut water de sponsie daermede nat gemaeckt de spieren van de buijck vrijven die van de huijt ontbloet syn om het bloet te doen vertrecken alsdan sult de spiren schyden ende afbinden met twee banden heel stijf ende

tuschen de Banden afsnijden soo sult de ingewanten volkomentlick sien leghen alsdan sult de seliake arterie tou binden ende een ogenblick daernaer ofte meer naer dat goet vindt, ende siet dat de schiel slachaders schaers geen bloet meer in en is, de portader tou binden bij de lever wel gade slaende van eenighe aderen te quetsen ende soo haest sulcks gedaen is de muijlbandt los maken ende den buijck van den hondt met warrem doucken tou decken datter soo weijnick leucht bijkomt als doendelick is dan sult bevinden dat de schijladers met het drabbechste deel van de gijl gevolt syn ende seer weynich bloet daermede geminghelt, soo sult op diergeliche maniere konnen alles sien.

Nu voor het seste sult eenen hondt nemen ende den haels tou
p. 14. woulen ende de stroote afsnijden op de maniere als voor desen geseyt is ende den hondt laten leghen drij a vier uren ende dan dooden op de maniere als geseijt is sult alle de linfaticke ofte fermentvaten vol sap sien ja sooals begeert, aen deene partie meer sap als aen het ander daer men die lideert, ende de buijsen vol sien, ja tusschen de rocken ofte tunicken opgeheven van sap, sult de partije lideren daer het naer tou begeert ofte soo UE wilt sien de mostelicke deelen doordronghen naer doghe sult doghe van den hondt de kornea doorsnijden dat het umeur der wt vloijt met het kristalin, dan naer dat den hondt doot is sult alle de mostelicke deelen gaen vervolghen, soo kondt in een been ofte ander gedeelte doen de senuwe afsnijden ofte prekelen, soo sulie op sulcken voet, alle de mostelicke deelen tusschen de rocken doordronghen syn van den douw, ende vertoonen hou dat het sap tuschen de Rocken van het perikardiom ofte herte saecktien van de vronck gebrocht (: als van ander dauwvoerders:) wort ende soo begeert dont een gedeelte dat begeert van de ferment vaten in die supstantie, soo langhe dat het gestremelt is ende snijt de fermentvaten open sult daer klapen in vinden, maer geen klapen vinden sult in de dauwvoerders, weesende de mostelicke deelen ende het ferment vat dat langhs de reughegrate loopt van de binnenste borenput opwaert tot aen de vrongh, ende naer boven, oock een klape aan een buijsie van de kropader, maer oock aen alle de ander ferment vaten die wtspruijtselen syn van de vrongh, hebbende alle klapen ofte valulen, dese klapties sin open om het sap wederom van de klieren int bloet te laten komen, als de klieren het gefermenteert heeft. Daer syn twee klapen in de kropader ofte separasie van de kropader ende ocxsel tack om de fermenten van de vrongh in de ader te laten, ende dat het bloet niet in de vrongh kan komen, nu voor de sevenste hondt sult de hondt laten vasten ende dorst leyden dan hem soo veel drincken geven als hy wilt, maer sult het lidt, daer hij door pist afbinden dat hy niet kan pissen, soo sal de blase vollen ende als de vol is soo sullen de weeghen van de pisse haer vertoonen door de mostelicke deelen van demulgent aders (als anders) ende arterien van de nieren, ende de voecht tusschen de vlisen van het mesenteriom die de renes
p. 15. sensuteriates bedecken, ende pisse door gesepert wesende de nieren om van daer gebracht in de ureteres, die pisse en is niet geel maer als klaer water, ende en is in het bloet niet gemingelt geweest gelick de geele pisse dewelcke selfs het afwerpsel van het bloet is als het syn werck gedaen heeft, wat door de vierkonst kan geprobeert worden, dat in die geele pisse soo veel eertachticheyt ende vleughbaer sout is als in

het bloet dat mede door de vierkonst kondt proberen, ende van die klare pisse die tusschen de rocken loopt van de arterien en aders emulgente van de nieren geen vleughbaer soudt noch aerachticheyt vinden sult, anders als de hondt gebonden is kondt ter seyden van den buyck aen alle bede de seyden openinghen doen, ende de uriteres tou binden soo van de slincker seyde als rechter, ende daernaer den hondt drincken geven met een horentie allenskens soo veel dat hy het noch al met gemak inneemt, door de groote dorst die de hondt geleden heeft dan sult sien de borenputen, tusen de rocken dicht aen de renes senseturiates vol water, ende de rocken van de nieren als die ontbloot syn de nieren vol gaties als een sponsie, die het water naer haer neemt soo doet de nieren de pisse, ofte die vocht van dranck kondt oock als den hondt gebonden is de stroote afsniden sonder den hals tou te woulen, omdat hy sulcken gewelt niet doen soude ende geen geluij geven tot meerder bequamheijt nu voor den achsten, ende neghenste hondt sult de twee honden dorst ende hongher laten leyden, ende dan den eenen geven drincken sonder eeten ende den ander eeten ende drincken, maer die mout eeten die mout vier à vijf uren van te vooren gegeten hebben, ende den anderen maer een alf ure van te vooren gedroncken soo sult die gedroncken heeft int leven opensnijden om in den buyck te komen, ende sult bevinden datter geen melckaderen wit sullen syn noch in den borenput ende de groote pijp van de fermentvoerder, geen witachtick sap bevonden sal werden, maer al waterachtich vocht, dat is om int bloet te storten weesende het minder deel dat naer de borenput wt de melckaderen gaet maer het meeste deel van dat waterachtich sap gaet tusschen de rocken weesende de mostelicke deelen om de gedeelten te bedauwen
p. 16. ende in den ander hondt die gegeten heeft sult bevinden als de buijck opengeleyt hebt, dat alle de melckaderen borenput alsmede de groote fermentpijp vrongh met een wit sap geveult syn dat aen de lepel blyft anghen ende klontert dat wert int bloet gestort (: ende het ander sap als den hondt maer gedroncken heeft gaet tot bedauwinghe van alle de deelen :) weesende het minste deel van dat wit sap, ende het meeste deel gaet tot voetsel van alle de deelen daer vandaen komt melck saet speecksel tranen enz. het ferment dat door de ferment-vaten van de onderste deelen soo beenen deyen lever milt testes als anders int mesenteriom wort in de borenpeut gebrocht ende van den borenpeut door de groote fermentpijp in de vrongh ende daer van-daen stortende in de kropader ofte daer de separasie van de kropader ende ocxseltack is, om met het bloet te minghelen, soo soo doet, soo doet op het sap dat aen de lepel blyft kleven gelick hier boven verhaelt is, ende mingelt hem mede met het bloet, dese twee honden te weeten den 8 ende 9 die int leven disequeert, kondt oock op de selve maniere alse op de tafel leghen den haels tou woelen ende de stroote afsnyden, ende een alf ure ofte ure daernae dooden op de voorgaende maniere, ende soo de disectie doen om de vrongh spranken van de haelsklieren ende de sprancken van de Borst ocxseltacken weesende fermentvoer-ders te sien als den Borenput ende de groote fermentpijp ofte ductus toraciqus, ende alle de sapen in lepels ontfangen van den hondt die maer gedroncken heeft, ende dan op deselve maniere die gegeten heeft, ende dan sulje sien de diferentie van het sap soo wel wt de

fermentvaten, als vrongh porenput, als oock de fermentvaten van de poortader ende die buijse die langhs de kliere loopt, die op de portader lyt, soo sal men mouten bekennen dat de dranck gaet om te bedauwen ende het eeten om alle die gedeelten te voen soo wel als te bedauwen.

Actom in den Haghe den 15 februari 1669.

(w.g.) LOUIS DE BILS
de Coppensdamme.

BIJLAGE III.

Etymologia
ter eeren
van den Professor JAN VAN HOORN
begrijpende sijn hoovaerdije vijllaine
domme kracht ondanckbaerheyt
begaen tegen
Jonckr LOUIJS DE BILS.

1.

Wat is dit voor een Hoorn, die vol van wetenschap
Wiert van het weet-gier volk beknijlt en aengebeden?
Of is het jemant van ons oude Ridderschap,
Die voor de vrijheit heft soo onverdient geleden:
Waer door dat den Tijran geraeckten, mettertijt,
Soo mennig stad, en bloed en moed van Ridders quijt.

2.

Ja hij sou sich wel, denckt mij, derven werpen op,
Te wesen uijt dat adelijcke bloet gesproten,
Gelijck nu, wie 't oock sij, braeckt uyt sijn vuijlen crop,
Die hier gelijck een stier koomt in den adel stooten.
Die daedlijck dan een oud en aedlijck schild begeert:
Daer hem geen schilt en past, dan dat de Beul vereert.

3.

Wat is 't dan voor een Hoorn? is het een olifant?
Neen dat en kan oock in mijn kleyn begrijp niet comen.
Dat dier is te beleeft en alte vol verstand,
Hoewel sijn hoornen sijn oneijgentlijck genomen,
Maer wat 's daer aen gelegen, dat men s' in sijn mond,
En dat men die bij desen aen sijn sterne vond?

4.

Een eenhoorn is het niet die geen vergif en hijdt,
En desen is van gif geswollen als de padden:
Maer geen vergif gelijck een spanse handschoen lijdt,
En d' Italianen vol subtile vonden hadden.
't Sijn plompe leugenen, die hij daerom niet spaert,
Om dat men hem die weer sou vrijven in den baert.

5.

Soo lief heeft hij het geen, bij hem gevonden is,
Soo dat hij selfs oock van eens anders 't sijn gaet maeken:
Dat mach hij practiseren in het ongewis
Van 't broetsel dat sijn meisies billetjes doet kraecken.
Soo 't meesterstuck gedaen is bij een flux student,
Dat hij dat vrij voort sijn dat 's horens werckje kendt.

6.

Wat maken wij dan eijndlijck van dit horen beest,
Dat toch de naem van Hoorn gans niet en wil verlaten
Denckende dat 't daerom van jeder werdt gevreest?
Hoewel het, denckt mij, stoot, weijnich tot sijnder baten,
Sal men hem nemen voor een Italiaens Castraet,
Of voor een bock die recht op sijne bene gaet?

7.

Of is sijn rechten naem noch niet terecht gecladt?
Ja, ja, mij denckt, ken sal der nu niet ver van rake,
'k Sie dat hij 't ongemeen des adels niet en vat,
En in sijn oog niet lijdt den glorij van 't scharlaeken.
Soo salt dan wesen een gehoornden Italiaen,
Die men hier met de naem van Buffel heen laet gaan.

CONSTANTER.

STELLINGEN.

I.

Overtolligé incisieven in de menschelijke bovenkaak zijn atavistisch of schizogeen ontstaan.

II.

De dwarsgestreepte spieren der vertebraten bezitten een innervatie van het centrifugale sympathische systeem.

III.

De beteekenis der sympathische innervatie der dwarsgestreepte spieren is nog niet bekend.

IV.

De lijkverstijving is geen vitaal proces.

V.

De beteekenis der kreatinevorming in de dwarsgestreepte spieren is nog niet bekend.

VI.

De draadproef van EINHORN is een onbruikbaar hulpmiddel bij de ulcusdiagnose.

VII.

De metastasevorming bij kanker is niet uitsluitend mechanisch te verklaren.

VIII.

Het operatief ingrijpen bij cholelithiasis dient te bestaan uit cholecystectomie, choledochotomie en hepaticusdrainage.

IX.

Bij begingevallen van paralues is anti-luetische behandeling aangewezen, in welk geval er kans bestaat op een gunstig resultaat.

X.

Ten plattelande is de conservatieve behandeling van den abortus te verkiezen boven de operatieve.

XI.

Bij het essentieel habitueel sterven der vrucht is een zoutarm dieet aangewezen als therapie.

XII.

De Spaansche griep wordt verwekt door een filtreerbaar virus.

XIII.

Het gewennen aan chinine is niet het gevolg van een snellere uitscheiding uit het lichaam.

XIV.

Bij de malariabestrijding in Nederland dient prophylactisch chininegebruik op den voorgrond gesteld te worden.

XV.

De donkernystagmus bij jonge honden is niet van labyrinthairen oorsprong.

XVI.

Verwijdering van acusticus-gezwel dient langs trans-labyrinthairen weg te geschieden.

XVII.

Bij de behandeling der gonorrhoe kan, naast de plaatselijke, soms ook de warmtebehandeling met succes toegepast worden.

XVIII.

De tendovaginitis crepitans, tijdens en door den arbeid ontstaan, dient als ongeval in den zin der wet te worden opgevat.

XIX.

Het is gewenscht, dat de operatieve chirurgie, behalve op het menschelijk cadaver, ook op levende dieren wordt beoefend, gedurende de studie voor het artsexamen.

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK
UTRECHT